

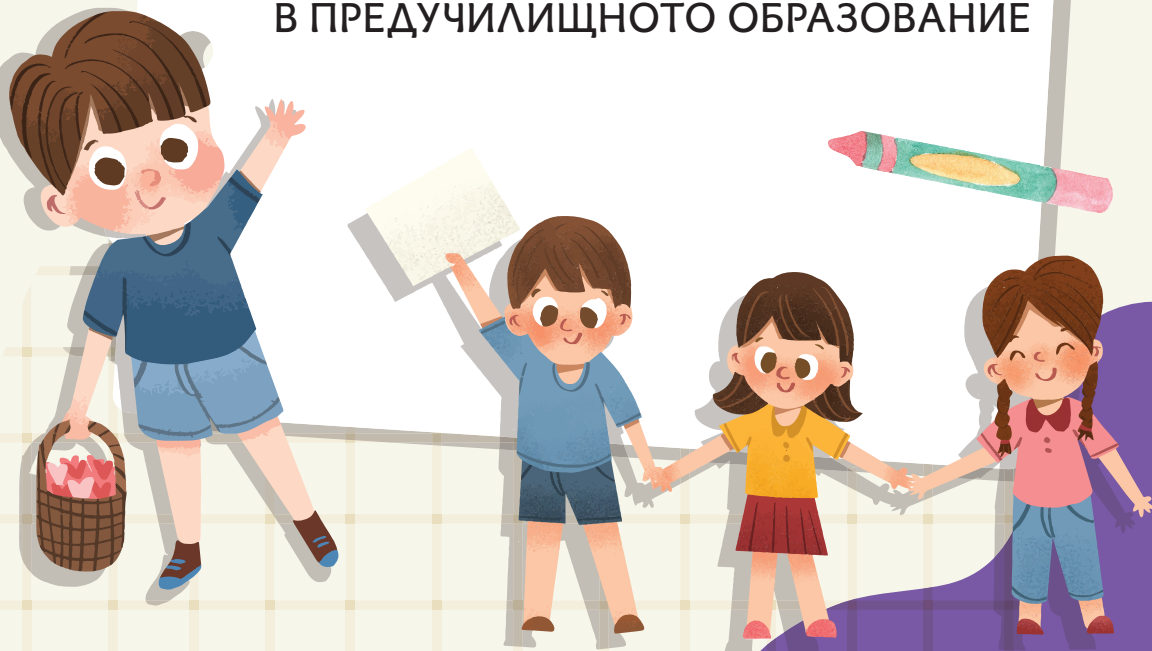
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

УЧЕБНО ПОМАГАЛО/ РЪКОВОДСТВО

ЗА АДАПТИРАНЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО
ПО ОБРАЗОВАТЕЛНИ НАПРАВЛЕНИЯ
ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА ДЕЦА
СЪС СПЕЦИАЛНИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ
И С ХРОНИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ
В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващо образование“,
финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“,
съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове

УЧЕБНО ПОМАГАЛО/ РЪКОВОДСТВО

ЗА АДАПТИРАНЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО
ПО ОБРАЗОВАТЕЛНИ НАПРАВЛЕНИЯ
ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА ДЕЦА
СЪС СПЕЦИАЛНИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ
И С ХРОНИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ
В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

София, 2023

www.mon.bg

Проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващо образование“, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Авторски екип:

Калоян Дамянов, дп – Ръководител на екипа

Гергана Колчакова, дп

Невена Николова

Калина Въллова

Джуние Иланска

Гюлбахар Мехмед

Александър Попов

Василка Лазарова-Ненова

Еделвайс Темелкова

Представителите на Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование-София-град са изготвили Раздел първи, а представителите на Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование-Пазарджик са съставили Раздел втори от методическото ръководство.

Научен рецензент:

проф дпн Милен Замфиров

Съдържанието на материалите, изразените възгледи и мнения в „Учебно помагало/ръководство за адаптиране на съдържанието по образователни направления за обучението на деца със специални образователни потребности и с хронични заболявания в предучилищното образование“ принадлежат на техните автори и не може да се приемат като официална позиция на Европейския съюз или на Министерството на образованието и науката.

МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО
И НАУКАТА

© Министерство на образованието и науката, издател, 2023
www.mon.bg

ISBN 978-954-8973-43-4

Съдържание

Увод	4
РАЗДЕЛ ПЪРВИ. Методологични подходи в приобщаващото образование при деца в предучилищна възраст	6
1. Приобщаващото образование в предучилищния етап на образование	7
2. Особености на физическата и образователната среда за децата със специални образователни потребности и хронични заболявания в предучилищна възраст	11
2.1. Физическа и образователна среда за децата със специални образователни потребности	11
2.2. Физическа и образователна среда за деца с хронични заболявания	13
2.3. Предимства от приобщаващото образование в предучилищна възраст	15
3. Подходи при адаптирането на учебното съдържание в детската градина	19
3.1 Български език и литература	19
3.2 Математика	22
3.3 Околен свят	25
3.4 Изобразително изкуство	28
3.5 Конструирание и технологии	30
3.6 Физическа култура	31
3.7 Музика	33
4. Адаптиране на учебното съдържание спрямо индивидуалните потребности на децата	36
4.1 Адаптиране в стила на преподаване	38
4.2 Адаптиране на методите, целите, задачите и стратегиите на работа	40
4.3 Адаптиране на пространството в занималнята	41
4.4 Адаптиране на методите на оценяване на напредъка на детето и нивото на подкрепа	43
4.5 Адаптиране на времето в рамките на педагогическата ситуация	44
5. Обучение на деца с хронични заболявания	62
5.1 Стратегии за обучение на деца с хронични заболявания в детската градина	62
5.2 Специфични съображения при работа с деца с хронични заболявания	65
6. Монтесори педагогиката и приобщаващото образование в предучилищния етап	67
6.1. Материали в Монтесори педагогиката в детската градина за деца със специални образователни потребности	71
6.2 Използването на Монтесори метода за деца със специални образователни потребности	73
РАЗДЕЛ ВТОРИ. Учебни планове за адаптиране на учебното съдържание при деца със специални образователни потребности и хронични заболявания в детската градина	76
Модел на адаптирана педагогическа ситуация	77
1. Структура на план за адаптирана педагогическа ситуация в детската градина	79
2. Арт терапия за деца със специални образователни потребности и с хронични заболявания	88
Заклучение	97
Използвана литература	98
ПРИЛОЖЕНИЯ.	100

Настоящето учебно помагало е във вид на методическо ръководство за адаптирано учебно съдържание по образователни направления за деца със специални образователни потребности и хронични заболявания в предучилищното образование. Помагалото цели да подкрепи педагогическите специалисти в предучилищното образование и да осигури необходимите знания и инструменти за ефективно разпознаване и работа с деца, имащи специални образователни потребности (СОП), включително и тези с хронични заболявания, като предложи възможности за адаптиране на учебното съдържание чрез приобщаващи подходи за работа.

Ръководството представя особеностите на физическата и образователната среда за децата в предучилищна възраст, посочва стратегии за адаптиране на учебното съдържание по образователните направления и предлага примерни планове за адаптирани педагогически ситуации за различни възрастови групи.

Целта на настоящото помагало е да предостави на педагозите практично и достъпно ръководство за приспособяване на обучението в различните образователни направления, като се вземат предвид индивидуалните потребности и интереси на всяко дете в т.ч тези със специални образователни потребности и хронични заболявания. Предложени са практически съвети и примери за адаптиране на учебното съдържание, за да се подпомогнат децата съобразно тяхната индивидуалност.

Включената информация за оценяване и мониторинг на учебния прогрес ще предостави ценни инструменти за педагогическите специалисти, така че те да могат да отговорят на уникалните образователни потребности на всяко дете и да оценят индивидуалното развитие и прогрес. Опознавайки и използвайки тези ресурси, педагозите ще бъдат по-добре подготвени да подкрепят своите ученици и да създадат благоприятна и приобщаваща образователна среда.

Специална част от помагалото са добрите практики, които са реално използвани при обучението на деца със специални образователни потребности или хронични заболявания в детските градини

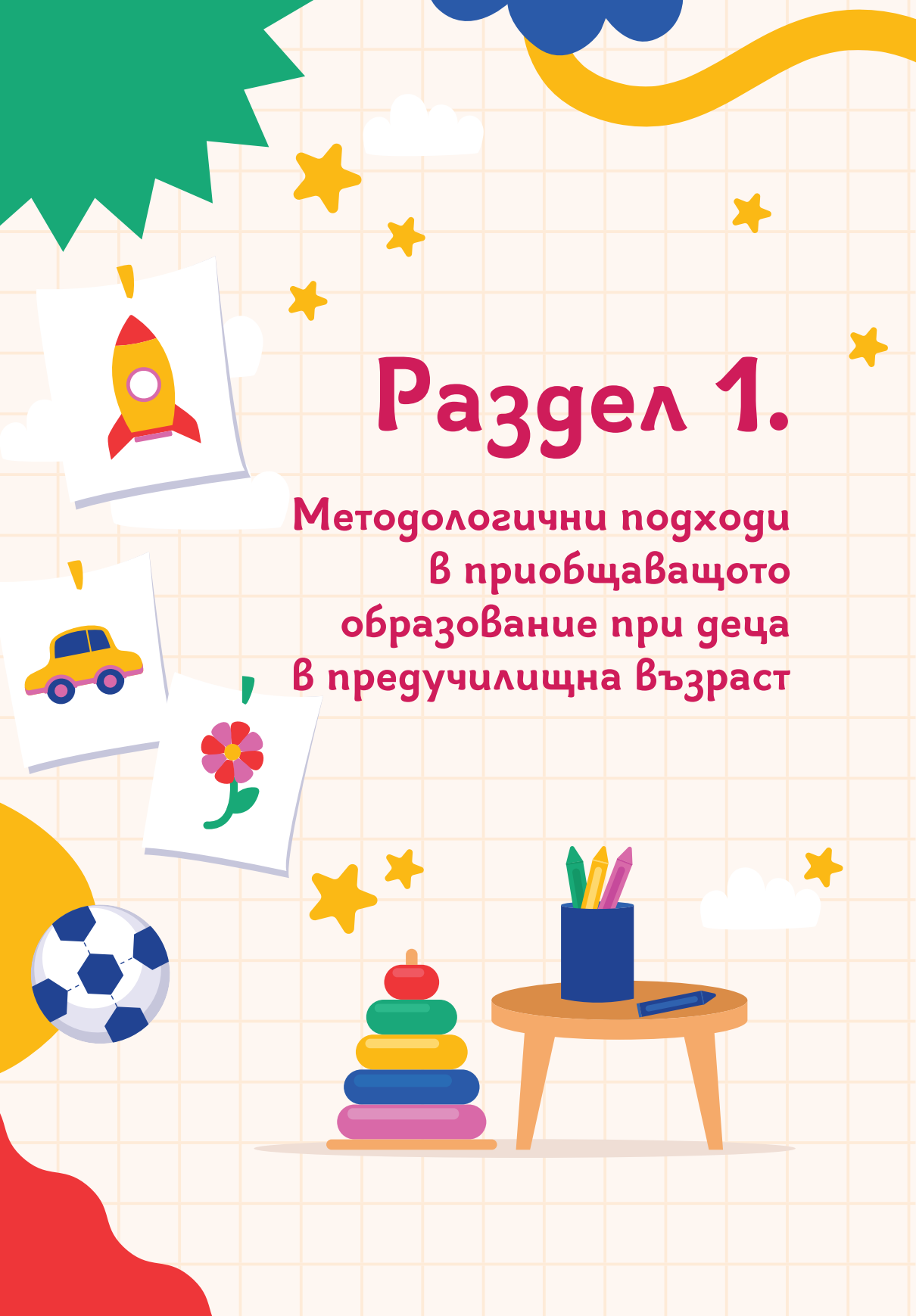
Помагалото се разработва в изпълнение на обществена поръчка по проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващото образование“ на Министерство на образованието и науката, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 г., съфинансиран от Европейските структурни фондове.

Авторският екип се състои от специалисти на Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – София-град и Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – Пазарджик.

Раздел 1.

Методологични подходи
в приобщаващото
образование при деца
в предучилищна възраст

1. Приобщаващото образование в предучилищния етап на образование

Приобщаващото образование се основава на универсалните ценности на равенство, недискриминация и уважение към различията. Във връзка с предучилищното образование тази философия е от решаващо значение, тъй като този етап съвпада с възрастовия период, в който се формират основните нагласи, умения и знания за дългосрочното развитие на детето.

Този процес е и политика с набор от свързани отношения и подходи към образованието на всички деца. Тя се основава на убеждението, че ученици с всякакви способности имат право на образование, което е смислено, подходящо и равностойно на това на техните връстници (Дамянов 2019). Експерти и изследователи са на мнение, че всяко дете ще се почувства оценено, уважено и подкрепено в условията на приобщаващо образование.

Образователното приобщаване е основополагаща постановка, която насърчава образователните институции да посрещнат всички ученици независимо от техните физически, интелектуални, социални, емоционални, езикови или други нужди (Armstrong, Armstrong & Spandagou, 2011). Това представлява рамка за обучение, която се стреми към равенство и участие за всички.

Приобщаващото образование според дефиницията на ЮНЕСКО се определя като „процес на постоянно търсене на подходящи стратегии за преодоляване на бариерите, затрудняващо обучението и участието на всички деца“. То изисква образователна система, която да отговаря на разнообразните потребности на всички деца и да гарантира качествено образование за всички без изключение.

Приобщаващото предучилищно образование не се съсредоточва само върху децата със специални образователни потребности (СОП) и хронични заболявания, а се стреми да обхване всички ученици, независимо от техния произход, етническа принадлежност, социално-икономическо положение или други индивидуални особености. Въпреки това в настоящето помагало се поставя акцент върху децата със специални образователни потребности и хронични заболявания, защото те предполагат най-много усилия за адаптиране на учебното съдържание и начини на преподаване поради различните нива на възприемане и учене при тях.

Приобщаващото образование в предучилищния етап е ключов за ранното развитие и формиране на основни социални умения. Детските градини имат важна роля в процеса на обучение и възпитание, като насърчават равенство, уважение към различията и активно участие на всички деца.

Приобщаването в предучилищния етап предлага възможности за всички деца да участват, да се развиват и да успяват. То включва подходящи и адаптивни стратегии, които спомагат за преодоляване на препятствията пред обучението и участието. Подкрепата за такова образование е основна задача на всички педагогически специалисти, които работят в тази област, и на образователната система като цяло.

Тази образователна философия се осъществява във всички образователни направления и децата се включват във възможно най-голяма степен във всеки аспект на учебния ден – от образователните ситуации, музикалните програми, игрите до организацията на свободното време. Ако детето се нуждае от допълнителна подкрепа, подходящите дейности се предоставят основно в учебното пространство заедно с всички останали деца.

Преди всичко практиката на приобщаване не е непременно синоним на пълна интеграция в обикновените образователни занимални и отива отвъд настаняването на ученика, като включва смислено участие и насърчаване на взаимодействието с другите.

Със своя универсален характер приобщаващото образование подкрепя цялостното развитие на детето, насърчава социалната интеграция и обучението на деца от всички сфери на живота, като по този начин спомага за по-справедливо и равнопоставено общество.

Британската методика „Индекс за приобщаване“, разработена от Booth и Ainscow (2011), е уникален инструмент, който помага на учебните заведения да разработят по-приобщаващи и ефективни стратегии. Тя се фокусира върху три основни области: създаване на приобщаващи култури, разработване на приобщаващи политики и въвеждане на приобщаващи практики.

Фигура 1. Индекс за приобщаване

Създаването на приобщаващи култури е необходимо за създаване на среда, в която всеки чувства, че е важен и ценен член на общността. Това включва промяна в нагласите и представите към различието и обучение на персонала за неговото приемане и признаване.

Разработването на приобщаващи политики се насочва към формиране на обществени модели и процедури, които активно подкрепят приобщаването в училищната среда. Това може да включва конкретни стратегии за работа с децата със специални образователни потребности и хронични заболявания (Booth & Ainscow, 2011).

Въвеждането на приобщаващи практики обхваща конкретните методи и техники, които се използват в учебната среда, за да се гарантира, че всички ученици могат да участват пълноценно.

Адаптирането на учебното съдържание за децата със специални образователни потребности и хронични заболявания изисква гъвкавост и иновативност. Обучението трябва да се адаптира, за да отговори на индивидуалните нужди на децата, като се вземат предвид техните физически, умствени и емоционални способности (Armstrong, Armstrong & Spandagou, 2011).

За да се обезпечи качествено и ефективното адаптиране на учебното съдържание в предучилищното образование за децата със специални образователни потребности и хронични заболяване, е съществено важно да се създаде достъпна и приобщаваща среда.

Фокусът на детските учители и ресурсните учители в детската градина трябва да бъде насочен към индивидуалните способности на децата, защото всяко е уникално, не може да съществуват универсални насоки за създаване на образователна среда, но са налични някои общи насоки (Янкова, 2019).

Дизайнът на образователното пространство трябва да бъде внимателно обмислен и адаптиран, за да се отчетат възрастовите, типологичните и индивидуалните особености на децата. Това включва не само физическата обстановка, но и начина, по който се организира учебният процес.

Детските градини не представляват само образователно пространство, но са и място за социализация. Според принципите на приобщаващото образование те трябва да предоставят на всички деца – универсално достъпна среда. Това означава среда, която предлага условия за учене, игра и забавление, споделени емоции и преживявания, като същевременно създава усещане за комфорт и сигурност.

Мултисензорният дизайн е особено подходящ за осигуряване на сетивна достъпност за децата със специални образователни потребности и хронични заболявания. Той акцентира върху идеята за учене чрез преживяване и стимулира

различните сетивни системи. Този подход помага на всяко дете да получава информация, да открива света и да изпитва радост и щастие независимо от сетивните му способности (Шапкива, 2022).

Мултисензорният подход се основава на принципа, че децата учат, като получават информация чрез всичките си сетива – зрение, слух, вкус, обоняние и докосване. Този подход стимулира естественото любопитство на децата и ги подтиква да изследват и учат чрез активно участие и практически опит.

За да осигурят успешна приложение на тези принципи, педагогическите специалисти трябва да бъдат добре подготвени и обучени. Необходимо е да разполагат със знания и умения за работа с деца със специални образователни потребности и хронични заболявания и да бъдат в състояние да прилагат мултисензорни стратегии за обучение, които отговарят на индивидуалните нужди на всяко дете.

Въпроси за дискусия

- Как прилагате принципите на приобщаващото образование във Вашата практика в детската градина?
- Можете ли да дадете конкретни примери за дейности или практики, които са били успешни?
- Какви подходи използвате, за да подкрепите активното участие на всички деца, включително тези със специални образователни потребности и хронични заболявания?

2.

Особености на физическата и образователната среда за децата със специални образователни потребности и хронични заболявания в предучилищна възраст

2.1. Физическа и образователна среда за децата със специални образователни потребности

Определението за специални образователни потребности според Закона за предучилищно и училищно образование (2015) гласи:

„Специални образователни потребности“ на дете и ученик са образователните потребности, които може да възникнат при сензорни увреждания, физически увреждания, множество увреждания, интелектуални затруднения, езиково-говорни нарушения, специфични нарушения на способността за учене, разстройства от аутистичния спектър, емоционални и поведенчески разстройства.

Специфичното в това определение е, че тези потребности могат да възникнат, но могат и да не се проявят. Това означава, че наличието на дадено увреждане или състояние не означава задължително и допускане на специални образователни потребности (Дамянов, 2020). От това следва и че не на всички деца с увреждания и такива състояния е необходимо да се предоставя допълнителна подкрепа за личностно развитие. Точно поради това е важно и извършването на функционално оценяване на специалните образователни потребности, което всъщност прецизира вида на подкрепата за личностно развитие.

Оценяването на децата и учениците със специални образователни потребности е продиктувано от четири основни причини: скрининг, определяне на потреб-

ностите от обучение, настаняване в подходяща образователна институция и оценяване на напредъка (Цветкова-Арсова, 2015).

В зависимост от оценяването и степента на проявление или на спецификата на състоянието всяко дете може да се нуждае от някакъв вид подкрепа – обща или допълнителна, по време на пребиваването си в образователната институция. Подкрепата от своя страна е свързана с осигуряване на подходяща физическа и образователна среда за всички деца (Дямянов, 2020). За тези със специални потребности или хронични заболявания обаче тя е от изключително значение.

Основни принципи за подобряване на физическата и образователната среда в детската градина е разписание в Наредба № 24 от 10 септември 2020 г. за физическата среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие.

Съобразяването на физическата среда в детските градини със специфичните нужди на децата със специални образователни потребности е критично за тяхното успешно обучение и развитие. **Това включва:**

Терена, сградите и помещенията: Те трябва да бъдат проектирани и организирани така, че да са безопасни и да предлагат разнообразие от стимулиращи дейности. Помещенията трябва да са достатъчно просторни, за да позволят на децата да се движат свободно и безопасно. Детският двор и игралният терен трябва да са с подходящо озеленяване и да съдържат разнообразни игрови устройства, адаптирани за деца с различни потребности.

Достъпната и безопасната архитектурна среда: Всички сгради и помещения трябва да бъдат оборудвани с рампи за инвалидни колички, подходящи тоалетни помещения, асансьори (ако има повече от един етаж), както и с подходящо широки коридори и врати.

Физическите елементи на образователната среда: Нивото на шума трябва да бъде контролирано, за да не пречи на учениците. Осветлението трябва да е подходящо, за да не натоварва очите на децата, а температурата да бъде умерена и комфортна. Сигналите и информационните табла трябва да са ясни, големи и лесно разбираеми.

Оборудването и обзавеждането на помещенията: Мебелите трябва да са стабилни, с подходящи размери за децата и без остри ръбове. Учебните материали и играчките трябва да са безопасни, разнообразни и подходящи за възрастта и специфичните потребности на децата.

Помещенията за организиране на хранене на децата и учениците: Те трябва да са добре организирани, чисти и с подходящо оборудване. Менютата трябва да бъдат разнообразни и балансирани, с възможност за специални диети при нужда.

Подкрепящата среда: Детските градини трябва да имат на разположение специалисти като логопеди, психолози и социални работници, които да подкрепят развитието и обучението на децата със специални потребности. Важно е също така да се осигури сътрудничество с родителите и семействата на децата.

2.2. Физическа и образователна среда за деца с хронични заболявания

По отношение на децата с хронични заболявания от Закона за предучилищното и училищното образование можем да определим, че това са деца със средно тежки, компенсирани и реконвалесцентни форми на съответното хронично заболяване.

Обикновено децата с хронични заболявания в детската градина оказват влияние върху тяхната способност да участват пълноценно в ежедневните активности. Хроничните са дълготрайни и могат да бъдат постоянни или повтарящи се.

Възможните хронични заболявания могат да включват, но не са ограничени до следните:

- **Астма:** Това е едно от най-често срещаните хронични заболявания при деца, което включва затруднено дишане и възпаление на дихателните пътища.
- **Диабет:** Децата с диабет тип 1 трябва да следят и контролират нивата на кръвната захар, което може да изисква постоянно медицинско наблюдение и специална диета.
- **Епилепсия:** Това заболяване се характеризира с повтарящи се епилептични припадъци, които могат да варират от малки „отсъствия“ до по-тежки припадъци.
- **Алергии:** Някои деца могат да имат сериозни алергии, които изискват специално внимание към храната, околната среда и взаимодействието с други деца.
- **Различни видове хронични онкологични, сърдечни, бъбречни, дихателни или неврологични заболявания.**

Хроничните заболявания могат да повлияят върху способността на детето да участва в ежедневните дейности в детската градина, включително игра, обучение и взаимодействие с другите деца. Те също така могат да изискват специални грижи или адаптации на обучението и физическата среда.

Деца с хронични заболявания са изправени пред един уникален набор от предизвикателства, когато става въпрос за участие в образователния процес. Те имат нужда от специално приспособена физическа и образователна среда, която отчита техните специфични потребности и гарантира еднакви възможности за обучение.

Особености на физическата среда за децата с хронични заболявания

Достъпност: Сградите и учебните помещения трябва да бъдат приспособени към нуждите на децата с различни здравословни проблеми. Това може да включва рампи за инвалидни колички, адаптирани санитарни помещения, както и създаване на пространство за отдих или почивка.

Здравословна среда: Поддържането на здравословна среда, включително чист въздух, редовно почистване и дезинфекция, е от съществено значение за поддържане на здравето на децата с хронични заболявания.

Една от предизвикателните, но същевременно творчески стимулиращи задачи на педагозите в детските градини е да формират безопасна и гостоприемна образователна атмосфера за своите възпитаници. Всяко дете, независимо от семейния си произход, расова или етническа идентичност, пол, когнитивни и физически възможности, заслужава да се чувства включено и да знае, че неговите учители се грижат за него. За да се укрепят тези усещания за принадлежност и да се насърчи позитивната връзка с децата, съществено е да се внедрят стратегии, които подпомагат включването в учебната среда и да се разработят обучителни практики, които отчитат уникалността на всяко дете.

Особено силна е значимостта на приобщаването в ранните години на детството.

Ранното въздействие се подкрепя от няколко много важни аргументи, които представя В. Радулов (2023):

- Необходимостта от ранно обучение и рехабилитация в един от най-критичните периоди от развитието на детето;

- Специалните групи в детските градини се прилагат само по изключение, тъй като поставят детето в изолация;
- Подпомагане на прехода от семейството към училището;
- След ефективно приобщаване в детската градина обучението в общообразователните класове е по-лесно;
- Нарастваща роля на родителите като фактор и партньор в обучението.

Начинът, по който се отнасяме към малките деца, действа индиректно върху начина, по който те формират своята самооценка и възприятие за околната среда. Когато децата не се чувстват включени, това може да подкопава чувството им за самочувствие и увереност и да има негативно отражение върху техните социално-емоционални умения и отношения със своите съученици и учителите след това в училищна възраст. От друга страна, когато децата са включени, те се чувстват ценени и уважавани, което води до по-висока вероятност за изграждане на положителни впечатления за своите връстници в учебния процес, в който активно участват. Внедряването на принципите на приобщаване още от детската градина носи ползи за всички участници в образователния процес – деца, семейства и учители.

2.3. Предимства от приобщаващото образование в предучилищна възраст

Предимства за децата

Приобщаването в образователната среда е доказано важно за позитивното развитие на всички деца в ранна детска възраст. То не само създава положителна връзка между децата и училищната среда, но и развива в тях самооценка и позитивно сабепознаване. Създаването на приобщаваща среда допълнително спомага за усвояване на ключови житейски умения от децата като например съпричастност и състрадание към другите. Осигурявайки разнообразие от учебни дейности и отговаряйки на индивидуалните потребности за развитие на всяко дете, значително ще улесним техните преходи към и от детската градина. Така чрез приобщаване детските учители могат да подкрепят всички деца в тяхното образователно пътуване, да подпомогнат развитието им и формиране на ценни житейски умения, както и да ги подготвят за бъдещите им образователни и социални изживявания.

Предимства за семействата

Приобщаващата среда може да бъде от полза и за семействата на децата. За да се подкрепят уникалните нужди на децата, е важно да се общува ефективно с децата. Родителите ще оценят ангажимента на учителите към техните деца и трябва да признаят важноста на образованието в ранна детска възраст. В допълнение осигуряването на разнообразно представяне на ресурсите в класната стая може да бъде отличен начин да се предизвика ангажираност и връзка между педагозите и семействата.

Предимства за учителите

Приобщаващото мислене може да насърчи учителите да мислят креативно, да решават проблеми и да взаимодействат с децата по различни начини. Всичко това спомага за развитие на професионалните качества и умения. А използването на приобщаващ подход в едно образователно пространство може да се разпространи и в други класни стаи, и в цялата учебна програма, като повлияе на всички учители и децата, които те обучават в детската градина.

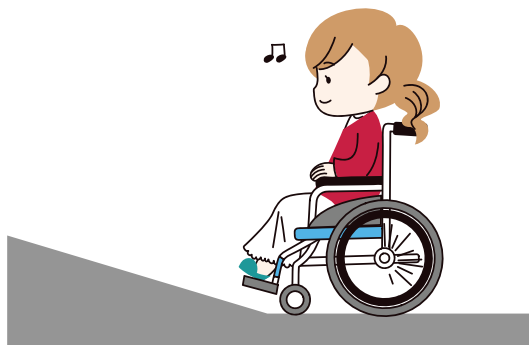
Какво може да се направи, за да се подкрепи включването в детската група?

Много специалисти и експерти в ранното детско развитие подчертават три основни принципа за подкрепа на приобщаването в детската градина: достъп, участие и подкрепа.

- **Достъп:** Всички деца трябва да имат множество и разнообразни възможности за учене и да могат да учат чрез различни дейности и занимания. В зависимост от потребностите на детето може да се наложи да се направят промени в класната стая. Например има ли бариери пред учебните материали, които могат да бъдат премахнати? Достъпът и участието на всички деца в учебния процес са важни елементи за успешното приобщаване. Адаптацията на учебните материали и методики в отговор на индивидуалните нужди на учениците е от съществено значение (Sharma, Forlin, & Loreman, 2008). Учителите трябва да обмислят различни начини, по които могат да направят материалите и дейностите достъпни за всички деца въпреки различията в техните умения, предпочитания и нужди. Хубаво е да се помисли и за вида на материалите в класната стая. Някои деца учат чрез думи инструкции (устни или писмени), други учат визуално, а трети са тактилни (учат чрез допир).

Архитектурната среда. Достъпността е първият важен елемент от подкрепата в детската градина. Необходимо е тя да бъде достъпна за колички, проходилки и вертикализатори. За по-лесен достъп, успоредно със стълбищата се изграждат рампи, асансьори. Стъпалата в началото и края на стълбищата, както и перилата за захващане от децата могат да бъдат маркирани

в ярък жълт цвят. Добре е всяко стъпало (особено на външни стълбища) да бъде обезопасено с нехлъзгаща се лента. Санитарните помещения е необходимо да бъдат подсигурени с допълнителни седалки или тоалетен стол за деца с ДЦП, ръкохватки за придържане, консумативи, осигуряващи нужния комфорт.

- **Участие:** Всички деца трябва да бъдат подкрепени да участват активно и пълноценно в учебните дейности. Това може да изисква индивидуални адаптации или допълнителна подкрепа за някои деца. Дори когато децата имат достъп до учебни материали, те може да не участват в типичните дейности в класната стая по същия начин. Включването обезпечава, че всички ученици участват активно и смислено в образователната общност. В този контекст активното и значимото участие на всеки ученик в образователната общност става важен аспект на качеството на образованието (Florian, & Linklater, 2010). Важно е да помислите как да се ангажирате с децата и как да се обърне внимание на силните страни и нуждите на всяко дете. Както знаете, някои деца може да се чувстват по-удобно да говорят с вас в група, други може да са по-резервирани и биха предпочели да се ангажират с вас единствено на четири очи, а някои деца може да са невербални. Ако едно дете е невербално, включването на технология във вашата класна стая може да го подкрепи и да ви помогне да се свържете с него и да комуникирате. В крайна сметка е важно да можете да адаптирате подхода си, за да се свържете с всички деца, за които се грижите.
- **Подкрепа:** Важно е учителите да работят в тясно сътрудничество със семействата и други професионалисти, за да подкрепят всички деца в тяхното учене и развитие. Предоставянето на ресурси, обучение и подкрепа може да подпомогне успешното приобщаване на всички деца в детската градина. Някои деца може да се нуждаят от допълнителна подкрепа включително речева терапия и физиотерапия. В тези ситуации е важно преподавателите, семейството на детето, терапевтите, практикуващите и програмните директори, допълващите специалисти да са на едно и също мнение относно това как най-добре да отговорят на нуждите на детето и да осигурят адекватна подкрепа, за да осигурят включване в класната стая. Партньорството със семействата и общността е важно за успешното приобщаване. Образователните институции трябва да работят в тясно сътрудничество със семействата и общността, за да се гарантира, че всички деца имат възможността да участват активно и пълноценно в учебния процес (Epstein, 2010).

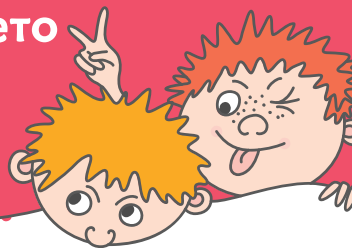
Въпроси за дискусия

- Как разпознавате специалните образователни потребности на децата във Вашата група и какви подходи използвате, за да подкрепите техния индивидуален прогрес?
- Каква е ролята на функционалното оценяване на специалните образователни потребности във вашата практика и как това влияе върху начина, по който подкрепяте децата?
- Как създавате подходяща физическа и образователна среда, особено за децата със специални образователни потребности и хронични заболявания? Можете ли да дадете конкретни примери за адаптации или приспособления, които сте направили?

3.

Подходи при адаптирането на учебното съдържание в детската градина

Адаптирането на учебното съдържание за деца със специални образователни потребности в детската градина изисква индивидуален и гъвкав подход. Учителите трябва да разбират и признават различните начини, по които децата със специални образователни потребности или хронични заболявания учат и взаимодействат с околната среда. Процесът на адаптиране се реализира постоянно и динамично като е налице съобразяване с възможностите за учене на децата. Адаптирането на учебното съдържание представлява основно извеждане на достъпност към него. (Левтерова, 2023). Затова е важно при представянето на отделните образователни направления в детската градина да приложим и необходим практикум за адаптиране, който сме опитали да представим по-долу.

Основни образователни направления в предучилищното образование

3.1. Български език и литература

Образователно направление „Български език и литература“ има за задача да реализира езиковото и речевото развитие на детето в предучилищна възраст. Работата по направлението води до практическо овладяване на езика като система. Изпълнението на изискванията в нормативната уредба съдейства на детето да стане готово за успешна социално ориентирана комуникация и общуване на книжовен български език.

Съдържанието на образователно направление „Български език и литература“ е структурирано в следните образователни ядра:

1. „Свързана реч“,
2. „Речник“,
3. „Грамматически правилна реч“,
4. „Звукова култура“,
5. „Възприемане на литературно произведение“,
6. „Пресъздаване на литературно произведение“.

Обучението по образователно направление „Български език и литература“ цели:

- Развитие на свързаната реч на детето (овладяване и използване на книжовни форми на българския език);
- Натрупване и използване на активен лексикален запас. Правилна употреба на думите съобразно речевата ситуация;
- Натрупване на практически представи и опит за употребата на граматическите категории при устното общуване;
- Подготовка за ограмотяване и общуване с детска книга. Провокиране на интерес към писмената реч и развитие на звукова култура;
- Стимулиране на интерес и изграждане на начални умения за общуване с художествената литература и пресъздаването ѝ.

Опознаването на заобикалящия детето свят, познавателната дейност, уменията за влизане в социални роли, превъплъщаването в любими герои и игровите умения се свързват с езиковото и речевото му развитие. Комбинираната работа с различни езикови единици и включените художествени и научнопопулярни текстове са в основата на овладяването на езика. Приобщаването на детето в различни комуникативни ситуации, свързани с ежедневието му, разработени на тематична основа, съобразно сезонния принцип, гарантират активното и успешното му участие. Внимателното подбиране на приказки, стихотворения и разкази с подходящ илюстративен материал води детето до емоционално съпреживяване на прочетеното и овладяване на умения за разбиране при слушане и влизане в различни роли.

Практикум за адаптиране на учебното съдържание по „Български език и литература“

Адаптирането на учебното съдържание по образователно направление „Български език и литература“ за децата в предучилищна възраст, особено за тези със специални образователни потребности, изисква разнообразни стратегии и методи. Ето няколко практически подхода:

- **Свързана реч:** Използвайте визуализации, жестове и телодвижения, за да подкрепите разбирането на слова и фрази. Това може да помогне на децата да свържат конкретните обекти или действия със съответните думи.
- **Речник:** Работете по разширяване на речника на детето чрез интерактивни игри и активности. Например можете да организирате „ложично бинго“, където децата трябва да съпоставят изображенията с думите.
- **Граматически правилна реч:** Въведете простите граматически концепции чрез песни, стихотворения и игри. Повтарянето и ритъмът могат да помогнат на децата да запомнят и практикуват граматическите структури.
- **Звукова култура:** Използвайте звукови и ритмични игри за подобряване на фонемното усещане на детето. Това може да включва откриване на сходни и различни звуци, създаване на ритмични модели и така нататък.
- **Възприемане на литературно произведение:** Представете литературни произведения по визуален или тактилен начин например чрез театър на сенки, куклен театър или книги с усещане на допир. Това ще подкрепи разбирането и ще помогне на децата да се ангажират по-активно с текста.
- **Пресъздаване на литературно произведение:** Подкрепете децата в пресъздаването на литературни произведения, като им предоставите разнообразни материали за изразяване – като цветове, пластилин, кукли и др.

Важно е да се отбележи, че всяко дете се развива по различен начин и на различна скорост. Затова е важно да бъде налице гъвкавост при използването на тези подходи, като се адаптират според индивидуалните потребности на всяко дете (UNESCO, 2020).

3.2 Математика

Съдържанието на образователно направление „Математика“ е структурирано в следните ядра:

1. „Количествени отношения“;
2. „Измерване“;
3. „Пространствени отношения“;
4. „Равнинни фигури“;
5. „Времеви отношения“.

Водещите цели в образователно направление „Математика“ са ориентирани към математическото развитие на детето, а именно: развитие на универсални познавателни действия; умствени способности (нагледно моделиране и ментална способност); аналитични умения, умения за сравняване, класифициране и синтезиране; развитие на детските творчески способности и креативност.

Целите на обучението по образователно направление „Математика“ са:

Формиране на обобщени количествени представи и изграждане на умения за сравняване на количества;

Изграждане на елементарни представи за:

- числата от едно до десет;
- добавяне и отнемане на един или два предмета;
- различни величини и измерването им;
- пространствени отношения, развитие на умения за ориентиране в пространството;
- време, развитие на времеви представи, запознаване с часовника като уред за измерване на времето;
- основни геометрични фигури.

Представянето на образователното съдържание с помощта на разнообразни познавателни задачи и игри, както и системността при надграждането на знанията и уменията и претворяването им в практиката съдейства за постигането на така поставените цели в обучението по образователно направление „Математика“. Необходимо е познавателните задачи да са игрово мотивирани и да насочват детето към разрешаване на познавателните проблеми. Това води до изграждане на увереност у детето и повишава мотивацията му за участие в нови дейности.

Детето трябва да овладее умения да отделя признаци, да сравнява, да подрежда, да разпознава основните фигури, да брой до 10, да разбира пространственото разположение на предметите, да сравнява предмети както количествено, така и качествено.

Включването в обучението по това направление на игрови задачи и упражнения на нагледно практична основа води до развитие на пространственото мислене на детето, формиране на логически похвати на умствени действия и конструктивни умения.

Най-важното в обучението по математика е детето да се научи да мисли, да разсъждава и да намира скритите за непосредственото възприятие математически зависимости. Именно затова не се започва с броенето, а със запознаване с математическите отношения: повече, по-малко, толкова, колкото.

Практикум за адаптирането на учебното съдържание по „Математика“

Адаптирането на учебното съдържание по образователно направление „Математика“ включва редица разнообразни подходи, особено когато работим с деца в предучилищна възраст. Ето няколко конкретни стратегии, които може да използвате:

- **Количествени отношения:** Подгответе игри и активности, които насърчават децата да сравняват, сортират и броят обекти от ежедневието. Това може да включва игри с домино, пъзели, блокчета за построяване и т.н.
- **Измерване:** Използвайте реални предмети и ситуации за изучаване на концепции за измерване. Например децата могат да измерват дължината на различни обекти в стаята с помощта на блокчета за игра или да сравняват теглото на различни предмети с помощта на проста везна.
- **Пространствени отношения:** Подкрепете децата в разбирането на пространствени отношения чрез игри и активности, които включват движение и ориентация в пространството. Това може да включва игри с конструкционни блокчета, лабиринти, пъзели и така нататък.
- **Равнинни фигури:** Представете различни форми чрез визуални, тактилни и двигателни игри. Например децата могат да създават различни форми с пластилин или да търсят и идентифицират форми в околната среда.
- **Времени отношения:** Помагайте на децата да разберат времеви отношения чрез ежедневни ритуали и рутинни, като също така използвате истории, песни и игри, които включват концепции за време.

При всички тези активности е важно да бъдете гъвкави и да адаптирате методите си според индивидуалните потребности и интереси на всяко дете. Например някои деца може да се нуждаят от повече визуална подкрепа, докато други може да се възползват от тактилни или двигателни стратегии (Clements & Sarama, 2014).

3.3 Околен свят

Чрез образователно направление „Околен свят“ се реализира по специфичен начин общата цел на предучилищното образование – цялостното развитие на детската личност и придобиване на съвкупност от компетентности – знания, умения, отношения, опосредстващи успешната реализация на детето през следващите периоди в развитието му (Наредба 5 от 3.06.2016 г. на МОН; Приложение 3 към чл. 28, ал. 2, т. 3).

Образователно направление „Околен свят“ цели подпомагането на личностното и социалното развитие на децата в процеса на взаимодействие между всички общности в детската градина, както и формиране на обобщена „картина на света“.

Програмното съдържание по образователно направление „Околен свят“ е систематизирано в четири образователни ядра:

1. „Самоутвърждаване и общуване с околните“ (СОО),
2. „Социална и здравна среда“ (СЗС),
3. „Културни и национални ценности“ (КНЦ),
4. „Светът на природата и неговото опознаване“ (СПНО).

За постигане на резултати от социализацията процес се поставя акцент на следните възпитателни цели:

- Възпитаване на социални умения и поведение, отговарящо на комуникативната ситуация;
- Изграждане на ценностна система у детето съобразно връзката със заобикалящата го среда;
- Насърчаване на интереса на детето към околната среда;
- Изграждане на умения за разбиране и оценяване на близкото обкръжение;
- Формиране на умения за успешно сътрудничество и партниране с другите;
- Приобщаване на детето към нова среда на основата на способността му на социално приемливо отношение към другите.

Опознавайки предметната среда детето овладява сензорните еталони, характерни за обектите и явленията и по този начин разбира функциите на предметите и явленията. Усвояването на социалните отношения от детето определят личностното му развитие.

Включването на детето към българската празнично-обредната система изисква нейното познаване и разбиране от детето. С най-голямо значение за децата остават личните празници – рождени и имени дни, които утвърждават детската личност и активизират социалните взаимоотношения между децата. Включването на детето към празничната система на възрастните се реализира чрез традиционното отбелязване в детската градина на: посрещане на Дядо Коледа и Баба Марта, на пролетта, на есенното плодородие, както и на фолклорни и спортни празници.

Изграждането на практически умения у детето (да извършва елементарни опити с вода и въздух, да описва картина на времето и др.) се основава на знанието му за природата. В този аспект децата могат за първи път да докоснат до участие в собствени опити. Експериментът като елемент на учебната програма е неотменима част от учебния процес в училище и следователно децата със специални образователни потребности и хронични заболявания е необходимо да се докоснат до тях. (Замфиrow, 2023). В образователното съдържание на направлението е налице връзка между знанията за околната среда и екологичното възпитание на детето. То разбира растежа на растенията и животните от близката среда, условията, необходими за развитието им, обяснява отношението на човека към растенията и животните и промените в следствие на неблагоприятни условия.

Практикум за адаптирането на учебното съдържание по Околен свят

Адаптиране на обучението по образователно направление „Околен свят“ може да бъде интересен и творчески процес. Ето някои стратегии, които можете да използвате, когато адаптирате съдържанието към възрастовата група и индивидуалните нужди на децата:

- ▶ **Самоутвърждаване и общуване с околните (СОО):** Организирайте различни ролеви игри, където децата имат възможност да изразяват себе си и да упражняват социалните си умения. Например игра в магазин или в болница може да помогне на децата да практикуват различни роли и да се справят с различни ситуации.
- ▶ **Социална и здравна среда (СЗС):** Подгответе учебни единици, които се справят с теми като хигиена, здравословно хранене и упражнения. Например можете да организирате „здравословен ден“, в който децата могат да приготвят здравословна закуска и да участват в различни физически активности.
- ▶ **Културни и национални ценности (КНЦ):** Включете децата в празнуването на традиционни празници и събития. Освен това можете да четете заедно български народни приказки и легенди и да обсъждате значението и ценностите, които те пренасят.
- ▶ **Светът на природата и неговото опознаване (СПНО):** Подгответе наблюдателни и изследователски дейности в природата. Можете да организирате разходки до парка, където децата могат да наблюдават и да опишат различни растения и животни, или да проведете прости научни експерименти, които позволяват на децата да изследват света около тях.

Използването на интерактивни и практически методи за обучение ще помогне на децата да се ангажират активно с учебното съдържание и да го свържат със своя собствен живот и опит (Hamre & Pianta, 2005).

3.4 Изобразително изкуство

Образователното съдържание по направление „Изобразително изкуство“ е структурирано в три ядра:

1. „Художествено възприемане“;
2. „Изобразителни материали и техники“;
3. „Изобразително творчество“.

Основните цели на обучението по направление „Изобразително изкуство“ са:

- ▶ Детето да разпознава и използва различни видове изобразителна дейност, материали и техники в своята творческа дейност;
- ▶ Детето да конкретизира и обогати представите си за подходящи за изобразяване обекти и явления;
- ▶ Да се провокира интересът и да се обогатят визуалните представи на детето чрез възприемане на подходящи творби на изобразителното изкуство. Изграждане на умения за познавателно и оценъчно отношение към творби на изобразителното изкуство и към собственото изобразително творчество;
- ▶ Развитие на сензорно-моторните умения, които са необходими за реализирането на творческата дейност на детето;
- ▶ Развитие на графичните умения, свързани с условни знаци за визуална информация и комуникация;
- ▶ Запознаване с изразните средства за рисуване, моделиране и апликиране и правилното им използване съобразно изобразителната задача.

За осъществяването на тези цели на детето се поставят теми, които са съобразени с неговите възрастови и индивидуални възможности. Темите от образователно направление „Изобразително изкуство“ е необходимо да са обвързани по отношение на контекста с темите от всички останали направления, като водещото начало е на тематиката от направление „Околен свят“.

Практикум за адаптиране на учебното съдържание по Изобразително изкуство

Адаптиране на учебното съдържание за деца със специални образователни потребности или хронични заболявания в областта на изобразителното изкуство може да бъде постигнато чрез различни методи и стратегии. Ето няколко възможности:

- ▶ **Художествено възприемане:** Използвайте адаптивни технологии или материали, които могат да помогнат на децата да участват в изобразителните изкуства. Това може да включва големи четки за боядисване за деца с моторни затруднения или аудио описания на произведения на изкуството за деца с визуални проблеми (Winn, 2019).
- ▶ **Изобразителни материали и техники:** Предложете разнообразие от материали и техники, които да са достъпни и приложими за децата. Например използването на глина или други тримерни материали може да бъде подходящо за деца, които имат трудности с фините моторни умения.
- ▶ **Изобразително творчество:** Подкрепете и насърчавайте всички форми на творчество независимо от способностите на детето. Предоставете достатъчно време и пространство за изразяване и участвайте активно в творческия процес, като подкрепяте детето по време на всяка стъпка (Dewdney & Lawrence, 2012).

Учителите трябва да бъдат готови да направят промени в учебния план, когато е необходимо, за да подкрепят всички деца в тяхното изучаване и творчество в областта на изобразителното изкуство.

3.5. Конструирание и технологии

Образователното съдържание по направление „Конструирание и технологии“ е структурирано в четири образователни ядра:

1. „Конструирание и моделиране“,
2. „Обработка на материали, съединяване и свързване“,
3. „Грижи и инициативност“,
4. „Техника“.

Практикум за адаптиране на учебното съдържание по Конструирание и технологии

Адаптиране на образователното съдържание по „Конструирание и технологии“ за деца със специални образователни потребности или хронични заболявания изисква използването на различни стратегии и ресурси. Ето някои практически подходи:

- **Конструирание и моделиране:** Адаптирайте материалите и инструментите, за да отговорят на индивидуалните потребности на детето. Например за деца с ограничена физическа способност използвайте мощни уреди или предмети с големи дръжки за по-лесно захващане и управление (Thompson, 2011).
- **Обработка на материали, съединяване и свързване:** Научете децата да използват безопасни техники за обработка на материали. За децата, които имат трудности със зрението, използвайте материали с различни текстури и форми, за да подкрепите тяхното разбиране и използване на материалите (Kumar, & Ramasamy, 2015).
- **Грижи и инициативност:** Научете децата на умения, които да подпомогнат самостоятелността и увереността им. За децата със специални образователни потребности това може да включва упътване и подкрепа в процеса на планиране и изпълнение на проекти (Nabiyev, Ergun, & Soylu, 2018).
- **Техника:** Научете децата на основните технически умения чрез използване на адаптивни технологии или програми. За децата с хронични заболявания, ако е възможно, променете техническите задачи, така че те да могат да бъдат изпълнени по-удобно и безопасно (Benjamin, 2020).

3.6 Физическа култура

Обучението по това образователно направление има изключителна важност в предучилищна възраст предвид засилената тенденция към обездвижване на де-

цата. В резултат на двигателната дейност у децата се изграждат качества като: отговорност към групата, взаимопомощ, упоритост, решителност, съобразителност, изобретателност и др.

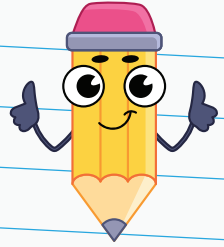
Образователното съдържание се разпределя в четири ядра:

1. „Естествено-приложна двигателна дейност“,
2. „Спортно-подготвителна двигателна дейност“,
3. „Физическа дееспособност“,
4. „Игрова двигателна дейност“.

С изключителна важност в обучението по направление „Физическа култура“ е мотивирането на децата да се включват активно в естествено-приложна двигателна дейност и да усъвършенстват уменията си при реализирането ѝ. Както е подчертано в Наредба 5 за предучилищно образование, е необходимо при планирането и реализирането на образователното съдържание по направлението да се отчитат физиологичните, моторните и психичните особености на децата. Основната форма за реализиране на педагогическото взаимодействие по направление „Физическа култура“ е педагогическата ситуация, организирана като игра.

Основните цели за реализиране в процеса на обучението по това образователно направление са:

- Постигане на добро здравословно и физическо развитие на децата;
- Провокиране на интерес и потребност към физическа активност и емоционална удовлетвореност от нея;
- Постигане на развитие на комуникативните и игровите способности на децата;
- Провокиране на активността и изграждане на самоувереност у децата.

Практикум за адаптиране на учебното съдържание по „Физическа култура“

При адаптирането на учебното съдържание по „Физическа култура“ за деца със специални образователни потребности или хронични заболявания основният фокус трябва да бъде на подкрепата за активно участие и насърчаване на физическата активност в подходящ и безопасен контекст. Ето някои практически подходи:

- ▶ **Естествено-приложна двигателна дейност:** Опростете или модифицирайте упражненията, за да отговарят на индивидуалните потребности на децата. Например при обучение на деца с хронични заболявания използвайте упражнения с ниска интензивност и по-продължително време.
- ▶ **Спортно-подготвителна двигателна дейност:** Подкрепете децата да участват в подходящи спортни активности, адаптирани според тяхната способност. Използвайте специализирани спортни оборудвания и инструменти, ако е необходимо.
- ▶ **Физическа дееспособност:** Използвайте адаптивни стратегии и инструменти, които да помагат на децата да развиват физически умения в удобна и безопасна среда. Това може да включва адаптивно оборудване, както и техники за рехабилитация или физиотерапия.
- ▶ **Игрова двигателна дейност:** Насърчавайте инклузивни игри, които да включват всички деца без значение от тяхната способност. Игрите трябва да са адаптирани според потребностите на детето, за да се гарантира, че всеки участник се чувства комфортно и способен да участва.

3.7 Музика

Музиката въздейства върху емоционалното развитие на детето и съдейства за изграждане и проява на творческите му способности. В процеса на обучение по направление „Музика“ в предучилищна възраст се създават условия за формиране знания и умения за включване на детето в различни музикални дейности.

Образователното съдържание се разпределя в четири ядра:

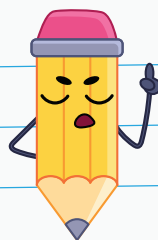
1. „Възприемане“,
2. „Възпроизвеждане“,
3. „Музика и игра“,
4. „Елементи на музикалната изразност“.

Водещите цели пред образователно направление „Музика“ са:

- Провокиране на детския интерес и желание за включване в музикални дейности;
- Запознаване с творби от българския национален фолклор;
- Формиране на умения за възприемане и изпълнение достъпни музикални творби;
- Осъзнаване на социалната функция на музиката.

Планираното образователно съдържание се реализира в тясна интегративна връзка с образователното съдържание по останалите направления.

Практикум за адаптиране на учебното съдържание по „Музика“

Музиката може да бъде чудесен инструмент за подкрепа на обучението и развитието на деца със специални образователни потребности или хронични заболявания. Ето някои примерни стратегии за адаптация на образователното съдържание по музика:

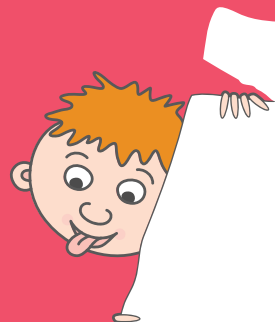
- **Възприемане:** Предложете разнообразни музикални стилове и жанрове, за да стимулирате слуха на децата и да обогатите техния музикален вкус. Използвайте музика, която отговаря на индивидуалните предпочитания на всяко дете.
- **Възпроизвеждане:** Използвайте адаптивни музикални инструменти, които са подходящи за децата в зависимост от техните физически и умствени способности. Това може да включва използването на инструменти с големи бутони или клавиши, както и използването на технологии, които позволяват на децата да възпроизведат музика чрез просто движение или допир.
- **Музика и игра:** Организирайте музикални игри, които са подходящи за децата със специални образователни потребности или хронични заболявания. Тези игри могат да включват ритъм и движение, подражание на музикални звуци или изпълнение на прости музикални парчета.
- **Елементи на музикалната експресивност:** насърчавайте децата да изразяват своите чувства и мисли чрез музиката. Това може да бъде постигнато чрез импровизация или чрез изпълнение на песни, които са свързани с конкретни емоции или ситуации (Gerber et al., 2016).

Въпроси за дискусия

- Какви специфични подходи и стратегии използвате, за да адаптирате обучението по различни образователни направления за деца със специални образователни потребности или хронични заболявания във Вашата група? Можете ли да споделите конкретни примери от Вашата практика?
- Как поддържате баланса между индивидуалните потребности на децата и целите на груповото обучение особено в контекста на деца със специални образователни потребности и хронични заболявания? Какво е Вашето мнение за важноста на индивидуализираното обучение?

4. Адаптиране на учебното съдържание спрямо индивидуалните потребности на децата

Обучението и възпитанието на детето в предучилищната възраст е насочено към създаване на условия за полагане на основите на ученето през целия живот и осигуряването на физическото, познавателното, езиковото, духовно-нравственото, социалното, емоционалното и творческото му развитие.

Индивидуализацията на процеса на възпитание и обучение в предучилищна възраст включва отчитане на индивидуалните особености на детето; психологическите му характеристики; наличните знания и умения; начина на възприемане и усвояване на новите знания, умения и отношения.

Индивидуализацията в процеса на обучение и възпитание включва диференциацията, редуцирането, модифицирането и адаптацията на учебното съдържание. Именно чрез тези подходи се постига активното включване на детето със специални потребности в учебно-възпитателния процес в детската градина.

Понятието „адаптиране“ е комплексно понятие и включва в себе си понятията „диференциране“, „модифициране“ и „редуциране“. Адаптирането на учебното съдържание е важна част в процеса на изграждане на подкрепяща среда в детската градина. В чл. 106, т. 2 от Наредбата за приобщаващо образование е формулирано, че достъпът до учебни програми и учебно съдържание се гарантира чрез: „...адаптиране на учебното съдържание, съобразно индивидуалните потребности на децата/учениците със специални образователни потребности“.

Същността на адаптацията е в приспособяването на учебно-възпитателната среда в детската градина към нуждите на детето с цел пълноценното му включване в процеса на възпитание и обучение според индивидуалните му възможности. Адаптирането на учебното съдържание предоставя на децата със специални потребности равни възможности за включване и постигане на измерими резултати в процеса на обучение и възпитание в предучилищна възраст. В този аспект за децата е от изключително значение използването на повече изображения и снимки. Общуването чрез картинки и снимки е подходящо за всички групи деца със специални образователни потребности. Начинът, по който се използват изображенията от децата, се влияе от тяхното равнище на когнитивни и езикови умения (Цветкова, Трошева, 2023).

Всяко дете със специални образователни потребности се нуждае от някакво адаптиране на учебното съдържание.

Децата с нарушения, за които е необходимо адаптиране в една или друга степен са:

- Деца със сензорни увреждания – зрително / слухово затруднени;
- Деца с двигателни увреждания (ДЦП);
- Деца с умствена изостаналост;
- Деца с психически, емоционални, поведенчески нарушения;
- Деца с езиково-говорни нарушения;
- Деца със специфични нарушения на способността за учене (дислексия, дисграфия, дискалкулния, диспраксия);
- Деца с множество увреждания (2 и повече увреждания в комбинация);
- Деца с хронични заболявания.

Адаптирането на учебното съдържание за деца със специални образователни потребности в детската градина най-често касае редуциране на обема на познавателните задачи, тяхното опростяване, така че да станат достъпни за възприемане от детето и включването на мултисензорния подход в обучението.

Адаптирането на учебното съдържание за децата със специални образователни потребности в детската градина е касае:

- адаптиране в стила на преподаване на учителя;
- адаптиране на целите и задачите, заложи за конкретна педагогическа ситуация;
- адаптиране на методите и стратегиите на работа;
- адаптиране на пространството в занималнята;
- адаптиране на методите на оценяване на напредъка на детето със специални образователни потребности;
- адаптиране на нивото на подкрепа за детето;
- адаптиране на времето в рамките на педагогическата ситуация.

При децата със сензорни увреждания – нарушен слух или увредено зрение адаптирането не включва значителна промяна, свързана със занижаване или намаляване на стандарта за учебното съдържание, тъй като те са със съхранени интелектуални възможности.

4.1 Адаптиране в стила на преподаване

Стилът на преподаване е съвкупност от начини и техники, чрез които педагогът представя новото знание за децата; от начина, по който ги инструктира и поставя задачите и т.н. Опитът, професионалната подготовка и личностните особености стоят в основата на начина на преподаване на учителя.

Учителските стилове на преподаване могат да са:

- **Демократичен стил на преподаване** – основава се на принципите на хуманизма и сътрудничеството. Учителят се отнася с уважение и доверие към децата. Търси път към всяко дете, към неговия вътрешен свят, уважава достойнството на детето и проявява емпатия към него.
- **Либерален стил на преподаване** – при него е трудно децата да осъзнаят социалната си роля. Налице е липса на всякаква дистанция между учителя и детето, както и липса на активно сътрудничество.
- **Авторитарен стил на преподаване** – създава отчужденост, дистанцираност и изолираност. Налице е липса на сътрудничество.

Най-ефективно е намирането на „златната среда“ в стила на учителя, където няма липса на баланс между строгост и нежност в отношенията.

Всяко дете учи по различен начин, затова е важно учителят да е наясно с начините на учене на всяко едно от тях, за да знае колко ефективно ще е обучението, което е представено по един или друг начин.

Въз основа на начина, по който децата предпочитат да усвояват нова информация, образователните психолози са идентифицирали три основни стила на учене: слухови, зрителни и кинестични/тактилни. Ние често смесваме тези стилове, но обикновено има един, който е водещ за нас.

- **Ученици с доминиращ слухов стил:** Тези деца предпочитат да учат, като слушат информацията. Те обикновено запаметяват добре информацията, когато я чуват, било то от учител, аудиокнига или когато си говорят на глас. За тези ученици е полезно да употребяват аудиозаписи, да слушат лекции и дискусии, и да участват в групови дискусии.
- **Ученици с доминиращ зрителен стил:** Тези деца учат най-добре, когато могат да видят или прочетат информацията. Те обикновено се справят добре с четене, писане и рисуване, и предпочитат да използват графики, диаграми, картини, слайдове и други визуални материали. Използването на маркери и цветни моливи при писане и четене може да помогне на зрителните ученици да подчертаят важна информация.

- **Ученици с доминиращ кинестичен/тактилен стил:** Тези деца предпочитат да учат, като се движат или използват сетивата си за допир. Те обикновено се нуждаят от възможност да използват ръцете си и тялото си в учебния процес и се справят добре с практически упражнения, експерименти, ролеви игри и други активности, които включват движение или допир.

За деца със специални образователни потребности е особено важно учителите да разберат и приложат подходящи методи за техния стил на учене, за да могат те да постигнат максимален успех в обучението си.

Примери за дейности, които са подходящи за различните стилове на учене в детска градина:

1. Ученици с доминиращ слухов стил:

- **Слушане на приказки или разкази:** Учителят чете или разказва приказка, а децата слушат и след това обсъждат съдържанието.
- **Речеви игри и песни:** Учителят представя нова песен или стихче, децата го слушат и повтарят.
- **Използване на аудиозаписи с учебно съдържание или музика,** които да подкрепят процеса на учене.

2. Ученици с доминиращ зрителен стил:

- **Четене и рисуване:** Децата четат книжка с картинки и след това рисуват или оцветяват свързано с нея изображение.
- **Използване на образователни видеоклипове или интерактивни презентации,** които илюстрират различни концепции или идеи.
- **Използване на пъзели, образователни картини, диаграми или карти,** за да помогнат на децата да визуализират и разберат нова информация.

3. Ученици с доминиращ кинестичен/тактилен стил:

- **Практически дейности:** Децата правят нещо с ръцете си, като моделират с глина, правят колажи или използват строителни блокове.
- **Ролеви игри:** Децата имитират различни дейности или професии, като играят на магазин, доктори, учители и т.н.
- **Физически игри и упражнения:** Децата използват тялото си, за да научат нова информация, например, като скочат на едно място всеки път, когато чуят определено слово или звук.

4.2 Адаптиране на методите, целите, задачите и стратегиите на работа

При адаптирането на целите на конкретната ситуация е необходимо педагогът да оцени актуалното състояние на детето и да направи прогноза за динамиката, която ще възникне в неговото развитие, да определи също методите и дейностите, чрез които ще достигне до очакваните резултати. При целеполагането е удачно да се използва Smart подходът.

Целите трябва:

- да са ясно дефинирани и да са съответни на дейността,
- да дават възможност да се измери напредъкът на детето,
- да са постижими и основани на предишни знания и умения на детето,
- да са постигнат в рамките на определеното време,
- да са реалистични, съобразени с възможностите на детето.

В обучението на децата със специални образователни потребности се прилагат следните методи – нагледни (наблюдение, обследване, демонстрация), словесни (беседа разказ, четене от учителя), практически (игрови методи, инсценировка, моделиране, упражнение) и интерактивни методи (експериментални, workshop, ателие), като те се подбират спрямо индивидуалните особености на децата. Адаптирането на методите на преподаване се извършва след провеждането на функционалното оценяване на детето със специални потребности. Този тип оценяване дава информация за актуалното състояние на детето; трудностите, които има; силните страни; интересите; стила му на учене; необходимостта от специална подредба на физическата среда и нивото на подкрепа от семейството. Цялата тази информация ще се използва от всички специалисти при осъществяването на общата и допълнителната подкрепа на детето.

Въз основа на индивидуалните потребности и способности на децата, учителите могат да адаптират и модифицират методите на преподаване, за да помогнат на всеки ученик да постигне най-добри резултати. Ето няколко примера:

- **Нагледни методи:** Учителят може да използва специални визуални стимули, като по-големи картинки или текст с по-големи букви за децата с проблеми със зрението. За децата с аутизъм, могат да се използват визуални подкрепи като графикони или снимки, които илюстрират дневни рутини или задачи.
- **Словесни методи:** За децата със слухови проблеми, учителят може да говори по-бавно, ясно и да използва жестове или жестов език. Слушането на аудиозаписи с по-бавно темпо или с подчертани ключови думи може да помогне на децата със затруднения в слушането.

- **Практически методи:** За децата с моторни трудности, могат да се използват приспособления като удължени или удебелени химикалки, или материали, които са лесни за манипулиране. Ролевите игри и инсценировки могат да бъдат адаптирани, така че всеки ученик да може да участва въз основа на своите способности.
- **Интерактивни методи:** Учениците със специални образователни потребности често се възползват от „учене чрез делане“ или активно участие в експерименти или проекти. Това може да включва използване на технологии, които подпомагат обучението, като адаптивни компютри или софтуер, или модифициране на проектите, така че те да са подходящи за ученика.

След провеждане на функционално оценяване, учителите и специалистите могат да създадат индивидуализиран план за обучение, който отразява силните страни и потребности на всяко дете.

4.3 Адаптиране на пространството в занималнята

Поведението и обучението на децата със специални образователни потребности е пряко свързано с условията на средата, в която протича учебно-възпитателният процес. Децата прекарват средно около 8–10 часа в детската градина и затова оборудването ѝ с подходящи мебели, учебни пособия и играчки, дидактични материали и помощно-технически средства е особено важно. Учителят трябва да отдели необходимото време и съвместно с децата да подреди и обособи различни кътове в занималнята, съобразени както с възрастовите особености на децата, така и с индивидуалните им потребности и интереси.

Адаптираното пространство в детската градина трябва да е безопасно и достъпно за децата с двигателни или зрителни затруднения. Мебелите трябва да са удобни и функционални. Столчетата трябва да са съобразени с ръста на децата

и да предоставят опора на гърба, а краката на децата да достигат пода. Масите трябва да са достатъчно големи, така че децата да разполагат с необходимото място за работа.

Наличието на различни зони за работа, почивка или за изпълнение на рутинни дейности е задължително. Обособените зони за игра и почивка са изключително важни и полезни за децата със специални образователни потребности. Учебните табла, табла за изложение, показващи дейностите на децата от групата и творчеството им също са важна част от физическата среда в детската градина.

Ето няколко конкретни насоки за адаптиране на пространствата в предучилищното образование:

- **Достъпност и безопасност:** Всички обекти и помещения трябва да бъдат лесно достъпни за децата, включително тези със сензорни или двигателни проблеми. Това може да означава наличие на рампи за инвалидни колички, дръжки по стените за подпомагане на движението, или подсветки на стъпала на стълбите за децата със зрителни проблеми.
- **Подходящи мебели:** Всички столове, маси и други мебели трябва да са подходящи за възрастта и ръста на децата. Масите трябва да са достатъчно големи, така че децата да могат да разполагат с достатъчно място за работа, а столовете да са достатъчно удобни и стабилни.
- **Осветление и звук:** Зоните за работа трябва да имат достатъчно осветление, особено за децата със зрителни проблеми. Шумът трябва да бъде сведен до минимум, особено за децата с аутизъм или други сензорни проблеми.
- **Зони за игра и почивка:** Трябва да има различни зони, където децата могат да играят, да се отделят и да изпълняват рутинни дейности. За децата със специални образователни потребности, тези зони могат да бъдат адаптирани съобразно техните специфични потребности, като например наличие на тихи ъгли за децата с аутизъм или зони със специализирани играчки за децата с моторни проблеми.
- **Използване на визуални подкрепи:** Използването на табла за изложение или учебни табла може да бъде полезно за децата, особено за тези със зрителни или слухови проблеми. Тези ресурси могат да бъдат използвани за показване на работата на децата, за подкрепа на учебните дейности или за представяне на информация в лесно разбираем и визуално привлекателен формат.

4.4. Адаптиране на методите на оценяване на напредъка на детето и нивото на подкрепа

Учителят трябва да успее да вдъхне увереност на детето със специални потребности и да го мотивира и насочва да се справя с поставените задачи. Детето със специални образователни потребности се нуждае от прилагането на адекватни диагностични процедури, чрез които да се оцени напредъка му и то да може да покаже по-добре знанията и уменията, които е усвоило.

При оценяването на напредъка на детето със специални потребности е нужно спазването на следните изисквания: съобразяване със стила на учене; определяне спецификата на грешките, които допуска детето (тези, които са следствие на обективен проблем, и тези, допуснати от липса на старание); внимателно и постепенно въвеждане на нови диагностични процедури, така че да се избегне предизвикването на стрес у детето.

При осъществяване на диагностичните процедури за оценка на напредъка на детето със специални потребности е необходимо да му се предоставят необходимите помощни средства и технологии, като например да показва с пръст или с молив, тренажор за правилен захват, адаптирани ножици и др. Ако детето не успява да се ориентира в изпълнението на задачата или не знае докъде са стигнали другите деца, ако не може да се включи веднага при поставен въпрос и т.н., това не трябва да се санкционира от учителя. Удачно е да се предостави на детето повече време за работа, да му се даде възможност да се включи в груповото обсъждане на въпросите и да му се постави практическа задача, която да изпълни само или с помощ от възрастен, ако е необходимо. Учителят не трябва да се фокусира върху крайния резултат от работата на детето със специални образователни потребности, а върху мотивацията му да участва в организирани дейности, мотивацията му да общува и да си сътрудничи с останалите деца от групата, старанието му и т.н. Необходимо е учителят да насочва детето към изграждане на умения за адекватна самооценка от постигнатото.

Подкрепата на детето със специални образователни потребности по време на педагогическата ситуация трябва да е съобразена с общото психофизическо състояние и потребности и възможностите му за участие в учебно-възпитателния процес. Всяко дете със специални образователни потребности получава подкрепа на различно ниво:

- подкрепа по време на цялата педагогическа ситуация при: представяне и затвърдяване на новите знания, разбиране на инструкциите, изпълнение на задачите, упражненията и практическите дейности, индивидуалните и груповите занимания, игрите др.;
- подкрепа само при възприемането и разбирането на обясненията, инструкциите, демонстрациите и др., като изпълнението е самостоятелно;

- подкрепа само при практическото изпълнение на дейностите;
- подкрепа само чрез предоставяне на помощно-технически средства, пособия и индивидуално разработени листове с диференцирани задачи за педагогическата ситуация;
- консултативна подкрепа за ученика от ресурсен учител или др. специалист;
- консултативна подкрепа за учителя от ресурсен учител или др. специалист.

Подкрепата по време на педагогическата ситуация може да се предоставя:

- едновременно от ресурсен учител и др. специалист;
- само от ресурсен учител;
- само от друг специалист – психолог, логопед, рехабилитатор на слуха и говора и др.;
- само от помощника на учителя или асистента на детето;
- само от учителя в групата.

След осъществяване на функционално оценяване на потребностите на детето се определя необходимото ниво на подкрепа в педагогическата ситуация, като то може да се променя през учебната година в зависимост от напредъка на детето.

4.5. Адаптиране на времето в рамките на педагогическата ситуация

За пълноценното разпределяне на времето в педагогическата ситуация е необходимо учителят да насочва инструкциите към всички деца от групата, включително и към детето със специални образователни потребности. Ако то се нуждае от допълнителни разяснения, учителят ги осъществява само към него. Детето трябва да е позиционирано близо до педагога, за да може той да е сигурен, че инструкциите, които е подал към него, са разбрани и се изпълняват и ако е необходимо да му окаже навременна помощ. Новите знания, с които трябва да се запознаят децата, е задължително да бъдат представени на малки стъпки. Учителят не трябва да пропуска прилагането на нагледни методи, които да съдействат за по-лесното възприемане на новата информация от детето със специални потребности. Трябва да му се предостави възможност за кратка почивка по време на педагогическата ситуация в специално обособен кът, като тази почивка трябва да е съобразена с нуждите на детето към момента.

Вместо почивка детето със специални образователни потребности може да бъде включено в подвижна или друг вид игра, която да е пряко свързана с темата на педагогическата ситуация. Особено важен е щадящият режим по време на педагогическите ситуации за децата с ХАДВ. За тях е удачно ситуацията да са по-кратки, като те могат да прекарат остатъка от времето на ситуацията в къта за релакс.

Необходимо е детето с ХАДВ да бъде включено в дейности, свързани с повече движение по време на педагогическата ситуация (например да раздава материалите, необходими за работа на всички деца) или да работи право на специално пригодена за това маса. Включването на детето със специални потребности в групова дейност е много ползотворно, защото така се намалява натовареността му и то има възможност да възприема добри поведенчески модели, да се учи и да получава помощ от своите връстници. При организирането и провеждането на групови дейности по време на педагогическите ситуации учителят в групата може да бъде подпомогнат от ресурсния учител или помощника на учителя.

Практикуми

Практикум 1: Добри примери за адаптиране в детската градина

Пример за адаптиране на целите на конкретна педагогическа ситуация по образователно направление „Околен свят“, 3 гр.

Тема: „Спешно отделение“

Цели за групата: Осмисляне на здравни и хигиенни норми на поведение. Да оприсват предназначението на различни обществени сгради. Ориентиране в професията на медицинския работник и аптекаря.

Адаптирани цели за детето със специални образователни потребности:

- Да разпознава и назовава сградата на болницата по „червения кръст“ и лекаря по работното му облекло;
- Да може да определя функциите им;
- Да разбира според възможностите си значението на хигиенните навици за здравето.

Примери за адаптиране в стила на преподаване на учителя според начина на учене на децата

„Слуховите деца“ възприемат и запаметяват най-добре, когато слушат/чуват информацията. Те обичат да слушат приказки, разкази, истории, обяснения, музика, песнички. Участват свободно в диалог и нямат притеснения при представянето си пред публика. Много лесно запомнят текстове от песнички и често си тананикат. Бързо се разсейват, когато по време на педагогическата ситуация е шумно. За тези деца могат да се приложат следните стратегии на преподаване: представяне на новата информация устно, чрез разказване и описване, чрез куклен етюд, работа в група или по двойки, слушане на аудио записи на разкази и приказки и др.

„Зрителните деца“ възприемат и запаметяват най-добре чрез зрението, когато информацията е представена визуално – чрез изображения, карти, презентации и др.

Те научават цветовете и пространствените отношения по бързо в сравнение с останалите деца. Предпочитат инструкциите да са визуализирани, вместо – устно представени. Те се справят по-лесно и по-бързо със задачите, ако първоначално са наблюдавали демонстрация на тяхното изпълнение. Запаметяват бързо чрез видео, презентации и др. Стратегиите на преподаване при тях включват използването на контрастни моливи, флумастери, маркери и тебешери за означаване на различна информация, използване на флаш карти и др.

„Кинестетичните/тактилните деца“ възприемат и запаметяват най-добре чрез правене, а не чрез показване или разказване. Обичат да създават и майсторят с ръцете си. При разговор често използват жестове. При физическа ангажираност запомнят най-добре, затова много често по време на педагогическата ситуация се движат. Имат изразено желание да се включват в групови спортни дейности. Обичат да бъдат включени в дейността и да изпробват различни варианти за решаването на дадена задача, отколкото да наблюдават. Следните стратегии на преподаване са изключително ефективни при тези деца: използване на мемо-ри карти; рисуване на символи и картини на дъската; предвиждане на задачи с движение в занималнята и подвижни игри; практически дейности, включващи моделиране, изрязване, апликиране, работа с конструктори, пъзели, строителни кубчета и др.

Как За определяне на стила на учене на всяко дете със специални образователни потребности е важно педагогът да го наблюдава както по време на педагогическата ситуация, така и по време на свободните игри с останалите деца; да разбере неговите силни страни; неговите предпочитания и да ги използва умело в процеса на обучение и възпитание. Изключително важна е информацията, която учителят може да получи от родителите на детето, свързана с неговите интереси у дома, а именно: как и с кого играе въщи, какви играчки предпочита, какви книжки обича, обича ли да танцува и да слуша музика, лесно ли запомня приказка и т.н.

При по-голяма част от децата със специални образователни потребности е налице комбинация от различни стилове на учене, затова е особено важно да се открият силните страни на всяко дете, за да се подберат и подходящите стратегии за работа. Когато детето се намира в спокойна среда, където да се чувства прието и ценено, то се включва с желание в предложените дейности и не се притеснява да потърси помощ или да сгреша.

Примери за адаптирането на методите чрез използването на мултисензорния подход в обучението на децата със специални образователни потребности в детската градина.

Голяма част от децата със специални образователни потребности имат затруднения във вербално-слуховото възприемане. Честото повторение на простите инструкции във вид на кратки изречения е особено важно. Детето също трябва да повтори получената инструкция. Изключително важно е учителят да поддържа вниманието на детето със специални потребности с изрази като: „Това е важно!“, „Слушай внимателно!“. Преди представянето на указанието, учителят може да използва условни знаци, напр. звънче и др.

Децата със специални образователни потребности имат затруднения с концентрацията на вниманието, визуалната перцепция и ориентирането в задачата.

Необходимо е на детето да се осигури достъпно и подходящо работно място, като се избягва безпорядъкът.

За подпомагане на зрителните възприятия е нужно осигуряване на оптимална светлина, идваща отляво, и приглушаване на блясъка. Трениране на зрителните възприятия чрез игра: учителят подрежда предмети на масата, които детето наблюдава. След това ги покрива с кърпа, скрива единия от тях и ги показва отново на детето с въпрос: „Кой предмет липсва?“. За развитие на зрителните възприятия могат да се използват още: познатите лабиринти, игрите – лото, мемори, домино, дорисуване на картинки, сравняване на предмети и обекти и определяне на сходство и различие, сглобяване на пъзели и т.н.

За трениране на слуховите възприятия е необходимо отстраняване на шума в занималнята, учителят да не говори прекалено тихо или прекалено високо, повтаряне на инструкциите, повтаряне на част от тях. Подходящи са игрите за развитие на метроритмичен усет на Орф Шулверк, при които учителят задава някакъв ритъм, а детето трябва да го повтори.

Билингвистичният метод е много подходящ в обучението на деца с увреден слух в детската градина. При него съществуват два езика в рамките на един и същ речев колектив. Жестовата реч спомага за усвояването на словесната реч, което води до промяна на познавателната дейност и социално приобщаване на децата с увреден слух. (Трошева, 2018).

Прилагането на мултисензорния подход, чрез който при всяка учебна дейност информацията постъпва едновременно към два или повече сензорни канала, е много ефективно при децата със специални образователни потребности. Знанията, придобити чрез използване на две или повече сетива, е много по-вероятно да бъдат трайно запаметени. Този подход прави ученето интересно, забавно и лесно. Подходящи за мултисензорното учене са следните дейности:

➤ **Игра за зрителна дискриминация**

Целта на тази дейност е да окуражи да обърне повече внимание на учебната среда и да може да идентифицира определена картинка или дума.

➤ **Игра за зрителна памет**

Целта на тази дейност е да помогне на развитието на визуалната памет. Поставят се 6 предмета на масата, обсъжда се кои са и за какво служат, детето поглежда настрана и от предметите се крие един, а детето ги поглежда отново и трябва да открие кой предмет липсва.

➤ **Упражнения за развиване на зрително внимание**

- Домино;

- Намери два еднакви предмета – предлагат се изображения на 5 и повече предмети, два от които са еднакви. Детето трябва да намери кои са те и да си обоснове избора;
- Шпионин – на детето се дава сложна картина с много детайли. Предоставяме време да я разгледа. След това картината се скрива и му се задават въпроси по картината;
- Намери разликата;
- Нанизване на предмети в определен порядък;
- Лабиринти;
- Квадрат на Шулте – на детето се дава образец, който е нарисуван на големи квадратчета. Детето трябва да прерисува образца на лист с квадратчета.

➤ **Упражнения за развиване на слухово внимание**

- Какво е това? – демонстрират какви звуци издават различни предмети. След това, без детето да вижда, се издава звук с един предмет и детето трябва да познае кой е той;
- „Твърд и мек макарон“ – когато учителят изрече твърд макарон, детето застава мирно, при мек макарон се движи;

➤ **Упражнения за развиване на моторно-двигателно внимание**

- „Яде се – не се яде“ – учителят казва думи и търкаля топка към детето. Ако е храна, то хваща топката, ако не е храна – връща я обратно на учителя;
- „Ухо – нос“ – детето чува командите и в зависимост от това какво е то докосва носа или ухото си;
- Туистър;
- Игри за графомоторни умения;

➤ **Игри със семена и варива;**

➤ **Игри с цветни сламки – низане в определен порядък, сортиране по цвят, големина и т.н.;**

- Игри с конструктор за развиване на вниманието;
- Игра с конструктор за съотнасяне по цвят и форма;
- Графична диктовка, която спомага за развитието на графичните умения, необходими за писане. Графичните диктовки развиват фините двигателни умения и координацията на движенията на ръцете, формират пространствено мислене;
- Танграми;

Практикум 2: Конкретни примери за адаптиране на учебното съдържание в различните образователни направления

Пример за адаптиране на пространството в занималнята за дете с аутизъм

За ефективно включване на детето с аутизъм в учебно-възпитателния процес в детската градина е необходимо обособяването на индивидуално работно място, което отговаря на неговите нужди, както и кът за почивка/релакс, където детето може да иде, когато се почувства изморено или напрегнато. Средата трябва да бъде изчистена от излишни стимули и картинки. На работната маса се поставят само необходимите за конкретната дейност материали и пособия. Ако е необходимо, се изработват специални дидактични пособия, а играчките и дейностите се съобразяват с възможностите, интересите и потребностите на конкретното дете. За децата с нарушения от аутистичния спектър индивидуалните работни места трябва да бъдат обърнати с лице към стената, ограничени с параван, екран или с помощта на някои от мебелите в стаята. Препоръчително е при възможност да се използват две кутии – едната за „начало“ (вляво на масата на детето) и другата за „край“ (разположена от дясната страна на масата). В кутията, обозначена с „начало“, се поставят материалите за работа. Детето ги взема последователно, следвайки визуално разписание или номерация, работи и след приключване на дейността поставя материала в кутията за „край“. Друг разпространен начин за организиране на работно място за дете от спектъра на аутизма е като се ползват шкафчета с няколко рафта или чекмеджета едно под друго. Тогава материалите се разпределят по един от най-горния до най-долния рафт и детето, спазвайки визуално разписание, работи последователно до приключване на задачите. Важно е да не се променя рязко средата на детето и да се спазва строго определеният му режим и ритъм, да се спазват ежедневните му ритуали.

Пример за адаптиране на нивото на подкрепа на детето със специални потребности по време на педагогическата ситуация

Особено важно за децата със специални потребности е подкрепата на специалист по време на педагогическата ситуация (ресурсен учител) при овладяването на някакво ново умение. Много често е необходима подкрепа при изпълнение на практическата дейност на детето със специални потребности по образователно направление „Конструиране и технологии“ и „Изобразително изкуство“. В тези случаи за изпълнението на конструктивната задача – изработка на модел от хартия (картон) по образец, е необходимо изпълнение на различни операции на няколко етапа – рязане с ножица по права, крива и начупена линия и сгъване по ориентири. В тези случаи децата със специални потребно-

сти срещат затруднение при следване на демонстрираните от учителя етапи на работа и често пропускат някои от тях. Подкрепата от специалист, който да насочва детето за последователността на изпълнение на етапите на работа и да оказва помощ на детето, е много необходима. Практическото изпълнение на многослойна апликация, създаването на оригами на животни по демонстриран от учителя начин и продължаването на алгоритмична редица чрез дорисуване на елементи са дейности по време на изпълнението, на които е необходима подкрепа от специалист.

Разбира се, подкрепата, която се оказва на детето със специални образователни потребности, трябва да е съобразена с неговите силни и слаби страни; с неговото моментно състояние; трябва да е премерена и мотивираща.

Пример за адаптиране на методите на оценяване на напредъка на детето със специални образователни потребности

При оценяването на напредъка на детето със специални образователни потребности е необходимо учителят да приложи адекватни на възможностите на детето познавателни задачи. Прилагането на диагностични процедури, еднакви с тези на останалите деца от групата, които нямат затруднения, е неудачно и неправилно за детето със специални потребности. Така детето със СОП няма да може да покаже наистина какъв напредък е постигнало по едно или друго образователно направление, а това неминуемо ще повлияе и на неговата самооценка, увереност и мотивация за учене. Затова, ако по дадено образователно направление детето със специални потребности не покрива ДОС, е необходимо учителят да приложи познавателни задачи, чрез които да оцени напредъка му за по-ниска календарна възраст, т.е. за предходна група. Така детето ще може да покаже наистина какъв напредък е постигнало и да се почувства удовлетворено от постиженията си, както останалите деца.

При оценяване на напредъка по образователно направление „Математика“ е необходимо учителят да предостави необходимия оперативен материал на детето със специални потребности, което се намира на сетивно манипулативен етап от развитието си. Така то ще има възможност да докосне и преброи всеки предмет, да сравнява предметите по различни признаци (височина, широчина, дължина) и да групира (по цвят, форма, големина).

За дете със специални образователни потребности, което има затруднения във фината и грубата моторика (напр. дете с ДЦП), при осъществяване на практическата задача по образователно направление „Конструиране и технологии“, свързана с изрязване с ножица, е необходимо учителят да предостави необходимите помощни средства (адаптирани ножици), както и необходимото време за изпълнение на задачата.

Пример за адаптиране на времето в рамките на педагогическата ситуация

Разпределението на времето по време на педагогическата ситуация за детето със специални образователни потребности в минути е пряко свързано с неговите индивидуални способности и моментно състояние. Например за дете в подготвителна група разпределението на времето може да е следното: 3 мин. обяснения, 13 – 15 мин. упражнение и 10 – 13 мин. подвижни игри / почивка.

Практикум 3. Практически съвети за учители за работа с деца с различни потребности и способности

Особености на някои често срещани състояния в детска възраст и идеи за подкрепа

В детската градина могат да бъдат приети деца със специални образователни потребности (СОП) с различни диагнози и състояния като: умствена изостаналост, синдром на Даун, генерализирано разстройство на развитието (ГРР), аутизъм, детска церебрална парализа (ДЦП), слухови и зрителни затруднения, епилепсия, множествени увреждания и др.

Не върху увреждането на детето, а върху обучението и развитието на личността му, върху неговите позитивни страни трябва да се постави ударението, когато говорим за деца със СОП и работим с тях. Децата трябва да се оценяват не по различията, а по това, което не им достига да бъдат като нас. В това отношение необходимо е да се определят коректно и ясно образователните потребности на детето и как, кога, по какъв начин, с какви средства, с колко и каква помощ тези потребности могат и трябва да бъдат удовлетворени.

Всички деца се раждат със способността да учат. Развитието на мозъка се подпомага най-добре чрез личен опит. Децата в предучилищна възраст са в сензитивен период и се развиват много интензивно. Все още в този период има голяма пластичност в развитието, способност за промяна. В този етап на развитие учителите има какво да предложат на децата, за да разнообразят преживяванията им. Тези преживявания създават основа за следващия етап от развитието.

Някои идеи и акценти при работа с деца:

Интелектуални затруднения и Синдром на Даун

Деца с интелектуални затруднения може да им отнеме повече време да се научат да говорят, ходят и да се грижат за своите лични нужди, като например обличане или хранене. Трудно запомнят неща, трудно разбират социалните правила, не могат да преценяват последствията от действията си, трудно им е

да решават проблеми, да мислят логично. Много е вероятно да имат проблеми с обучението в детската градина и училището. Може да има някои неща, които да не могат да научат.

Малките деца със синдром на Даун са склонни да не изпълняват и да избягват рутинните задачи независимо от нивото на трудност и много от тях не упражняват или не усвояват самостоятелно нови умения. Впоследствие те се нуждаят от окуражаване и по-мотивиращи възможности да разучават заобикалящата ги среда. Техните добри визуални умения предполагат обучение в четене от ранна възраст.

- За тях ученето чрез гледане е по-лесно от ученето чрез слушане. Напечатаните думи са по-лесни за запомняне от изказваните. Те могат да бъдат гледани, колкото е необходимо, за да се обясни значението на думите. Това прави езика визуален и се преодоляват трудностите, свързани с учене чрез слушане. Така се подпомага паметта и трудностите, свързани с дефицита на краткосрочна слухова памет. Докато разглеждат картинки, децата могат да бъдат стимулирани да звукоподражават на животни, да имитират звуци и действия, като целуване на бебе например. Важно е да се развиват визуалните им умения и затова може да се използват също пъзели, предметни картинки, игри тип „Лото“ или „Открий разликата“ и др.

Когато децата започнат да рисуват, а по-късно да пишат, те се нуждаят от много сензорен опит и от физически контрол.

- За улесняване на движенията можем да включим песнички. Докато пеем с детето, можем да извършваме имитиращи движения по текста на песента, първоначално във въздуха. После можем да пренесем движенията с ръце върху голям лист, като се наподобяват драскане, хоризонтални и вертикални линии, точки и кръгчета и едва след това да включим инструментите за рисуване и писане.
- Рисуването с пяна за бръснене или бои за пръсти върху големи повърхности е подходящо, за да се подсили сензорния опит и да могат децата да обърнат внимание на ръцете си. Това е предпоставка да се засили контролът око – ръка, а и децата да изпитат удоволствие от рисуването с ръце. В тези си опити да рисуват децата винаги ще бъдат успешни и това ще ги мотивира да опитат отново и отново и да използват средства за рисуване.
- С подобряване на уменията на децата постепенно може да се намалява размерът на листа за рисуване. Понякога децата със синдром на Даун не успяват в началото да контролират натиска върху листа, имат затруднения при хващането на средството за рисуване или писане. За да подобрим уменията им, може да използваме адаптери за рисуване и писане, да ги подпомогнем „ръка върху ръка“. Важни са похвалите, дори и за най-малкия успех!

- Когато децата играят с играчки и предмети, те започват да разбират, че действията водят до ефект. Те се научават, че когато изпуснат предмет, се чува определен звук и че различните предмети издават различни звуци. Научаването на причината и следствието /ефекта/ е друго фундаментално умение, тъй като децата осъзнават, че могат да влияят на предметите и на тяхната среда.
- С развитие на фината моторика, те започват да използват по-малки части и преминават към използване на играчки за конструиране. Като резултат те затвърдяват концепциите за размер, тегло, форма и триизмерни предмети. Тези сравнения и опит са основата на концептуалната мисъл и математическото мислене.
- Осигурявайте дейности, които да мотивират малкото дете да поставя един предмет върху друг, използвайки малък предмет върху по-големия, т.нар. „коминче“. Продължете, като подреждате кубчетата в редичка „vlak“. Така детето развива концепции и познания за „над, под, върху“, прави обобщения, чрез осигуряване на разнообразие от предмети с различна форма и големина.

Ето и някои идеи за обучение в писане при децата със специални нужди:

- Давайте на децата със СОП различни материали и пособия за писане и рисуване като: пяна за бръснене /без или със слаб аромат/, сухо царевично брашно, с пастели, цветни тебешери, флумастери, четки за рисуване, цветни моливи, рисувайте върху пясък. Начертайте широки линии с дебел черен маркер и дайте на детето със специални нужди да следва линията от ляво надясно с играчки-колички (например да вкара количката в гаража). Постепенно увеличавайте нивото на трудност, като правите линиите по-близо една до друга. Използвайте големи пътни карти или релси за влакчета и давайте на детето да маневрира с играчки-колички и влакчета. После преминете към проследяване на прости и по-сложни лабиринти.
- Използването на манипулативи може да бъде полезно при развитието на понятия за числа. Използването на физически демонстрации и дейности е важно при преподаването по математика.

Генерализирано разстройство на развитието (ГРР)

ГРР обхваща следните състояния: детски аутизъм, атипичен аутизъм, синдром на Rett, друго дезинтегративно разстройство в детството, хиперактивно разстройство, съчетано с умствено изоставане и стереотипни движения, синдром на Asperger, други генерализирани разстройства в развитието, генерализирано разстройство в развитието, неуточнено.

Аутизъм

- Качественото нарушение на комуникацията е универсален симптом при аутизма. Изразява се в липса на социална употреба на езиковите умения, нарушение на социално-битовите игри, липса на взаимност или лош контрол при диалог, липса на флексибилност при речева експресия, съчетана с липса на творчество и фантазия и на емоционална реакция спрямо опитите на другите да установят вербален или невербален контакт. Чувствата при аутистите са амбивалентни и полярни. Те нямат усет за реална опасност, но могат да изпаднат в паника и от напълно безопасни предмети и ситуации. Поведението им се характеризира с множество ритуали и натрапчивости, които обикновено съпровождат дейностите им около самообслужването, храненето и др. Обезпокоителното за родителите е, че детето е странно и се отличава от другите деца на същата възраст. Обикновено създава впечатление на затворено в някакъв друг свят, а към този нищо не го привлича, нищо не събужда желанието и активност. Лицето му е застинало „изражение – щампа“. Детето изглежда емоционално пасивно, раздразнително при смяна на обстановката, което демонстрира като негативизъм и отхвърля всякакъв опит за контакт от страна на околните. В ранна възраст при децата аутисти доминират нарушенията в невровегетативната и инстинктивната система, които се манифестират като нарушения на съня, липса на сукателен рефлекс и др. В по-късна възраст се появяват поведенческите нарушения, свързани преди всичко със социалната адаптация.
- Един от най-важните и съществени сигнали, че става въпрос за стереотипно действие, е липсата на зрителен контакт. Това е начин детето да упражнява контрол върху нещата в един свят, непонятен за него. Всеки опит да се прекъсне този процес го кара да се затвори още повече в себе си. Има различни стереотипни действия, но важно е да обърнем внимание: повтаря ли се действието, има ли зрителен контакт, потъва ли детето в свой собствен свят, може ли детето да говори, докато извършва стереотипни действия, да вдига поглед по посока на говорещия, но въобще да не забелязва света около себе си.
- Осигурете ясни физически и визуални граници, ако в групата имате дете от спектъра на аутизма. Използвайте етикети, символи, цветово кодиране, номерации, снимки при организиране на средата. Използвайте конкретни помагала като таймери, часовници, списъци, разписания. Намалете до минимум визуални, звукови, физически отвличания на вниманието.
- Помислете за **подходящото индивидуално работно място** за детето, като обърнете внимание на местоположението, близостта на другите деца, представяйте правилата и рутините ясно и визуално, покажете ясни и визуални системи за награда. Ако е необходимо, понякога използвайте „подмамващи“ предмети.

- Наблюдавайки детето, педагогът установява как то взаимодейства с обкръжаващата го среда и определя върху какво трябва да се работи, за да стане по-независимо, като изгради умения за самоконтрол, като например: внимание, преход към нови дейности, игрови умения, двигателни умения, как реагира на различни стимули, равновесие и поза, фина моторика, агресия. В процеса на заниманията детето би могло да реши редица социални проблеми, свързани с отношенията му с околните, да се научи да се фокусира върху определени задачи, да изразява по подходящ начин чувствата и емоциите си, да се включва в игри с други деца. Стимулирането на двигателната активност води до подобряване на разбирането, концентрацията, устойчивостта на вниманието и уменията за учене.
- Важно е детето да бъде научено да иска помощ при възникване на проблем, който не може да разреши самостоятелно. Обучението става, като на работното място се поставят работни кошници, обозначени с цветове или картинки (зависи от начина на възприемане на детето). Всяка нова задача се преподава индивидуално на стъпки. Едва след като бъде усвоена, тя се автоматизира на друго работно място. Обикновено се работи на сесии, като всяка сесия трае определено време. Следва честа смяна на дейности, за да не се изморява детето и вниманието му да бъде максимално концентрирано. Разбира се, има и групова работа, но тя се отнася за дейности, които или са вече добре усвоени, или не изискват пълна концентрация. Всъщност най-важното е преподаването да става с цел съдържанието (математика – език – разбиране, броене, количества, аритметични действия, умения за измерване) да бъде практически полезно за децата – разчитане на календар, познаване на часовник, пазаруване, разчитане на етикети.
- **Групова работа:**
 - Не предполагайте, че детето може да се справи с груповата работа;
 - Двойка с поддържащо партньорство (може да прикрепите дете от групата като ментор за детето с аутизъм);
 - Давайте специфична задача в рамките на способностите на детето;
 - Бъдете готови да се откажете, ако ситуацията изисква това.

Практикум 5 Поведение на учителя при работа с деца от аутистичен спектър и интелектуални затруднения:

Важно е учителят да: не говори високо; не прави резки движения; не гледа втренчено детето в очите; използва ясен и недвусмислен език; избягва хумор, ирония, сарказъм, умалителни имена и псевдоними; е кратък и конкретен; представя отделните задачи във вид на инструкции и схеми. Например миенето на зъби се представя стъпка по стъпка – отварянето на чекмедже и намирането на четка за зъби ще бъде първата стъпка. Получаване на пастата за зъби – втората, и така до края. Инструкциите се повтарят и показват, докато детето схване идеята и формира умения. Учителят трябва да се съсредоточи върху това, което детето може да прави по-добре, отколкото върху това, което не може да прави. Трябва да потърси неговите силни страни и ще ги намери. Не е необходимо да се налага дисциплина, когато децата са объркани и тревожни, защото няма да могат да взаимодействат емоционално с учителя. Детето трябва да се награждава постоянно за показване на подходящо поведение. Нещо малко като снимка или знаменце или като вербална похвала „Чудесно се справяш!“. Важно е учителят да бъде динамично променящ се, което означава да променя достатъчно често държанието си, за да бъде интересен на детето. Има три неща, които учителят може да направи, за да изрази ентусиазма си – промяна на тона, промяна на изражението на лицето, промяна на движенията на тялото.

Други идеи за занимания: За децата от аутистичния спектър са подходящи сензорно-моторните кръгови занимания, предоставящи им тактилна, вестибуларна и проприоцептивна стимулация. За провеждането на занимание са необходими уреди за баланс и равновесие, малък трамплин, големи терапевтични топки, преса-валяк, тежко одеяло, фолио, ликра и др. Продължителността на една сесия е около 15 – 20 мин., но обикновено е достатъчно за задоволяване на сензорните потребности на детето и подобрява неговата концентрация.

ДЦП е състояние, причинено от увреждане на мозъка преди, по време на раждането и в ранните дни след него. Понякога е резултат от заболяване в ранна детска възраст, напр. менингит. В резултат на ДЦП могат да бъдат наблюдавани следните отклонения от нормалното развитие на децата в следните области:

Двигателни: анормален тонус, анормални двигателни модели, ограничена функция, беден репертоар, контрактури и деформации, загуба на движения и функция, болки, медицински проблеми;

Сензорни: намалена възможност за стимулация на сетивата, намалена възможност да изпробват различни сензорни стимули, неправилна представа за тялото и неговото отношение в пространството, нарушени пространствени представи;

Емоционални: страх от движението, несигурност, лесно раздразнимост, поведенчески проблеми, ниско самочувствие, пасивни наблюдатели.

Кратки насоки за работа с деца с ДЦП

- Децата с мускулно-скелетни нарушения обикновено включват деца с церебрална парализа.
- ДЦП е група от нарушения на двигателната сфера, които възникват в резултат на увреждане на двигателните зони и двигателните пътища на мозъка.
- Основната характеристика на церебралната парализа е наличието на двигателни нарушения от раждането и тясната им връзка със сензорни увреждания.

Личното развитие при деца с церебрална парализа има свои собствени характеристики. Емоционалните разстройства се проявяват под формата на повишена възбудимост, склонност към промени в настроението и появата на страхове. Промените в настроението често се комбинират с инертни емоционални реакции. И така, след като започне да плаче или да се смее, възможно е детето да не може да спре. Повишената емоционална възбудимост често се съчетава със съзливост, раздразнителност, капризност.

- За да помогнат на децата с ДЦП, учителите биха могли да се консултират с рехабилитатора/кинезитерапевта на детето и да спазват неговите препоръки относно позиционирането на стол, било то адаптиран или не, смяната на позите, вертикализирането, ходенето и воденето на конкретното дете. В някои случаи могат да прилагат определени техники с цел да се намали тонуса и да се улеснят и подпомогнат някои активни функционални дейности. Важно е да се ограничават ситуациите, предизвикващи страх и прекалено усилие. За да има успешно изпълнение на задачите поставени от учителя, детето трябва да е в добра, стабилна поза, без да се причинява вреда на ор-

ганизма. Поддържането на позата е способността да контролираме движенията и тялото си в баланс, така че да изпълним определена дейност, без да загубим равновесие. Целта на позиционирането е подобряване качеството на живот и общото здравословно състояние.

- ▶ **Работата с тези деца трябва да започне възможно най-рано. Добър напредък може да има само с взаимодействието с родителите, работата в екип и достъпна архитектурна среда. Коригиращите мерки трябва да се извършват чрез различни игри, тъй като водещата дейност на тази възраст е играта. Играта допринася за благоприятното развитие на психиката и говора на детето, усвояването на различни умения и способности. По време на часовете е важно да се извършват еднообразни дейности, да има често повтаряне (припомняне) и да се съчетава с паузи за почивка. Продължителността на заниманията, усложняването на задачите, увеличаването на амплитудата на действията трябва да става постепенно, като се взема в предвид индивидуалните възможности на детето. В процеса на обучение и възпитание е важно учителят да обърне внимание на одобрението, да има поощрение за най-малкия успех на тези деца.**

Практикум 7. Оценяване и следене на напредъка

Основни принципи на оценяването на децата в приобщаващото образование

Как да се следи за напредъка на децата и да се отчита в процеса на обучение?

Проследяването на резултатите от предучилищното образование на детето е изключително необходимо, за да може да подпомогне индивидуализацията на процеса на обучение и възпитание, целящ пълноценното развитие на детето. Необходимо е получените резултати да бъдат анализирани разгърнато: документирание на резултата в началото на учебната година – прогноза – провеждане на индивидуална развиваща програма – нов резултат от процеса на развитие в края на учебната година. Резултатите от познавателната дейност, продуктите, които създава детето, са причините, които го карат да се чувства гордо и значимо. Изключително важна е ролята на учителя при оказването на подкрепа на детето за тези преживявания. Учителят трябва да приема и насърчава всеки резултат от дейността на детето като положителен, отчитайки индивидуалността в темпа на развитие. Проследяването на резултатите от предучилищното образование може да се осъществи чрез съчетанието на експрес – обследване (наблюдение), интервю и приложението на познавателни задачи за проследяване на резултатите на детето по всяко едно образователно направление в началото и в края на учебната година, съобразно заложените очаквани резултати в Наредба

5 за предучилищно образование. Резултатите от педагогическото наблюдение, интервюто и задачите се нанасят в протокол за проследяване на постиженията на детето, като учителят използва три степени:

- справя се самостоятелно;
- справя се с насочващи въпроси от учителя;
- справя се с помощ от учителя.

Познавателните задачи се провеждат по различни начини: индивидуално, групово и в някои случаи по преценка на учителя. Провеждането се осъществява в приветлива обстановка, когато децата са емоционално спокойни и мотивирани да се включат. Необходимо е учителят да се съобрази с индивидуалното темпо на работа на децата. При приключване на работа учителят поощрява детето, без значение как е работило то, за да може то да се почувства удовлетворено. Нанесените в протокола резултати оформят кривата на детското развитие в познавателен, езиков, социален и физически аспект. Изключително важно е да се обърне внимание на критериите от образователните направления, в които детето се справя с насоки от учителя или с негова помощ. Тези знания и умения трябва да са в основата на индивидуалната работа с детето през годината. Общата индивидуална оценка на детето е критериална – доколко то постига очакваните резултати от съответното образователно направление.

Съществена част от процеса на проследяване на постиженията на детето е прогнозирането на последващото развитие на детето, особено важно за откриването на бъдещи затруднения, способности и таланти. Учителят трябва да информира родителите за индивидуалните резултати на тяхното дете, представяйки информацията обективно и с позитивна насоченост, акцентирайки върху силните му страни.

Чек лист при подготовката на учителя за педагогическа ситуация с участието на дете със специални образователни потребности

Позициониране на детето със СОП

Отбелязва се
валидното

Близо до учителя

В края на работната маса

Специално/индивидуално място

Подкрепа по време на ситуацията

Ресурсен учител

Учител

Помощник на учителя

Друг специалист

**Използване на „Двойка с поддържащо партньорство“
(дете – дете със СОП)**

**Индивидуален работен лист със съобразени с
възможностите задачи и упражнения**

Допълнителни индивидуални задачи

**Възможност за оправдано движение при необходимост
(включване в дейност с движение)**

Участие на детето в групов дейност

Използване на кърт за усамотение и успокоение

**Помощни средства и технологии, необходими за
пълноценното участие на детето в педагогическата ситуация
(адаптирани ножици, тренажори за правилен захват, четки
за пръсти и др.).**

5.

Обучение на деца с хронични заболявания

5.1. Стратегии за обучение на деца с хронични заболявания в детската градина

Всеки детски учител трябва да е подготвен за работа с деца, страдащи от хронични заболявания. Важно е да се осъзнава, че тези деца изискват индивидуален подход и някои изменения в образователната среда и учебния процес. Ето няколко стратегии, които може да помогнат:

1. Обучение и информиране:

- **Провеждане на екипна работа с другите учители и служители в детската градина, относно спецификите на различните хронични заболявания и това как те могат да влияят на детето.**

Ефективното обучение и информиране на персонала в детската градина е от съществено значение за подкрепата на децата с хронични заболявания. Това може да включва следните действия:

- **Регулярни обучения и семинари:** Персоналът трябва да бъде обучен от медицински професионалисти относно основните аспекти на различните хронични заболявания. Това обучение може да включва информация за симптоми, лечение, противопоказания и най-добри практики за подкрепа на децата.
- **Споделяне на информация:** Създайте канал за обмен на информация, като например електронна поща, в който учителите могат да споделят свои опити, идеи и предложения за подобрение.
- **Творчески сесии:** Организирайте работни сесии, където учителите могат да обсъждат и да измислят стратегии за подкрепа на децата с хронични заболявания.
- **Изготвяне на информационни листовки или флайери** за децата и родителите, които да обясняват как тези заболявания могат да влияят на учебния процес и как детската градина ще работи за подкрепа на тези ученици.

:Добре подготвените и информативни материали могат да помогнат както на децата, така и на техните родители да разберат как хроничните заболявания могат да влияят на обучението и как детската градина работи, за да подкрепи тези ученици. Ето няколко насоки:

- **Ясно и просто изложение:** Информацията трябва да бъде представена по начин, който е лесно разбираем за всички. Избягвайте медицинския жаргон и се опитайте да обясните всичко по възможно най-прост и достъпен начин.
- **Включване на важни детайли:** Информационните листовки и плакати трябва да включват информация за специфичните нужди на децата, наличието на медицински персонал в детската градина, стратегии за подкрепа и всяка друга информация, която може да е полезна за родителите и децата.
- **Използвайте визуализации:** Графики, диаграми и картинки могат да помогнат на хората да разберат по-лесно и бързо сложната информация.
- **Обновяване на информацията:** Уверете се, че информацията в тези материали се обновява редовно, за да отразява най-новите научни познания и най-добрите практики.

2. Индивидуализирано обучение:

Индивидуални планове за подкрепа: Създаването на индивидуални планове за подкрепа е ключов елемент за адаптация на обучението за деца с хронични заболявания. Ето няколко ключови елемента, които трябва да бъдат включени в тези планове:

- **Специфични цели и оценка:** Определете конкретни, измерими, достижими, реалистични и време-ограничени (SMART) цели за всеки ученик. Осигурете редовна оценка и проследяване на прогреса на ученика по отношение на тези цели.
- **Адаптации на учебното съдържание:** Използвайте различни стратегии за адаптация, включително диференцирани инструкции, улеснени технологии и модификации на материалите за обучение, за да се отговори на специфичните нужди на ученика.
- **Планове на грижи за здраве:** Включете специфични детайли относно здравословните нужди на ученика, включително информацията относно заболяването, необходимите медицински процедури и как да се отговори на медицинска спешност.
- **Диференцирани подходи и инструкции:** Всяко дете учи по различен начин, и това е особено важно при децата с хронични заболявания. Важно е учителите да прилагат разнообразни стратегии за преподаване и обучение, които да отговорят на индивидуалните потребности на учениците.

- **Използване на визуални, аудио и кинестетични стратегии:** Това може да помогне на децата да асимилират информацията по различни начини.
- **Прилагане на учебни стилове и темпо,** които са подходящи за всяко дете.
- **Включване на активности,** които улесняват активното учене и развиват критическо мислене.

Дистанционно обучение и допълнителни учебни сесии: В някои случаи, децата с хронични заболявания могат да не могат да присъстват на обучение заради здравословни причини. В такива случаи, дистанционното обучение и допълнителни учебни сесии могат да бъдат много полезни.

- Уверете се, че имате подходящи технологии и платформи за дистанционно обучение.
- Планирайте допълнителни учебни сесии, за да помогнете на децата да наваксат изпуснатото обучение.
- Направете обучението по-гъвкаво и персонализирано, за да отговорите на индивидуалните нужди на всяко дете.

3. Адаптация на физическата среда:

- Подобряване на условията в класната стая - подходящо осветление, вентилация, температура и шум.
- Приложение на протоколи за управление на алергии - например, училището може да има специфични политики относно храната и личните вещи, които да предпазват децата от излагане на алергени.
- Адаптация на физическите пространства, за да се гарантира достъпност за всички деца, включително тези с ограничена мобилност.

4. Подкрепа и консултация:

- Работа с медицински специалисти за създаване на адекватен план за управление на здравето на детето в училище.
- Подкрепа на родителите и семействата в усилията им да управляват хроничните заболявания на децата си.
- Осигуряване на социално-психологическа подкрепа за децата, включително сесии с психолог или работа със специалисти по ментално здраве.

5. Обучение и игра:

Включване на разнообразни активности и игри: Активностите и игрите са ключови за детското обучение и развитие. За деца с хронични заболявания е важно

да имат достъп до игри и активности, които са подходящи за тяхната способност и здравословно състояние. Някои насоки могат да включват:

- Създаване на приобщаващи игри: Прилагайте стратегии, които позволяват на децата да участват в игрите, независимо от тяхното заболяване. Това може да включва модифициране на правилата на играта, адаптиране на оборудването или предоставяне на асистенти при нужда.
- Използване на игри за учене: Игрите могат да бъдат много ефективен начин за обучение. Използвайте образователни игри за подпомагане на ученето и развитието на уменията.

Адаптация на спортни и физически упражнения: Физическата активност е важна за здравето и благополучието на всички деца, включително тези с хронични заболявания. Ето някои съвети за адаптация на физическите упражнения:

- **Консултация с медицински специалисти:** Преди да включите дете с хронично заболяване в спортни или физически упражнения, консултирайте се с медицински специалист. Те могат да предоставят насоки относно безопасните и подходящи упражнения за детето.
- **Модифициране на упражненията:** В зависимост от специфичното заболяване на детето, може да е необходимо да модифицирате упражненията. Например, дете с астма може да трябва да има по-малко интензивни упражнения или да има допълнителни почивки по време на упражненията.
- **Включване на асистенти:** В някои случаи, децата с хронични заболявания може да се нуждаят от асистенти, които да ги подпомагат по време на физическите упражнения. Уверете се, че тези асистенти са обучени и съобразени със специфичните потребности на детето.

С помощта на тези стратегии, учителите могат да създадат среда, която е подходяща и приемлива за всички ученици, включително тези с хронични заболявания.

5.2 Специфични съображения при работа с деца с хронични заболявания

Астма:

- Уверете се, че астматичните деца имат лесен достъп до лекарствата си и има възможност за използване в случай на астматичен пристъп.
- Осигурете добра вентилация в помещенията и избягвайте излагане на децата на алергени и иританти, като прах или химикали.

- Информирайте другите ученици за астмата и как да реагират в случай на астматичен пристъп.

Диабет:

- Научете се да разпознавате признаците на хипогликемия (ниска кръвна захар) и хипергликемия (висока кръвна захар) и как да реагирате в такива ситуации.
- Осигурете възможност за редовни хранения и закуски и поддържайте близко сътрудничество с родителите и медицинския персонал.
- Не пропускайте физическите упражнения, но бъдете внимателни с намаляването на кръвната захар по време на активност.

Епилепсия:

- Познавайте типове припадъци, които ученикът може да има, и знаете как да реагирате.
- Имайте план за действие при припадък и гарантирайте, че всички членове на персонала са запознати с него.
- Предоставете на учениците време и място за почивка след припадък.

Алергии:

- Създайте безопасна среда, като избягвате алергени като ядки, латекс и др., в зависимост от алергията на детето.
- Обучете персонала и учениците как да реагират при алергична реакция.
- Уверете се, че ученикът има достъп до епинефрин автоинжектор (ако е необходим) и че всички знаят как да го използват.

Различни видове хронични онкологични, сърдечни, бъбречни, дихателни или неврологични заболявания:

- Работете в тясно сътрудничество с родителите и медицинските специалисти, за да разберете най-добрите начини за подкрепа на ученика в училище.
- Приспособете обучението и физическата среда в училището според нуждите на ученика.
- Поддържайте отворена комуникация и обсъждайте редовно прогреса и нуждите на ученика.

Всеки ученик е различен и ще има уникални нужди, въз основа на своята диагноза и обстоятелства. Ефективното подкрепяне на тези ученици изисква гъвкавост, съпричастност и открита комуникация със всички заинтересовани страни.

6.

Монтесори педагогиката и приобщаващото образование В предучилищния етап

Монтесори педагогиката, разработена от д-р Мария Монтесори, е известна със своята акцент върху самостоятелната работа, структурираната среда и материалите, които подкрепят автономното развитие на детето. Този метод може да бъде от особена стойност в приобщаващото образование, където разнообразието от потребности на децата изисква подходи, които ценят индивидуалността и подкрепят различните начини на обучение.

Мария Монтесори (1870-1952), изтъкнат италиански лекар и образователен реформатор, е световно известен специалист в детското развитие и образование и създател на иновативния Монтесори метод - подход към обучението, който до днес се ползва със значителна популярност по целия свят.

Родена в Киаравале, Италия, Монтесори завършва медицина в Университета на Рим през 1896 година, прокарвайки си път като една от първите жени-медици в Италия. Работейки в клиники за психиатрия, тя развива възможности и методики за образование и развитие на децата с умствена изостаналост и други специални потребности.

През 1907 година, Монтесори открива първото си „Casa dei Bambini“ или „Детска къща“ в Рим. Там тя разработва и внедрява своя уникален метод, създаващ материали и упражнения, които стимулират самостоятелността, критическото мислене и любознателността. Монтесори методът подчертава значението на автономното обучение в подготвена среда, гледа учителя като насочващ, а не като авторитарна фигура, и прилага специализирани образователни материали.

През следващите години, Монтесори пътува из света, обучава учители и основава нови учебни школи и образователни институции. Работата и философията ѝ продължават да вдъхновяват и влияят на педагогическата общност, като особено важен принос се отчита в обучението на деца със специални образователни потребности.

Принципите на Монтесори в приобщаващата среда в предучилищното образование:

Уважение към индивидуалността: Всеки ученик в Монтесори средата се цени като уникално лице със собствени интереси, потребности и темп на обучение. Приобщаващата среда се стреми да обхване и признае тази уникалност, като адаптира материалите и подходите в съответствие с нуждите на всяко дете. Например, едно дете може да работи с математически материали, докато друго събира група от животни за класификация.

Подготвена среда: Монтесори класната стая е добре организирана, като материалите са подредени така, че да бъдат достъпни и разбираеми за всички деца. Това позволява на децата с различни умствени и физически способности да използват материалите по начин, който е удобен за тях.

Самостоятелно обучение: В приобщаващата среда, учениците могат да работят в собствен темп, като изберат материали и дейности, които отговарят на тяхните интереси и способности. Това дава възможност за индивидуално обучение и поощряване на автономията.

Ролеви модели: В Монтесори класната стая, децата често работят заедно, което позволява на децата с различни способности да се учат едно от друго и да действат като ролеви модели. Например, едно дете може да е особено добро в използването на блокове с букви за създаване на думи. Друго дете, което все още развива своите умения по четене и писане, наблюдава как по-опитното дете използва блоковете и го имитира, учейки по този начин нови умения.

Свобода на избор: В Монтесори средата, децата имат свободата да избират собствените си дейности от богато приготвената среда. Това е особено важно в приобщаващата среда, където децата със специални образователни потребности могат да бъдат насърчавани да избират дейности, които отговарят на техните уникални интереси и способности. Например, дете със сензорни затруднения може да бъде привлечено от дейности, които включват тактилна стимулация, като работа с пясък или вода.

Адаптация на Монтесори метода за приобщаващо образование:

Диференцирано обучение: Учителите може да предоставят различни материали и стратегии, които отговарят на разнообразните нужди на децата.

Индивидуализирани планове: Базиран на потребностите на всяко дете, учителите могат да създадат индивидуализирани образователни планове, които да подкрепят специфичните цели на ученика.

Обратна връзка: Редовният мониторинг и оценка позволяват на учителите да приспособяват учебния процес спрямо нуждите на всяко дете.

Монтесори педагогиката предлага уникални възможности за интеграция в приобщаващото образование. Подкрепя индивидуалното развитие на всяко дете, като същевременно насърчава сътрудничеството, уважението към различията и общността в образователното пространство.

Практикум

План за педагогическа ситуация в детската градина по метода на Монтесори

1. Дата: _____

2. Възрастова група: _____

3. Тема на учебната ситуация: _____

4. Цели: (Какво се очаква децата да научат или опитат?)

5. Монтесори материали, които ще бъдат използвани:

6. Допълнителни ресурси: (напр. книги, музика, природни материали)

7. Стъпки на дейността: _____

8. Роля на учителя: (Как учителят ще подкрепя и насърчава децата?)

9. Оценка: (Как ще се оцени успехът на учебната ситуация? Какви изменения могат да бъдат направени за следващия път?)

10. Бележки и наблюдения:

Тази бланка е създадена с цел да подкрепи учителите в детските градини при планирането на учебни ситуации, базирани на Монтесори метода. Тя може да бъде адаптирана и разширена, за да отговаря на конкретните нужди на различните образователни среди.

6.1. Материали в Монтесори педагогиката в детската градина за деца със специални образователни потребности

Монтесори материалите са създадени така, че да насърчават самостоятелно обучение и да подпомагат индивидуалното развитие на всяко дете. За деца със специални образователни потребности, тези материали могат да бъдат особено полезни, тъй като предлагат конкретни и сензетивни изживявания, които отговарят на различните подходи на обучение. Ето няколко примера за такива материали:

Сензорни материали:

Цилиндри с дръжки: Тези дървени блокове с различна форма и размер са предназначени да развиват чувствителността на ръката и да подпомагат развитието на фина моторика. За деца със специални образователни потребности, тези цилиндри могат да помогнат в развитието на координацията и усета за дълбочина.

Пясъчни букви: Това са дървени картички с букви, издигнати и покрити с пясък. Те насърчават децата да проследяват буквите с пръст, като по този начин се развива усет за формата на буквите и подготвя децата за писане.

Материали за практически живот:

Преливане и наливане: Чрез използване на кани и чаши, децата учат координация и контрол на движението. Това може да бъде особено полезно за деца с моторни затруднения.

Рамки за обличане: Тези рамки с различни закопчалки, копчета, ципове и връзки помагат на децата да развиват навици за самообслужване.

Материали за математика и език:

Цифров материал: Това е комплект от дървени блокчета, представляващи десетици, стотици и хиляди, който помага на децата да разберат концепцията за числата и да развият усет за големина и количество.

Кarti и контурни образи: Тези материали помагат на децата да развият речевите си умения, като съчетават изображения с думи или звуци.

Монтесори материалите могат да бъдат адаптирани или модифицирани, за да отговарят на специфичните нужди на децата със специални потребности. Това позволява на всяко дете да работи в собствен темп и да развива умения и увереност в себе си.

В Монтесори метода се използват разнообразни материали, които подпомагат обучението в различни образователни направления. Ето няколко примера:

Развитие на грубата и фина моторика: Монтесори материалите като вложени-те кръгове, бъркалки и шнурчета за прекъсване помагат на децата да развият своята фина моторика. Също така, те насърчават развитието на грубата моторика, като изискват от децата да преместват тежки предмети, да местят мебели или да балансират по въжета.

Развитие на сензорните умения: Сензорните материали на Монтесори, включително геометричните солидни тела, броениците и бутилките за аромати, насърчават децата да използват своите сетива за учене.

Образование за околната среда и природата: Монтесори ботанически и зоологически материали, както и глобусите и карти, помагат на децата да разбират за света около тях и за природата.

Предварителни математически умения: Монтесори предлага множество математически материали, които помагат на децата да учат основни концепции за броенето, класифицирането, съпоставянето и реденето на числата. Примери включват цифров материал (по-горе), бройните блокове и вложените цилиндри.

Езикови умения: Монтесори предлага множество материали за езиковото развитие, включително релефни букви, буквени блокове и карти за четене. Тези материали помагат на децата да усвоят звуците, буквите и думите, като същевременно развиват уменията им за писане и четене.

6.2 Използването на Монтесори метода за деца със специални образователни потребности

Монтесори образованието е ефективно за всички деца, включително тези със специални образователни потребности. То е центрирано около детето и дава възможност за самостоятелно обучение, което е особено благоприятно за децата, които могат да се нуждаят от допълнителна подкрепа за личностно развитие или срещат отделни затруднения в обучението.

Деца от аутистичния спектър: Монтесори обучението може да бъде полезно за децата с аутизъм, тъй като със своя подчертано визуален характер и със своите ясни структури и последователности то подпомага тези деца да намерят смисъл и ред в света около тях.

Децата с аутизъм често обичат предсказуемостта и структурата. Затова традиционните Монтесори упражнения за практически живот могат да бъдат особено полезни. Тези упражнения могат да включват подреждане на предмети по размер или цвят, преливане на вода от един съд в друг или закопчаване на копчета. Всеки от тези упражнения предлага ясна последователност на действия, която децата могат да следват и да усвоят.

Деца с интелектуални затруднения: Монтесори материалите са разработени така, че да подкрепят децата в усвояването на умения на своя собствен темп. Това е особено полезно за децата с интелектуални затруднения, които могат да имат нужда от повече време и практика за овладяване на новите умения. За тези деца могат да се използват Монтесори материали, които насърчават повторението и упражняването на умения. Пример за такъв материал са вложените блокове, които помагат на децата да развият координацията на окото и ръката, както и разбирането за размер и форма.

Деца с нарушено зрение или слух: Монтесори материалите са създадени с ясни тактилни, визуални и аудитивни сигнали, което ги прави подходящи за деца с нарушено зрение или слух. Монтесори материали, които подчертават тактилното или аудио усещане, са отлични за тези деца. За пример, релефните букви са превъзходни за децата с нарушено зрение, защото им позволяват да усещат формата на буквите. За деца с нарушен слух, Монтесори предлага музикални звънци, които произвеждат различни тоналности и могат да бъдат настроени от децата.

Деца с физически затруднения: Монтесори подходът насърчава самостоятелността и автономията, което може да бъде полезно за децата с двигателни трудности, тъй като им дава възможност да работят сами и да развият своите умения за самостоятелна работа.

За тези деца, Монтесори материалите за практически живот могат да бъдат особено полезни. Те предлагат упражнения като свиване на дрехи, миене на чинии, закопчаване на копчета и връзване на обувки, които могат да помогнат на децата да развият своите умения за самообслужване.

Пример от практиката

План за педагогическа ситуация в детска градина

Дата: 06 / 06 / 2023

Възрастова група: 4-та група Предучилищен етап

Дете: Иван е на 6 години от аутистичния спектър, невербален и трудно се концентрира в педагогическите ситуации

Тема на учебната ситуация: Разпознаване и класифициране на форми и цветовете

Цели:

- ▶ Развиване на визуалната дискриминация
- ▶ Подобряване на моториката и координацията
- ▶ Насърчаване на самостоятелността и увереността

Монтесори материали, които ще бъдат използвани:

- ▶ Геометрични форми
- ▶ Цветни блокове
- ▶ Материали за сензорно обучение

Допълнителни ресурси:

- ▶ Светещи топки за игра
- ▶ Музика за успокояване
- ▶ Комфортна зона за отдих (с възглавници и мек матрак)

Стъпки на дейността:

- ▶ Представяне на материалите пред детето.
- ▶ Демонстрация на това как да се разпознават и класифицират формите и цветовете.

- Предлагане на детето да изпробва самостоятелно, като учителят остава на разположение за помощ и насърчение.

Роля на учителя:

- Осигуряване на безопасна и подкрепяща среда
- Подкрепа и насърчаване на детето в процеса на обучение
- Наблюдение и адаптация на дейността според нуждите на детето

Оценка:

- Осигуряване на безопасна и подкрепяща среда
- Подкрепа и насърчаване на детето в процеса на обучение
- Наблюдение и адаптация на дейността според нуждите на детето

Роля на учителя:

- Наблюдение на детето докато работи и вземане на бележки за напредъка
- Връщане и преразглеждане на плана в случай на необходимост от промяна
- Създаване на доклад за родителите и другите учители

Бележки и наблюдения:

- Наблюдаване на предпочитанията и интересите на детето
- Отбелязване на прогреса на детето
- Изчисляване на всякакви изменения в поведението или отношението на детето, които могат да се използват за бъдещи планировки

Раздел 2.

Учебни планове за адаптиране на
учебното съдържание при деца
със специални образователни
потребности (СОП) и хронични
заболявания в детската градина

Модел на адаптирана педагогическа ситуация

Кои са основните структурни акценти в плана за адаптирано учебно съдържание?

Основна педагогическа форма на работа в предучилищното образование е педагогическа ситуация, според Наредбата за предучилищното образование (чл.23 ал.1), като в нея играта продължава да изпълнява онази специфична функция, която води до качествени преобразования в личността и развитието на детето. С включването на деца с различни потребности в общата група детските учители ясно осъзнават факта, че трябва бързо да се адаптират в едни по-различни и предизвикателни условия на работа, да променят методи, възгледи и нагласи. Пред тях се очертава нелеката задача да търсят и прилагат най-ефективните условия, които да помогнат на всяко дете да реализират своя потенциал, да се почувства прието, подкрепено, уверено и удовлетворено от себе си.

Адаптирането на дейностите спрямо конкретните потребности на детето със СОП и тяхното внимателно планиране в структурните компоненти на обучаващата ситуация – уводна, основна и заключителна част, е сложна и отговорна задача за всеки учител в условията на приобщаващото образование. Тя изисква силна мотивация от страна на педагозите, допълнителни професионални компетентности и осъзнато екипно взаимодействие с ресурсните учители и другите педагогически специалисти.

С представения **модел за адаптирана педагогическа ситуация** и насоките за приложение детските учители ще могат да надградят знанията, които имат и лесно да организират своята дейност в общата детска група. Предложените идеи и конкретни стъпки при адаптиране на учебното съдържание в различните възрастови групи са интересни, ефективни и лесно приложими в ежедневната практика. На база на предложения модел учителите без затруднения ще могат да адаптират всяка тема от различните образователни направления, което до голяма степен ще оптимизира и структурира подкрепата за децата с различни възможности.

Модел на адаптирана обучителна ситуация (структура)

- Тема;
- Група;
- Образователно направление;
- Образователно ядро;

- Адаптирани цели и задачи за детето със СОП;
- Основно съдържание;
- Подходящи ресурси за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание;
- Методи на преподаване;
- Времево разпределение на дейностите в занятието;
- Групова дейност с участие на детето със СОП;
- Социални умения, свързани с темата;
- Интегративни връзки;
- Дейност на ресурсния учител или друг специалист;
- Помощни средства и технологии.

Важно! Планирането на адаптирана обучаваща ситуация не означава подготовка на ново занятие от учителя, а модифициране на дейностите, заложи по темата, така че да са достъпни и да отговарят на възможностите на детето със СОП, включено в групата.

1.

Структура на план за адаптирана педагогическа ситуация в детската градина

Темата на адаптирана педагогическа ситуация не е необходимо напълно да повтаря темата от образователното ядро по даденото образователно направление. Тя може да съответства на някаква част от нея или да бъде формулирана като отделна тема, която е свързана с преподавания материал.

Адаптираните цели и задачи трябва да са: ясно дефинирани, специфични (да съответстват на дейността, за която са създадени), измерими (определени във времето), достижими и реалистични/разумни предвид възможностите на детето, както и времево осигурени (да бъде дадено достатъчно време за да бъдат постигнати).

Основното съдържание включва онези основни знания и умения, с които всяко дете със СОП в групата трябва да придобие една обща представа независимо от своите специални потребности. Те са съществена и неизменна част от конкретната обучителна ситуация и учителят трябва да има възможността да адаптира и сведе до 3–4 изречения. Изискването е тази есенция да е лишена от всякакви сложни формулировки и да е съобразена с възможностите на детето със СОП.

Адаптирани методи на преподаване. Посочват се използваните методи на преподаване в конкретната обучителна ситуация като елемент от интерактивното обучение и организацията на приобщаващата образователната среда, създадена в детската градина. И при работата с децата със СОП се прилага традиционната система от методи (нагледни, словесни, практически) с важното уточнението, че тази система трябва да бъде отворена, да се допълва и обогатява, за да отговори на потребностите на различните групи специални потребности. И тъй като една и съща дейност или действие може да се определи и като метод, и като техника, и като стратегия, екипът, разработил настоящото ръководство, приема, че могат да се използват и трите, когато става въпрос за методически модели на въздействие. Важното е те да стимулират детето със СОП за интерактивно учене/усвояване на знания и умения.

Подходящи методи за децата със СОП в ДГ са: наблюдение, демонстрация, обяснение, игра, моделиране, упражнение, беседа, разказ, дискусия, визуализация, ролеви игри, задаване на въпроси, обсъждане, симулационни игри, ситуационни игри, мултисензорен подход, интерактивни играчки, флашкарти, компютърно онагледяване, персонализирано обучение, адаптирани работни листове и пр. Изключително подходящи са също алтернативни методи за обу-

чение чрез използване на съвременните информационни и комуникационни технологии (ИКТ) – уеб-базирани ресурси, предоставящи игри и занимателни материали, които могат да се използват от преподавателите и родителите на деца със СОП, както за допълващо обучение, така и за упражняване и затвърждаване на вече усвоени знания.

Групова дейност. Включването на детето със СОП в групова дейност според неговите умения и възможности е отражение на приобщаващата среда в ДГ, в която всяко дете може да се чувства значимо. Заниманията в група позволяват: да се намали натоварването на детето със СОП, да получава помощ от своите връстници (освен от учителите), да наблюдава как те работят и да възприема добри модели на поведение, да подобрява комуникацията и общуването си с тях. Разбира се, работата в група изисква повече време за предварителна подготовка от страна на учителя, свързана с подбор на материали, диференциране на задачите за отделните групи и формулиране на инструкциите. Груповите занятия са насочени към формиране на активен и пасивен речник и развитие на слухово възприятие (Балканска, 2023). Друг проблем при тази форма на организация е, че някои деца могат да разсейват другите или да се опитват да се „измъкват“ от работа. Това няма да се случи, ако в работата на групите бъдат включени ресурсният учител, помощникът на учителя или асистентът на ученика със СОП. Дори да няма такива помощници за конкретната ситуация, учителят може да разчита на по-концентрираните и по-бързо справящите се деца, които да „ръководят“, да следят работата в групите и да подкрепят тези, които срещат трудности.

Времево разпределение. Децата и учениците със СОП се нуждаят от различна времева рамка, за да изпълнят своите задачи и отговорности. Според индивидуалните особености и моментно състояние на детето се определя и времето за изпълнение на всяка поставена задача/дейност в обучителната ситуация. Удачно е детето със СОП да бъде разположено близо до учителя, за да е сигурен, че то е разбрало правилно обясненията/инструкциите, които могат и да се повторят, ако е необходимо, както и да бъде предоставена помощ, когато другите деца изпълняват самостоятелна дейност. Опитният учител винаги може да подбере достъпни дейности за детето със СОП още в уводната част на занятието, за да го мотивира, да го предразположи и да го накара да се почувства активен участник в предвидените занимания.

Примерно разпределение на времето за участие в обучителната ситуация за детето със СОП във втора група: 5 мин. – обяснения и указания, 15 мин. – упражнения и 5 мин. – почивка. Почивката се осъществява обикновено в специално създаден кът за целта в детската занималня, като детето избира самостоятелно как да я запълни. Учителят също може да предложи дадена игра за времето на почивка, която има отношение към темата на обучителната ситуация, или да предложи дейности за релакс.

Развитие на социални умения, свързани с темата на обучителната ситуация.

Дават се примери в житейски план. Търси се връзка с реалния живот, общуването и комуникацията в естествена социална среда. Заложените дейности трябва да насърчават децата да усвояват поведение и умения, които ще ги направят самостоятелни и по-малко зависими от чужда помощ. От това да се научат да държат правилно вилица, ножица или молив до това да могат да споделят, да задават въпроси, да изпълняват инструкции и пр. – това са все цели, които учителите трябва да залагат в програмите за обучение на децата със СОП.

Междупредметни връзки. Според темата на образователната ситуация и синтезираното учебно съдържание се посочва връзката с друго образователно направление за съответната възрастова група. Интегративните връзки съдействат за натрупване на ярки образи и впечатления, които разширяват сетивния опит на децата със СОП.

Дейност на ресурсния учител. Ролята на ресурсния учител е значима и ключова в цялостния процес на съвместната работа с детския учител. Моделът за съвместно преподаване е основен елемент за ефективно приобщаване на детето със СОП. Качеството на педагогическата подкрепа, предоставяна от ресурсния учител, допринася за постигане на нов баланс и разнообразие в класическите форми на обучение, интерпретирани в новата ситуация като ко-преподаване (провеждано от двама и повече учители) и колективно учене.

Помощни средства и технологии. От ключово значение за обучението на децата и учениците със СОП е приложението на помощните средства и технологии. Те са нискотехнологични и високотехнологични. Нискотехнологични помощни средства (low-tech) се прилагат за подобряване на графични умения за писане, изобразителни умения, умения за рязане, компютърни умения (Янкова, 2019). Това са всички адаптирани средства за писане – уплътнители/държачи за захващане на средството за писане; тренажори за писане с молив или химикал, средства за писане с тежест, наклонени дъски, ограничител за писане, релефна/тактилна подложка за писане, адаптирани ножички и др.

Високотехнологични помощни средства включват различни алтернативни периферни устройства за работа с компютър, адаптирани приложения към операционните системи за работа с компютър, адаптирани софтуерни продукти и др., които се прилагат в обучителния процес на децата със СОП след извършената оценка на индивидуалните потребности. Алтернативните периферни устройства за работа с компютър позволяват на децата да контролират компютъра чрез различни от стандартните клавиатури, мишки, бутони и посочващи устройства.

Модел на адаптиране на педагогическа ситуация в детската градина

Тема

Адаптирани цели и задачи

Основно съдържание

Адаптирани методи на преподаване

Групова дейност

Времево разпределение

Развитие на социални умения

Междупредметни връзки

Дейност на ресурсен учител

Помощни средства и технологии

Име на детски учител: _____

Име на ресурсен учител: _____

Дата: / /

Препоръки при разработване на адаптирана педагогическа ситуация. Съвети от практиката.

- Преди учителят да пристъпи към изготвяне на адаптиран план на обучителната ситуация, е необходимо да си припомни няколко важни неща, а именно: *Кои силни страни на детето насърчават ученето и кои предизвикателства го възпрепятстват? Какъв е стилът на учене или как детето приема и обработва по-лесно новата информация? Как комуникира, на какво ниво са неговата реч и езиковите способности? До каква степен е усвоено учебното съдържание до момента и има ли нужда от уточняване и затвърждаване на старите знания преди представянето на новите? Какви дейности трябва да бъдат заложени и в какъв ред ще се изпълняват? Какви средства, материали и пособия ще са необходими? Кой и как ще помага/подкрепя в занятието – ресурсният учител или друг специалист, помощникът на учителя, асистентът на детето със СОП или бързо справящо се дете от групата?*
- При формулиране на целите и задачите на адаптираната ситуация е важно учителят да има отговор на още един свой въпрос: *Какво искам да научи детето със СОП в конкретното занимание и как ще разбере дали това се е случило? По какъв начин ще бъде осъществена обратната връзка?*
- Подборът на задачите и дейностите за обучителната ситуация трябва да бъде съобразен с индивидуалните възможности и потребности на детето, с неговия темп на учене и стил на усвояване. Добър подход в планирането е, ако за всяка адаптирана цел/задача бъде предвидена дейност/активност, за която учителят е сигурен, че ще бъде интересна, ефективна и ще предизвика вниманието на детето със СОП.
- Екипът, разработил ръководството, предлага „миксирано“ приложение на методи и техники на преподаване в занятието. При подбора на методите е важно да се има предвид, че:

Различните теми се реализират с различни подходи, напр. може да се окаже, че дадена тема е по-подходящо да бъде представена за детето със СОП чрез презентация или визуализация с постер, а друга – представена с повече обяснения и пояснителни указания.

Използването на едни и същи подходи на работа ще направят дейностите скучни за детето, което може да го демотивира и разсеи.

Интерактивното занимание е ефективно за всички деца, особено за децата със СОП. Използването на различни интерактивни методи на преподаване, чрез които децата задават въпроси, дискутират или обсъждат наученото, е важно изискване при структуриране на обучителната ситуация в съвременните условия на приобщаващо образование. В тази връзка учителят трябва да отдели достатъчно време и място за интерактивни дейности, които свободно може да подбере и приложи съобразно темата и вида на обучителната ситуация с цел – успешното включване на детето със СОП.

- Задължително изискване при адаптирането на плана на обучителната ситуация за детето със СОП е заложените дейности да съдействат за развитие на различни социални умения, формиращи личността на детето: умения за емоционално съпреживяване, себеизразяване, самостоятелен избор, умения за работа в екип, самостоятелност, активност и пр.
- Успехът в обучението на детето със СОП се обезпечавя в по-голяма степен при използване на асистиращи технологии от различен клас. Ресурсните учители и другите специалисти запознават ЕПЛР и родителите с функциите и предимствата в ученето на ПТС и според индивидуалните нужди, те се залагат в адаптираните планове на обучителните ситуации. Детската градина има ангажимента да ги осигури за децата със СОП, тъй като те са съществен компонент на приобщаващата образователна среда в детското заведение.

Три важни препоръки към учителите за оптимизиране на ДПЛР на децата със СОП в началото на учебната година:

- Убедете се, че занималнята е оборудвана и подредена, така че да посрещне различните нужди на децата. За това винаги са нужни много финансови ресурси. Уточнете с ресурсния учител или другите специалисти от ЕПЛР какви специални пособия и материали ще са нужни за предстоящата година и откъде могат да бъдат доставени. Направете предложение към директора за закупуване. Детската градина получава финансови средства за това. Част от дидактичните материали можете да адаптирате и изработите сами с помощта на колеги и родители.
- Намерете време още в началото на учебната година да разработите адаптирани планове на обучителни ситуации за децата със СОП. Това няма да ви затрудни, при условие че вече разполагате с настоящото методическо ръководство. Поканете ресурсния учител и другите специалисти от ЕПЛР да ви помогнат в това начинание. Това е и тяхно задължение. Ако въпреки това продължавате да се затруднявате, обърнете се към РЦПППО. Тези институции разполагат с опит и експертиза, която винаги можете да използвате за методическа подкрепа.
- Потърсете опита на други ваши колеги – как те подкрепят децата със СОП в групите си, какви са техните трудности и успехи. Винаги можете да научите за нов работещ метод или подход, за който до момента не сте се сетили. Четете специализирана литература, включвайте се в обучения и се информирайте за специалните потребности и новостите в приобщаващото образование.

Учебното съдържание на предучилищната подготовка включва постижимите знания, умения и отношения, които са резултат от обучението и възпитанието на децата в предучилищна възраст (от 3 до 7 години) по образователните направления: **Български език и литература, Математика, Околен свят, Изобразително изкуство, Конструирание и технологии, Музика, Физическа култура.**

Адаптирани цели и задачи на обучението

- 1. Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: изграждане на речеви и комуникативни умения, общуване с възрастни и деца и свободно установяване на контакт с познати от близкото обкръжение, без да се притеснява; натрупване на активен и пасивен лексикален запас и развитие на свързана реч според индивидуалните възможности (да назовава името си, имената на познати деца и възрастни, на предмети, играчки, обекти и пр.); прави кратко описание на любима играчка; разказва кратка случка с помощ по опорни въпроси и пр.; разбира и изпълнява кратки инструкции; участва в диалог – самостоятелно или с подкрепа; развива фонематичен слух и усвоява умения за правилно произношение; употребява правилно единствено и множествено число; съгласува по род и число прилагателни и съществителни; използва въпросителни изречения; развива фината моторика; слуша кратки текстове, възприема и разбира с помощ съдържанието им, прави опити да изразява отношение към основен герой; съставя кратко разказче чрез онагледяване на сюжетно действие; наизустява кратко стихче/гатанка/римушка според своите индивидуални възможности; участва в драматизации.

Адаптираните цели са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в шест образователни ядра: *Свързана реч, Речник, Граматически правилна реч, Звукова култура, Възприемане на литературно произведение и Пресъздаване на литературно произведение.*

- 2. Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „МАТЕМАТИКА“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: да брои в прав ред според възможностите си; да различава едно и много; да сравнява предметни групи; да познава цифри на числа; да сравнява обекти по дължина и височина, като използва: „равни“, „по-дълъг“, „по-къс“; да определя мястото на предмет спрямо собственото си положение – „горе“, „долу“, „отпред“, „отзад“, а също и – „близо“, „далече“; да се ориентира в посоките самостоятелно или с подкрепа; да назовава частите на собственото си тяло; да разпознава и назовава „ден“, „нощ“; да знае предназначението на часовника; да има представа за „кръг“, „квадрат“, „триъгълник“ – да ги посочва и назовава; да моделира по образец познати геометрични фигури.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в пет образователни ядра: Количествени отношения, Измерване, Пространствени отношения, Времени отношения, Равнинни фигури и форми.

- 3. Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „ОКОЛЕН СВЯТ“** в детската градина за детето със СОП (основни знания и

умения): знае името и пола си; назовава имената на членовете на своето семейство, близкото обкръжение и приятелите; спазва правила при общуване; демонстрира предпочитание към място за игра и играчки; участва в игрите; старее се да създава приятелства; работи в група; посочва това, което харесва или не харесва; различава сградата на дома си, детската градина, магазина, училището, болницата, като разбира тяхното предназначение; споделя играчки и пособия с децата от групата и приятелите си; изразява право на избор; знае правила за пътуване в автомобила, за движението по улицата, за поведението в заведение за хранене и местата за отдих; назовава домашни и диви животни, плодове и зеленчуци; посочва основни грижи за животните и растенията; назовава в природни картини кога времето е слънчево, дъждовно, снежно; назовава и спазва елементарни хигиенни правила; познава основни професии; знае името на страната си; разпознава националния флаг; разказва с помощ за официалните празници – Коледа, Великден.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в четири образователни ядра: Самоутвърждаване и общуване с околните, Социална и здравна среда, Светът на природата и неговото опазване, Културни и национални ценности.

- 4. Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: познава и назовава различни изобразителни материали; разглежда произведения на изобразителното изкуство и илюстрации и прави кратко описание с помощ; повтаря пунктирана линия според индивидуалните възможности; използва различни изобразителни материали; апликира самостоятелно или с помощ; използва различни цветове при украса на детски творби; моделира, като използва различни пластични материали; изобразява обекти според уменията си; прави опити за създаване на илюстрации по любима приказка; прави опити да прилага различни техники при изпълнение на изобразителни задачи.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в три основни ядра: Художествено възприемане, Изобразителни материали и техники, Изобразително творчество.

- 5. Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „МУЗИКА“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: прави опити да разпознава слушани музикални произведения; разпознава, посочва и назовава музикални инструменти – акордеон, тъпан, пиано, китара; различава ролята на певеца и на слушателя; пее песнички според възможностите си; използва детски музикални инструменти; изпълнява ритмични движения в кръг и редица заедно с другите деца, хванати за ръка; марширува на подходяща музика; разпознава детски гласове при изпълнение на песни; различава бърза и бавна музика.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в четири образователни ядра: Възприемане, Възпроизвеждане, Музика и игра, Елементи на музикалната изразност.

6. **Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „КОНСТРУИРАНЕ И ТЕХНОЛОГИИ“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: наблюдава и прави опит да възпроизвежда показана от учителя последователност за създаване на модел; изработва модел или изделие с помощ, съва, залепва, нанизва, изрязва самостоятелно или с помощ; има представа за хартия и природни материали; прави опит за подбор на материали при изработване на модел; къса и реже хартия, като прави опит да спазва очертания; промушва прежда; свързва, като използва кламер; има представа за видовете дрехи, облича се и се съблича самостоятелно или с помощ и подрежда дрехите си по указания; подрежда прибори и салфетки за хранене, които се опитва да ползва самостоятелно; спазва основни правила за култура на хранене; подрежда играчки, книжки и дрехи на определените за целта места; участва в групови дейности; сравнява превозни средства – пътнически и товарни; има представа за предназначението на основни електрически уреди въщи –печка, пералня, телевизор; знае защо се използва телефона.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в четири образователни ядра: Конструирание и моделиране, Обработване на материали, съединяване и свързване, Грижи и инициативност, Техника.

7. **Адаптирани цели и задачи на обучението по ОБРАЗОВАТЕЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „ФИЗИЧЕСКА КУЛТУРА“** в детската градина за детето със СОП /основни знания и умения/: придвижва се самостоятелно или с помощ в група към определени ориентири или посоки; строява се с помощ в редица и колона; прави опити да ходи с малки и големи крачки, на пръсти и на пети, подскача с два крака на място; скача на дължина и прескача препятствия според възможностите си; хвърля гумена топка и се опитва да я лови; катери се по гимнастическа стена с помощ; лази към ориентир в права посока; провира се през обръч; включва се в дейности от различни спортове; участва в адаптирани състезателни игри; опитва се да спазва правила; познава популярни спортове; изпълнява физически упражнения според възможностите си; включва се в организирана двигателна дейност с придружител или самостоятелно.

Адаптираните цели и задачи са формулирани въз основа на съдържанието на образователното направление, което е структурирано в четири образователни ядра: Естествено приложна двигателна дейност, Спортно-подготвителна двигателна дейност, Физическа дееспособност, Игрова двигателна дейност.

2.

Арт терапия за деца със специални образователни потребности и с хронични заболявания

Редица актуални изследвания показват, че психо-емоционалното развитие на децата в предучилищна възраст е много по-ефективно, ако традиционните форми, методи и средства за обучение и възпитание се комбинират с арт терапевтични дейности.

Арт терапията е универсална и приложима за всички деца (и възрастни), но особено подходяща е за децата със СОП, с хронични заболявания и децата в риск. Тя е лесен и приятен начин за подкрепа, който провокира активирането на неочаквани сили и увереност при тези деца, което подпомага тяхното емоционално възстановяване, прочиства негативното състояние, формира увереност и самоуважение, регулира психосоматичните прояви. В този смисъл може да се приеме, че арт терапията е мощно средство за личностно развитие. Със средствата на изкуството арт терапията създава оптимални условия за себеизразяване и самоусъвършенстване, което води до решаване на конкретни проблеми, породени от даден вид увреждане или състояние и преодолява редица ограничения и бариери пред включването и участието.

Най-ценното при арт терапията е, че всеки творчески продукт е приет и оценен подобаващо без значение неговото качество. Тук няма значение дали детето може да рисува, пее, танцува, съчинява стихове и приказки. Затова е невъзможно детето да направи грешка, когато изпълнява задачи. Неговото творчество е спонтанно, самостоятелно и свободно. Създаденото от него му носи увереност и удовлетворение и оказва положително влияние върху собствената самооценка. За арт терапията не е важен крайният резултат, а самият творчески процес, в който детето изразява себе си, своите емоции, преживявания, страхове.

На база на редица наблюдения върху подкрепата на деца с различни увреждания, нарушения и/или състояния могат да бъдат обобщени няколко общи характеристики на тяхното поведение:

- нарушения в общуването, комуникацията и поддържането на социални контакти;
- затруднения при изпълнение на инструкции, спазване на правила и социално приемливи норми на поведение;

- ограничена реч и говорни проблеми;
- нарушени способности за внимание и концентрация;
- сензорно-интегративна дисфункция (*неврологично нарушение, което се изразява в невъзможността на мозъка да интегрира информацията отвън, която детето получава чрез сетивата си – слух, зрение, обоняние, вкус, температура, болка, поза, движение на тялото*);
- проблеми с разбирането и разпознаването на емоции;
- трудности при включване в групови дейности и работа в екип;
- неадекватна самооценка;
- липса на самостоятелност и потребност от постоянна подкрепа;
- ограничен социален опит;
- прояви на агресия;
- ограничен опит при влизане в различни социални роли и пр.

Освен че съдейства за преодоляване или минимализиране на тези особености в развитието на децата със СОП и с хронични заболявания, арт терапията обогатява социалния и сетивния опит, развива множество полезни социални умения. Свободата и спонтанността в тези дейности извежда на преден план способности, умения и интереси, които често са оставали скрити и незабелязани от възрастните, засилва творческия порив и желанието за изява. Арт терапията учи децата да управляват своите емоции. Често децата със СОП се чувстват различни, имат ниско самочувствие, изпитват страх и безпокойство и като защитен механизъм отговарят с агресивни прояви. Това създава проблеми във взаимоотношенията и пречи на адаптацията и приемането на детето в детската група. Взаимодействието не може да бъде ефективно, ако децата не са в състояние да разбират емоциите и състоянията на другите, както и да управляват своите собствени. Арт терапията предоставя възможности на детето със СОП да се учи да взаимодейства и да вярва повече в себе си.

Наред със всичко това арт терапията подобрява фината моторика и вербалната комуникация, развива въображението, мисленето и сензорните възприятия, изпълнява диагностични функции, има тонизиращ и релаксиращ ефект, създава благоприятни условия за развитие и учене.

Правила при ангажирането на децата в арт дейности, които трябва да следват учителите:

- Създайте спокойна и доверителна среда, която да предразположи децата за включване и участие, да искат сами да творят. Подчертавайте тяхната значимост постоянно, вслушвайте се в мнението им и се съобразявайте с него.
- Съобразете предвидените дейности с възрастовите и индивидуалните възможности, интересите и предпочитанията. Внимателно добавяйте нови техники и материали във времето.
- Определете внимателно целта на конкретната дейност. От това зависи дали арт заниманието ще бъде по-структурирано (*с точно определена тема и материали*), или в него ще присъства повече свободната форма на изразяване.
- Набавете всички необходими материали за детското творчество и осигурете възможност за избор. Наблюдавайте и събирайте неща от природата и около вас, които бихте могли да предложите като работни материали, напр. *желъди, от които можете да направите човечета, макарони за гердан, миди, които детето може да залепи върху рамка за снимка, за да я украси, капачки, сламки, кутийки и пр.*
- Предложете техники на работа. Дайте достъпни и ясни обяснения. Демонстрирайте! Уверете се, че децата са разбрали задачата. Не контролирайте, а наблюдавайте! Поощрявайте любознателността и подкрепяйте новите идеи и инициативи на децата! Не натрапвайте своето мнение!
- Планирайте задачите, така че детето със СОП да използва повече сетивата си. Например предложете му да: *меси и разстила тесто; работи с лепкав материал; рови с ръце в пясъка; търси и изважда фигури от вода; рисува с пръсти, предмети, пяна за бърснене; апликира; моделира; конструира и т.н.*
- Не допускайте критика, подигравки и негативни оценки на резултата от детското творчество! Поддържайте интереса! Следващият път включете и родителите, ако това е възможно.
- И накрая – идеите и предизвикателствата, които представяте пред децата в арт терапевтичните дейности, трябва да бъдат достатъчно управляеми, за да се осигурят възможности за преживявания на постигнат успех в окуражаваща приобщаваща среда.

Видове арт терапии в детската градина, подходящи за децата със СОП и с хронични заболявания (най-разпространените):

2.1 Пясъчна терапия

Тя е широко разпространена в ДГ. Чрез нея децата усвояват тактилни усещания, като манипулират със сух и мокър пясък, изразяват себе си, като моделират различни пясъчни фигури, успокояват се и се отпускат, когато пясъчинките струят между пръстите и предизвикват приятни усещания. Игрите в пясъка предоставят възможност за създаване на неизчерпаеми сюжети, които интригуват и развиват въображението. Подходящи са за деца с емоционално-поведенчески проблеми, аутизъм, обучителни затруднения, двигателни и сензорни нарушения, психосоматични заболявания.

Необходими материали: сандъчета с мокър, сух или с кинетичен пясък, фигурки, играчки, камъчета, предмети, свързани със света на детето.

2.2 Музикотерапия

Тя е изключително застъпена в детската градина и се прилага като групова дейност с включване на детето със СОП или като индивидуална форма на взаимодействие между него и учителя/психолога/терапевта. Груповите форми са: слушане на музика; хорово пеене; танцуване; създаване на собствени музикални композиции и записването им на аудио носители; свирене на прости музикални инструменти и др.

Индивидуалната музикотерапия е пасивна и активна. При пасивната детето слуша музика, която успокоява, облекчава нервнo-психичния стрес, подобрява взаимоотношенията дете – възрастен и пр. Основната цел на активната индивидуална музикотерапия е преодоляване на комуникативните нарушения и се провежда под формата на занимания по музика от учител заедно с дете. Груповата музикотерапия е много динамична. В нея участниците общуват активно помежду си и между тях възникват разнообразни комуникативни и емоционални взаимоотношения. В музикотерапията се използва разнообразна музика във всичките ѝ форми. Правилният подбор на музика въздейства активно върху психическото и физическото състояние на детето, подобряват настроението, освобождава от негативните емоции. Музикалните терапевти трябва да разполагат със записи на класическа, народна, детска музика, шумови фонограми и звуци от природата, които засилват емоционалната реакция на децата и визуалните образи.

Особено важно при избора на музикални произведения е да се заложи на двата водещи принципа – висока артистичност и достъпност. Някои малки деца спират да бъдат срамежливи в процеса на груповите музикални дейности, когато пеят,

танцуват или свирят. Хоровото пеене развива гласа, речевите умения, музикалните способности, свързани с ритъм и музикална памет, подобряват дишането и кръвообращението, насърчава въображението и творческия потенциал, повишава интереса към музиката. Хоровото пеене, както и танца сближават децата, участници в съвместната дейност. Изключително ефективна е комбинацията между танцуване и пеене. Практиката показва, че тогава мотивацията за участие е много по-голяма и всички деца се чувстват добре, даже и тези, които са по-неуверени, защото са насърчени от общ пример.

Танцът е форма на социален контакт. Той подобрява приобщаването, общуването, разбирането. Пеенето и танците правят хиперактивните деца по-балансиран и концентриран. Тяхната неизчерпаема енергия намира израз в структурирани движения, а тяхното моторно поведение става регулирано и организирано. Танцът за децата с аутизъм е алтернативен начин да се свържат с другите около тях, да ги докоснат и да общуват с тях. Танцовата терапия намалява стереотипното поведение при тези деца, развива възприятията – слухови, визуални, тактилни, кинестетични, намалява агресията и тревожността, подобрява координацията и психо-моториката.

Свиренето с детски музикални инструменти – дайре, чинели, маракаси, клапъри, триъгълник, гуиро и др., винаги е привличало детското внимание и любопитство. Децата с удоволствие се включват в тази дейност, като желанието тук е да експериментират. Свиренето развива фините моторни умения, музикалния слух, чувството за ритъм.

Музикотерапията с успех може да се приложи при всички деца със СОП с малки изключения, напр. при децата с понижена и повишена чувствителност към звуците. Особено успешно се използват техниките на музикотерапията при деца с емоционални отклонения, двигателни и говорни нарушения, поведенчески проблеми, психосоматични заболявания.

2.3 Терапия с приказки – библиотерапия

Основните ползи за децата със СОП и хронични заболявания от терапията с приказки са свързани с: преодоляване на трудности и страхове, намаляване на агресията, усвояване на уменията за взимане на решение (приказките обикновено са с щастлив край и за героите в тях няма безизходна ситуация), развиване на творчеството и въображението, подобряване на комуникацията и общуването, затвърждаване на социалното умение да слушат, да влизат в диалог, да се опитват да разсъждават и да правят изводи, да усвояват морални норми и правила, да обогатяват речника си, да развиват чувството си за хумор, да затвърждават любовта си към българското народно творчество и т.н.

Основното средство за психологическо въздействие при терапията с приказки е метафората, която представя различни житейски ситуации, за които децата

слушат и върху които се опитват да разсъждават.

Благодарение на приказката децата се привличат от културните ценности не само на родината си, но и на други страни. Имплементацията на приказки в педагогическия процес често се асоциира със задействието на изобразителните изкуства, създавайки интердисциплинарна връзка, която допринася за ефективността на учебното взаимодействие (Дамянов, 2023).

Какви приказки да изберем за терапията? Всички онези, които са любими и близки до света на детето и които му представят различни житейски ситуации чрез историите на приказните герои. Тези герои могат да бъдат животни или човешки персонажи – принцове и принцеси, рицари, войници, ловци на съкровища, малки момчета и момичета, изгубени в гората и т.н. Сюжетът задължително трябва да съдържа проблем, подходящ за възрастта и възможностите на детето, върху който то трябва да разсъждава, или положителна постъпка, която то може да копира и да стане част от неговото поведение. Приказките подсказват преживявания, които са нужни на детето, за да развива своя характер, да предприема смели постъпки, да не се страхува. Освен традиционните приказки като: „Вълкът и седемте козлета“, „Дядовата ръкавичка“, „Червената шапчица“, „Житената питка“, „Маша и мечокът“, „Дядо и ряпа“ и т.н., терапевтът може сам да измисли/съчини приказка с конкретна насоченост, за решаването на конкретен проблем, усвояване на някакво ново умение или просто – обогатяване на детската душевност с нови естетически и духовни преживявания.

Терапията с приказки е подходяща за деца: с хипер и хипоактивност, преживели стрес, домашно насилие, раздяла, загуба, имали дълъг престой в болница, с обучителни трудности, сензорни увреждания и др.

2.4 Куклотерапия

В този вид терапия наличието на КУКЛА, на обект, през който преминават емоциите и преживяванията, въздейства по особен начин върху децата със СОП и с хронични заболявания. Психолозите смятат, че самият порив – да изработи куклата, да играе с нея и да говори от нейно име, провокира активирането на сили и възможности, които подпомагат емоционалното възстановяване. Този вид терапия стимулира положителни чувства, развива паметта и вниманието, понижава стреса и емоционалното напрежение. При деца със специални образователни потребности играта с кукла развива основните психични показатели – наблюдателност, концентрация, умение за водене на диалог, внимание.

Терапията с кукли може да се провежда в две форми: групова и индивидуална. Груповата терапия е свързана с изработването на куклите и съчиняването на вълшебна приказка, в която да вземат участие всички деца и всички кукли, които са изработени. Индивидуалната терапия се осъществява под формата на мини спектакъл, който детето може само да създаде за себе си. Процесът не е едностранен, а умело напътстван от терапевта в зависимост от поставените цели и търсените резултати.

Днес учителите в детската градина използват активно куклата в пряката си работа като средство за общуване, диагностичен метод, интерактивен метод за преподаване, средство, подпомагащо приобщаването на детето със СОП в детската група, формиране на толерантност и приемане на различието.

2.5 Изотерапия

Изотерапията е един от най-разпространените и широко използваните видове арт терапии, в които основно се прилагат методите на изобразителното изкуство, моделирането и рисуването. Чрез рисуване на линии, форми и цветове върху лист или платно се изразяват несъзнателни желания и емоции, които, ако се потискат, биха довели до опасно, неприемливо или странно поведение при детето (а също и при възрастния). Рисуването е позната и любима дейност за малкото дете, в която то се включва с огромно удоволствие. Чрез нея може да изрази себе си, своите мисли, преживявания, емоции и чувства – всичко, което се крие в неговия вътрешен свят. Този метод е един от най-добрите начини да разберем какво мисли детето, защо е срамежливо, за какво мечтае. Някои терапевти споделят, че децата „буквално“ говорят с другите чрез своите рисунки.

По време на терапевтичните сесии специалистът предлага на детето да създаде рисунка по зададена или произволна тема. По време на рисуването той внимателно наблюдава емоциите на „художника“, докато твори. След това детето разказва за това, което е нарисувало, правейки опити за собствена оценка, като в същото време развива своята реч, мислене и въображение. Едва тогава терапевтът дава своята интерпретация на рисунката, базирана на научната практика. Добре е рисунките да се пазят и сравняват със следващите.

Изотерапията е приложима при почти всички деца със СОП, но особено ефективна е при децата с нарушения на слуха, езикови и говорни нарушения, аутизъм, обучителни затруднения, интелектуална недостатъчност, както и при децата с хронични заболявания.

В изотерапията се използва голямо разнообразие от материали и техники, някои от които са: цветни моливи, пастелни моливи, маркери, водни бои, темперни бои на водна основа, пластилин, гърнчарска глина, солено тесто, кинетичен пясък, реални предмети, бяла и цветна хартия, картон, цветни списания, фолио, текстил четки и пр.

Техники:

- Рисуване с ръце (с пръсти, с длан, с ръба на дланта). Боята се нанася хаотично, с размазване или точково. Особена роля тук имат тактилните усещания, които изпитва детето от контакта на пръстите с боята. В процеса на такова рисуване детето се отпуска, разкрепостява, тъй като му е позволено онова, което обикновено се забранява – да се цапа, да бъде невнимателно, да играе с мръсни ръце. Това упражнение може да коригира състояние на тревожност, депресия, потиснатост, страх.
- Рисуване на триизмерни картини с естествени материали – едър или дребен пясък, сухи листа, зърнени култури – ечемик, жито, грис, морска пяна, ситно нарязани текстилни конци или прежда, накъсана хартия, дребни мъниста и пр. Върху дебел картон детето нанася лепило под формата на рисунка или хаотично, след което поръсва материалите. Сухите листа първо се разтриват между дланите, както и морската пяна. Излишното се издухва, отстранява от листа и изображението се проявява само там, където е лепилото. Грисът може да бъде боядисан с акварел или гваш. Дейността развива тактилните усещания, фината моторика, речта и изразяването, повишава самооценката и самочувствието, носи удовлетворение.
- Техника на фотоколаж и апликация – облекчава мускулното напрежение, развива фината моторика, мисленето и креативността.
- Украсяване на предмети (съдове, кутии, рамки и пр.) чрез лепене и апликиране. За украса може да се използват: миди, копчета, камъчета, конци, цветна хартия, салфетки и др. Това е приятна и лесна за изпълнение техника поради използването на готови материали. Дейността развива въображението, естетическия вкус, моториката, творческите умения.
- Техника на пластиката (скулптора) с материали – глина, пластилин, восък, солено тесто, кинетичен пясък. Техниката е предпочитана от децата, приятна и лесна, защото „изделието“ може да бъде поправено, ако не се хареса или се обърка. При тази дейност е препоръчително детето да разполага с набор от пластмасови формички за курабии, форма на животни, геометрични фигури и др., които да подпомогнат изпълнението и да го разнообразят. Техниката облекчава мускулното напрежение, развива сензорните и моторни умения, тактилните възприятия и творческия потенциал, намалява емоционалния стрес. Чрез мачкане, изравняване и размазване на пластилина детето лесно се освобождава от агресивните емоции. Прилага се при голяма част от децата със СОП, като при децата с ХАДВ трябва да се подходи много внимателно. Тези неструктурирани дейности, съпътствани с разпръскване, разтягане, мачкане и т.н., могат да активират напрежение и да предизвикат агресивно поведение. По подходящи за тях са по-организираните дейности с контрол върху изпълнението на дадените задачи. Такава могат да бъдат: рисуване по точки, с тебешир, с пръсти, с четки върху големи листове хартия, закачени

върху стената и др. Тези дейности ангажират цялото тяло, а не само областта на ръката и китката, изискват повече динамика, широки и свободни движения, което намалява напрежението и редуцира излишната енергия.

- Печатът е техника на изображение с помощта на отпечатване. Например листо от дърво се намазва с боя и се отпечатва върху хартия – така се създават различни декоративни композиции, които могат да се съчетаят в красива картина.
- Рисуваме музика. За целта на дейността се подготвят боите, четки, хартия, запис с класическа музика, например на Чайковски, Глинка, Моцарт. На детето се предлага да нарисува музиката, която чува. Обяснява се, че музиката може да се представи/изобрази с всякакви линии, форми и цветове. Управнението допринася за изразяване на собствените чувства и емоции на хартия. Дейността е подходяща за деца с обучителни затруднения, проблеми в емоционалната сфера и др.

Заклучение

Адаптацията на учебното съдържание за деца със специални образователни потребности или хронични заболявания в детските градини е критичен аспект от предучилищното образование, който трябва да бъде адресиран с голяма внимателност и чувствителност. Разбира се, всяко дете е уникално и има свои собствени обучителни стилове и интереси, които трябва да бъдат отчитани при планирането и изпълнението на учебните програми. Обучението на децата със специални образователни потребности изисква специализирани стратегии и подходи, които да отговарят на тяхната индивидуалност.

Прилагането на диференцирано обучение, подкрепено с планове за подкрепа, съобразени с конкретните личностни особености на всяко дете, може да бъде изключително ефективно. За децата с хронични заболявания е важно да се създадат подходящи условия в образователната среда, като се гарантира достъпност, комфорт и безопасност. Същевременно музиката, изобразителното изкуство и физическите дейности могат да предложат мощни средства за подкрепа на развитието на децата, давайки им възможност да изразяват своите чувства, идеи и въображение, както и да упражняват своите двигателни умения и координация. Важен аспект от работата с деца със специални образователни потребности и хронични заболявания е обучението и подкрепата на учителите. Педагозите трябва да владеят необходимите умения и знания, за да се справят успешно с тази задача. Това може да включва специализирани обучения, консултации със специалисти като психолози, логопеди, ерготерапевти и социални работници, както и достъп до подходящи учебни ресурси и материали. Завършекът на този процес е укрепването на връзките с родителите и общността.

Ангажирането на родителите в учебния процес, сътрудничеството с тях и общуването са от съществено значение за успешната адаптация на учебното съдържание. Всеки успех, постигнат в образователната среда, трябва да бъде подкрепен и укрепен в домашната среда.

Използвани източници

Балканска, Н. (2023). Специфика и особености в учебния процес при деца и ученици с нарушен слух. Същност и цели на специалните учебни предмети. Адаптиране на образователната среда и на педагогическия подход в приобщаващото училище. – Специална педагогика. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 135–146.

Дамянов, К. (2023). Когнитивни и афективни перспективи на приказкотерапия в приобщаващото образование при деца с комуникативни нарушения в детската градина. – Сборник към Юбилейна научна конференция: „Логопедията с поглед към бъдещето“. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

Дамянов, К. (2019). Помощникът на учителя в приобщаващото образование. София, ИК „Фабрика за книги“.

Дамянов, К. (2020). Функционална оценка в приобщаващото образование. София, ИК „Фабрика за книги“.

Замфиров, М. (2023). Методика на обучението по природни науки при ученици със специални образователни потребности. – Специална педагогика. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 268–285.

Левтерова, Д. (2023). Адаптиране на учебното съдържание. Приобщаващо образование. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“.

Радулов, В. (2023). Педагогика на зрително затруднените. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

Трошева-Асенова, А. (2018). Играта и децата със специални образователни потребности. София, ИК „Феномен“.

Тюлева, М. (2017). Терапевтични техники и технологии за психологическо въздействие чрез кукла върху деца с медицински, емоционални, образователни, умствени и рехабилитационни проблеми. – Автореферат. София.

Цветкова-Арсова, М. (2015). Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, ИК „Феномен“.

Цветкова-Арсова, М., Трошева, А. (2023). Алтернативна и подпомагаща комуникация при деца и ученици с множество увреждания. Специална педагогика. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 212–218.

Шапкова, П. (2022). Съвременни подходи в подкрепа на личностното развитие и учене то на деца с невдоразвитийни нарушения в предучилищната образователна практика. – Юбилеен сборник „140 години Предучилищно образование в България: Постижения и хоризонти“. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

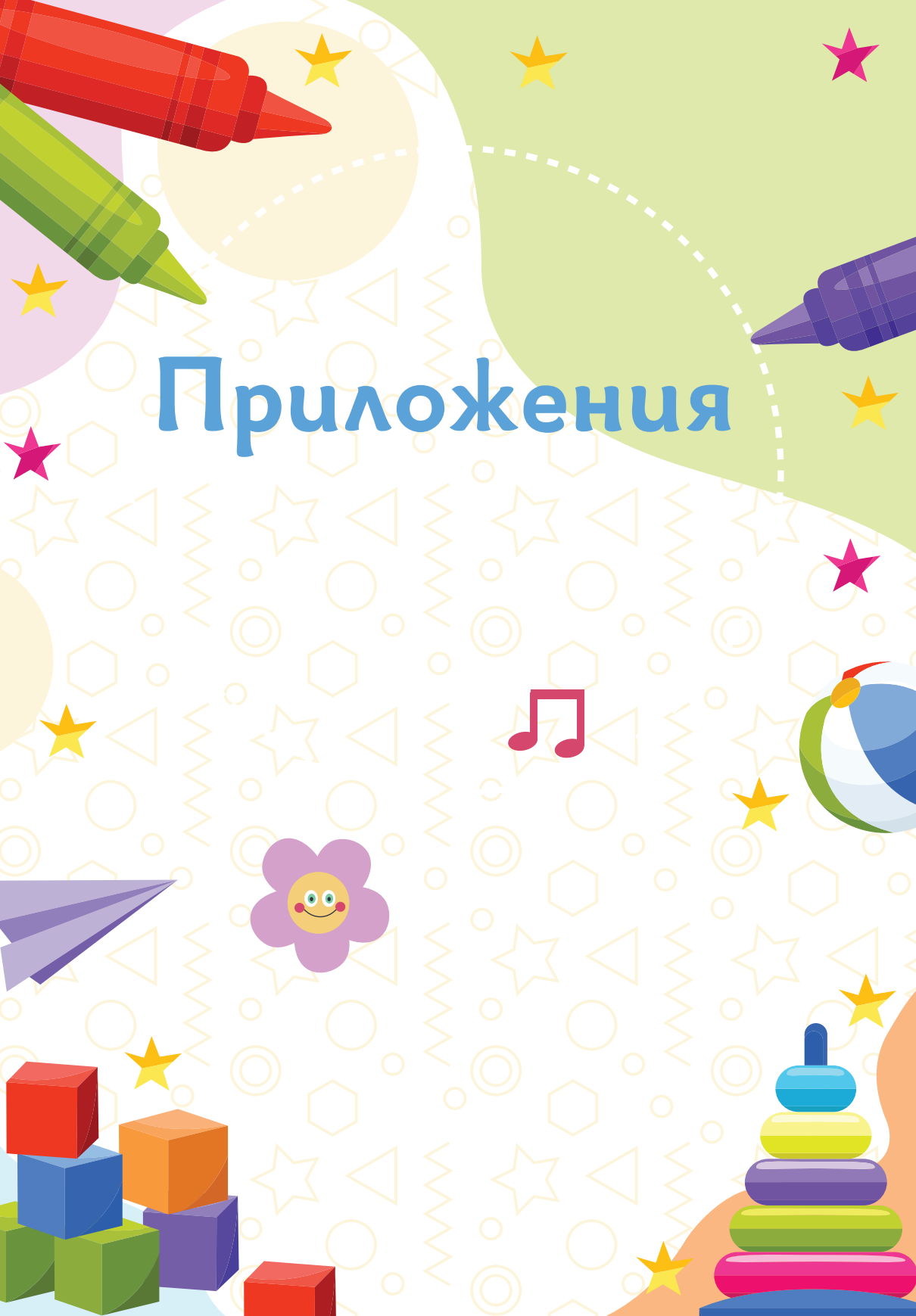
Янкова, Ж. (2019). Детерминанти в достъпа до образование на деца и ученици със специални образователни потребности. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“.

Armstrong, A., Armstrong, D. & Spandagou, I. (2011). Inclusion: by choice or by chance? Routledge.

Benjamin, A. (2020). Adapting Materials and Activities for Students with Disabilities. In: A. Benjamin (Ed.), Designing a Classroom for Inclusive Learning (pp. 68–80). Guilford Press.

- Booth, T. & Ainscow, M. (2011). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools*. Centre for Studies on Inclusive Education.
- Clements, D. H. & Sarama, J. (2014). *Learning and Teaching Early Math: The Learning Trajectories Approach*. Routledge.
- Dewdney, A. & Lawrence, J. (2012). *Reaching Out: Expanding Horizons of Cross-Cultural Interaction*. In: S. K. Donald, M. Kim, & M. A. Pérez Lugo (Eds.), *Art, Culture and Pedagogy: Revisiting the Work of F. Graeme Chalmers* (pp. 133–150). Canadian Society for Education through Art.
- Epstein, J. L. (2010). *School/family/community partnerships: Caring for the children we share*. *Phi Delta Kappan*, 92(3), pp. 81–96.)
- Florian, L. & Linklater, H. (2010). *Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all*. – *Cambridge Journal of Education*, 40(4), pp. 369–386.
- Hamre, B. K. & Pianta, R. C. (2005). *Can Instructional and Emotional Support in the First-Grade Classroom Make a Difference for Children at Risk of School Failure?* – *Child Development*, 76(5), pp. 949–967.
- Kumar, P. & Ramasamy, S. (2015). *Inclusive education: Challenges and opportunity*. – *International Journal of Multidisciplinary Approach & Studies*, 2(1), pp. 98105.
- Nabiyev, V., Ercan, O. & Soylyu, Y. (2018). *Developing Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) Competencies in Special Education Teacher Candidates*. – *Journal of Special Education Technology*, 33(4), pp. 255–267.
- Sharma, U., Forlin, C. & Loreman, T. (2008) *Impact of training on pre-service teachers' attitudes and concerns about inclusive education and sentiments about persons with disabilities*. – *Disability & Society*, 23(7), pp. 773–785.)
- Thompson, S. (2011). *Learning Through Play: An Integrated Approach to Early Childhood Curriculum*. In: D. P. Fromberg & D. Bergen (Eds.), *Play From Birth to Twelve: Contexts, Perspectives, and Meanings* (pp. 135–142). Routledge.
- Winn, S. (2019). *Including Pupils with Additional Needs in Learning through Dance and Drama*. In: L. Caldwell (Ed.), *Drama and Dance in Education* (pp. 125–140). David Fulton Publishers.
- UNESCO (2020). *"Inclusion in education: All means all."* *Global Education Monitoring Report*.
<https://bg.zkol.org.ua/izpolzvaneto-na-izoterapiya-v-korekcionnata-rabota-s-deca-ss-zdravoslovni-problemi-i-problemi-v-razvitiето/> [view 10.07.2023].
<https://bg.zkol.org.ua/> [view 10.07.2023].
http://bg.housepsych.com/izoterapiya_default.htm [view 10.07.2023].
<https://bg.fudokan.kiev.ua/kolko-polezno-e-risuvaneto-za-deca/> [view 10.07.2023].
<https://bg.fudokan.kiev.ua/> [view 10.07.2023].
<https://decatani.com/art-terapiya-za-deca> [view 10.07.2023].
-

Приложения

Приобщаващи арт терапевтични дейности в детските градини в област Пазарджик

Как възникна идеята?

Приобщаващото образование е непрекъснат процес на усъвършенстване на преподаването, който цели да направи обучението по-достъпно, атрактивно и полезно за всички деца чрез прилагане на алтернативни пътища за учене и използване на различни подходи на преподаване. Прилагайки философията на приобщаващото образование, на практика екипът на РЦПППО – Пазарджик разработи свой проект, свързан с организиране и провеждане на приобщаващи арт терапевтични практики в детските градини на територията на област Пазарджик. Дейностите се провеждат ежегодно с основен акцент: „Арт терапията – мощно средство за личностно развитие, което преодолява ограничения и бариери пред включването и участието“.

Основна цел на практиката: Спонтанно включване на децата със СОП в лесна и приятна творческа дейност съвместно с връстниците им с цел създаване на оптимални условия за тяхното себеизразяване и самоусъвършенстване.

Конкретни цели за децата: да се забавляват; да участват в творчески процес, в който всеки създава „шедьовър“; да получават постоянна подкрепа и увереност; да имат свобода на избор относно материали и техники на работа; да подобрят своите социални контакти и взаимоотношения; да обогатят своя сетивен опит; да развият способности и умения, които често остават скрити; да засилят творческия си порив и желание за изява; да подобрят фината моторика и вербалната комуникация; да развият мисленето и въображението.

Как се разви идеята?

Стъпка 1 – Беше сформиран екип от млади, подготвени и ентузиазирани психолози, логопеди и ресурсни учители, които трябваше да подготвят дейностите съобразно възможностите и силните страни на децата със СОП, които подкрепят в детските градини. Едновременно с това те трябваше да помислят за сценарий, който да развълнува и да предизвика интереса на всички. „Голямата цапаница“ винаги започваше загадъчно и мотивиращо за децата – „... глашатай известява заповед на правителството на децата, с която се разрешава денят да бъде изпълнен изцяло с игри, забава и цапаница....“.

Стъпка 2 – Закупуване на всички необходими материали за предвидените арт терапевтични дейности и подготовка на необходимите пособия и помощни средства. Заниманията основно включваха изотерапия – методите на изобразителното изкуство, моделирането и рисуването. Специалистите бяха единодушни, че рисуването е любима дейност за всяко дете и чрез нея то може да изрази най-добре себе си, своите мисли, преживявания, чувства, като в същото време се забавлява и твори.

Най-интересните занимания бяха:

- работа с пластични материали (моделин, глина, солено тесто, китнетичен пясък);
- използване на различни видове бои за рисуване с пръсти, крачета, нослета, четки, топчета, разрязани сламки върху хартиени листове, големи картони, текстилен материал и пр.
- рисуване на триизмерни картини с естествени материали – едър или дребен пясък, сухи листа, зърнени култури – ечемик, жито, грис, морска пяна, ситно нарязани текстилни конци или прежда, накъсана хартия, дребни мъниста и пр.
- украсяване на предмети (съдове, кутии, рамки за снимки) с миди, копчета, камъчета, конци, цветна хартия, салфетки и др. чрез лепене и апликиране.

За разнообразие и смяна на дейностите специалистите бяха подготвили и други игри и занимания: пълзене с промушване и преодоляване на препятствия в тунел, игри с тактилни подложки и топки, със сапунени мехурчета и вода, разходка по сензорна пътечка и др.

Стъпка 3 – Идеята за арт терапевтичните дейности и нейните цели беше представена на специално организиран семинар в присъствието на директори и учители от детските градини, както и на представители на Регионалното управление по образование – Пазарджик. По време на срещата участниците дискутираха редица въпроси, свързани с ролята на арт терапията като алтернативен форма на обучение и възпитание, диагностичен инструмент и подход с огромно значение за психо-емоционалното развитие на децата от предучилищна възраст.

Всички единодушно приеха замисъла на арт терапевтичните дейности, съгласиха се с ползите от такъв вид взаимодействие и решиха, че заниманията трябва да достигнат до децата във всяко детско заведение в областта. Беше синхронизиран график за посещение и дадена „Зелена светлина за голямата цапаница“.

Стъпка 4 – Най-възвълнуващият момент – срещата с децата. Във всяка детска градина „Пътуващата цапаница“ носеше много радост, бурни емоции и творчески ентузиазъм. Децата сами избираха материалите, с които искат да работят, както и игрите, в които да участват. Имаха възможност да работят самостоятелно, по

двойки или в група. Във всеки момент можеха да разчитат на подкрепа от възрастни, да се радват на споделено внимание, да получат стимулиращи похвали. С усърдие подреждаха своите изделия и разказваха за тях. Наред с това пееха, танцуваха и се забавляваха, което създаваше истинска празнична атмосфера и незабравими изживявания.

Стъпка 5 – Отчитане на резултатите. Постигнати бяха всички заложи цели и имаше желание за нови срещи със специалистите от РЦПППО – Пазарджик, изразено от децата, учителите и родителите.

Примерни адаптирани модели на обучаващи ситуации в детската градина

Примерен методически модел на адаптирана учебна ситуация по математика

Тема: „Едно и много“

Първа възрастова група

- Образователно направление: **Математика**
- Образователно ядро: **Количествени отношения**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Изграждане на начални представи за количествените отношения – „едно“ и „много“. Формиране на умения за разпознаване и посочване на количества с един обект/предмет и количества с много обекти/предмети. Моделиране на групи от един и много обекти/предмети. Изразяване на интерес и желание за изпълнение на математически задачи и упражнения.

- **Основно съдържание** на учебната ситуация за детето със СОП

Разглежда сюжетна картина с животни. Определя кои животни са много и кои са по едно, като ги посочва и назовава. Изпълнява задачи от индивидуален работен лист с картинен материал, визуализиращ количествените отношения – „едно“ и „много“. Рисува кръгове по пунктир след показ. Апликира листа на дърво с помощ. Ниже с подкрепа герданчета с едно копче и с много копчета. Пише точки и чертички с пръст върху брашно. Участва в групова игра.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

*Тръгна Охлю със рогцата
на разходка през гората
и сред дървета, храсти и треви
срещна той приятели добри.
Ех, че весела игра настана
там, на горската поляна!*

*Охлювчето кой видя в гората
и включи с радост във играта?
Нека сами да кажат децата.
(авторско)*

Приложение № 1 – сюжетна картина „Охлювче в гората“

Къде е охлювчето? *(посочва самостоятелно или с помощ)*

Повтори, какво е това? *(охлюв)*

Къде се разхожда охлювчето? *(в гората)*

Кои животни среща охлювчето в гората? *(таралежи, катерички, зайче – посочва и назовава самостоятелно или с помощ)*

Колко са таралежите? *(много)*

Колко са катеричките? *(много)*

Колко са зайчетата? *(едно)*

Да повторим – с кои животни охлювчето играе в гората? *(с катерички, таралежчета и зайче)*

Какво виждаш още на картинката? *(дървета)*

Колко са дърветата? *(много)*

Още какво има на картинката? *(слънце)*

Слънцето е едно, облачето също е едно, а цветята са много. Да повторим!

Задачата може да се приложи в първото структурно ядро на обучителната ситуация с цел въвеждане в темата и мотивация за работа. Картината „Охлювче в гората“ съдържа познати елементи /животни, дървета, слънце, облаче, цветя/, съобразени с възрастовите и специфичните възможности на децата. Допълнителен емоционален елемент за възбуждане на интереса носи и авторското стихче, което представя по достъпен начин сюжета на картината.

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 1

Колко са ябълките – една или много? *(една)*

Колко са крушите – една или много? *(една)*

Колко са ягодите – една или много? *(много)*

Покажи една ябълка! Повтори! *(една ябълка)*

Покажи много ягоди! Повтори! *(много ягоди)*

Покажи една круша! Повтори! *(една круша)*

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 2

Колко са книжките – една или много? *(много)*

Колко са моливите – един или много? *(много)*

Колко са четките – една или много? *(много)*

Повтори!

Какво правим с книжките? *(разглеждаме картинки)*

Какво правим с моливите? *(пишем)*

Какво правим с четките? *(рисуваме)*

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 3

На коя картинка има една къщичка за кученце? *(посочва и повтаря – една къщичка)*

На коя картинка има много къщички за кученца? *(посочва и повтаря – много къщички)*

Повтори: едно куче.... една къщичка... много кучета.... много къщички.....

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 4

На кое дърво има една ябълка?

На кое дърво има много ябълки?

(посочва и повтаря – една ябълка,...много ябълки)

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 5

Посочи и назови играчките! *(кола, кукли, топки, конче)*

Коя играчка е една? *(една кола, едно конче)*

Кои играчки са много? *(много кукли, много топки)*

Повтори!

С кои играчки обичаш да играеш ти?

Задачите от приложение № 2 (от 2-ра до 5-та) са еднотипни. Свързани са с основната цел на занятието и се прилагат във второто структурно ядро по време на индивидуална или фронтална работа. Могат да бъдат разработени на индивидуален работен лист или да се представят с презентация. Не е задължително да се прилагат всички в една обучаващата ситуация.

Предложените варианти дават възможност за избор. Задачата № 4 може да се разнообрази с дейност – апликиране, като за целта учителят подготвя предварително шаблони на две дървета и ябълки, лепило и два бели листа, на които детето ще работи. Когато апликациите са готови, детето отново се упражнява да назовава количествените отношения – една ябълка, ...много ябълки. Наред с основната цел тези задачи са насочени и към: уточняване на представите на детето за обекти от заобикалящата го действителност – играчки, животни, плодове и пр. (обогащане на речника), и словесно изразяване на пространствените отношения и правилно произношение на единствено и множествено число (езиково и говорно развитие).

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 6

Нарисувай една жълта топка и много сини!

Учителят обяснява и показва. Детето изпълнява самостоятелно или с подкрепа. Повтаря – *една жълта топка,много сини топки.*

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 7

Забавни цветни копчета за нанизване на герданче.

Да направим герданче от едно копче!

Да направим герданче от много копчета!

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 8

Постави точка там, където виждаш едно животно!

Колко прасенца има тук – едно или много? (*много*)

Ще поставим ли тогава точка на определеното място? (*не*)

Колко кученца има тук – едно или много? (*едно*)

Ще поставим ли тогава точка на определеното място? (*да*) и т.н.

Рисуване с пръст на точки и чертички върху брашно.

Нарисувай една точка! Какво рисува?

(една точка)

Нарисувай много точки! Какво рисува?

(много точки)

Нарисувай една чертичка! Какво рисува?

(една чертичка)

Нарисувай много чертички! Какво рисува?

(много чертички)

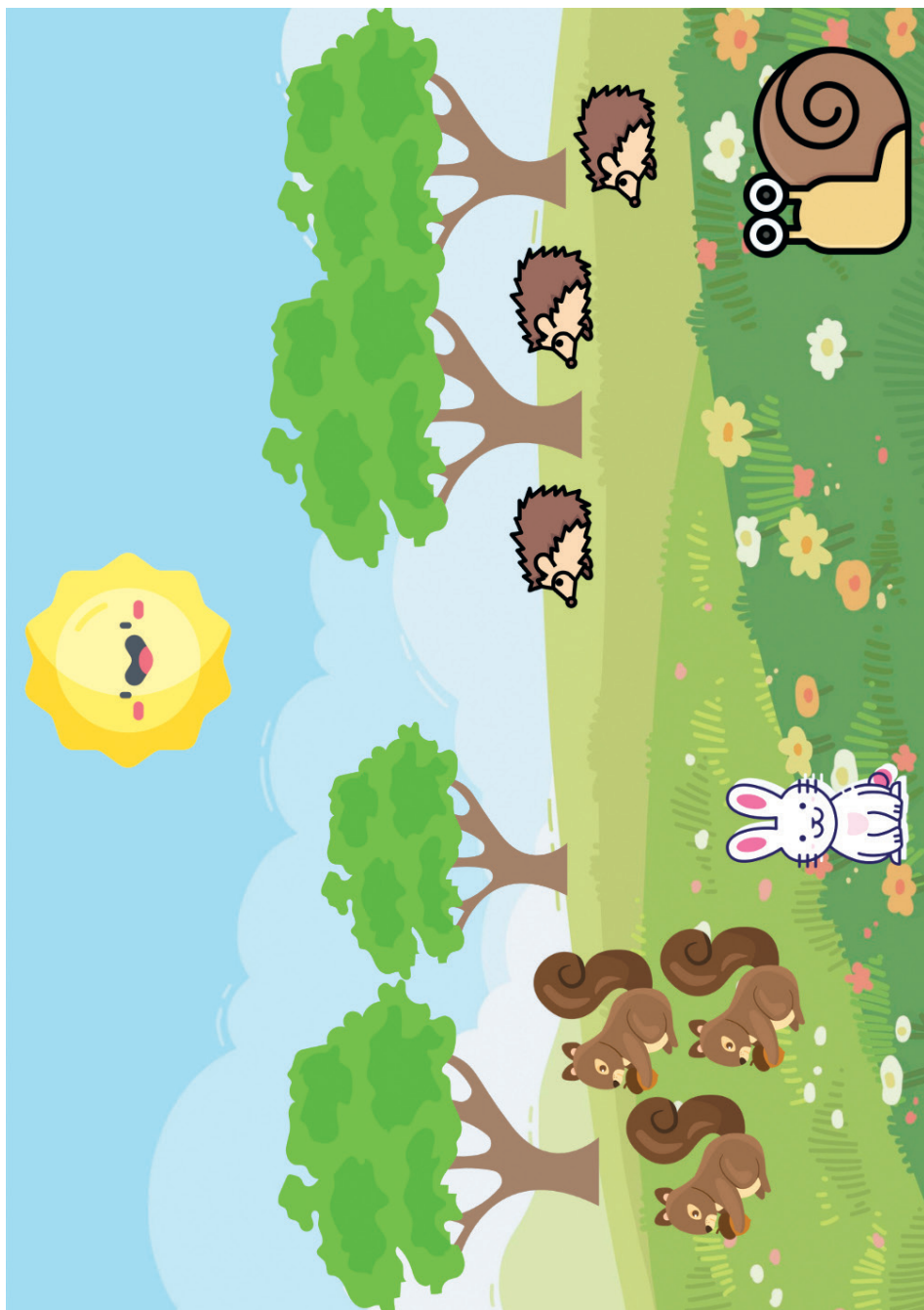
Задачите от Приложение № 2 (от 6-та до 8-ма) са насочени освен към постигане на основната цел на занятието, също и към: развиване на фината моторика, координацията ръце – очи, сръчността, цветовия гнозис и сензорните усещания.

Необходими материали за задача № 7: *цветни големи копчета за нанизване, поставени в купичка, шнурчета за нанизване. Цветните копчета могат да бъдат заменени при необходимост от по-големи дървени фигури за нанизване – елементи от настолни образователни игри за деца със СОП.*

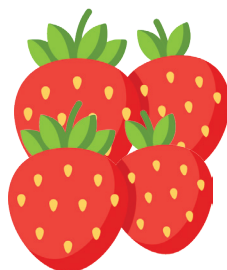
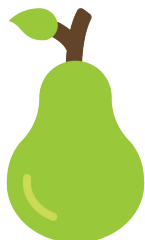
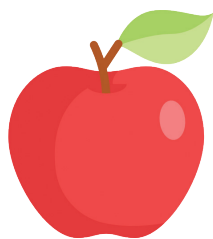
Необходими материали за задачата с брашно: *брашно в плитка чинийка.*

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** беседа – проблемна, проведена върху картината „Охлювче в гората“, демонстрация-показ (при апликиране, писане по пунктир), упражнение (групови и индивидуални), обяснение, повторение, презентирание, игрови похвати – използване на сюжетен герой), познавателни книжки, индивидуален работен лист с картинни изображения, маркери, лепило.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието – приблизително 25–30 минути. От тях: беседа върху сюжетна картина – 3 мин., изпълнение на задачи от индивидуален работен лист – 10 мин., апликиране – 5 мин., нисане на герданчета – 5 мин., групова игра – 2 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.

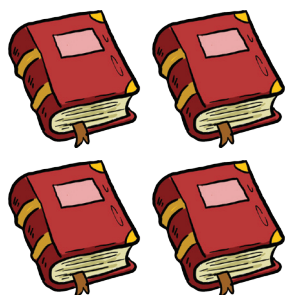
- **Групова дейност:** Включване на детето със СОП в играта „Спи зайче сиво“. Учителят поставя диадема на зайче на избрано дете. Посочва се, че зайчето е едно, а децата са много.
- **Развитие на социални умения:** Търсене на одобрение и подкрепа от учителя. Развиване на самостоятелност и увереност. Изпълнение на задачи в сътрудничество с учителя/ресурсния учител и другите деца.
- **Интегративни връзки:** с „Български език и литература“, „Околен свят“, „Изобразително изкуство“.
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** Разработва задачите от индивидуалния работен лист след съгласуване с общообразователния учител. Води беседата с детето върху сюжетната картина. Обяснява и дава инструкции при изпълнението на индивидуалните задачи. Подкрепя детето при апликирането и низането.
- **Помощни средства и технологии:** Адаптирани средства за писане по пунктир (при необходимост).

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 1

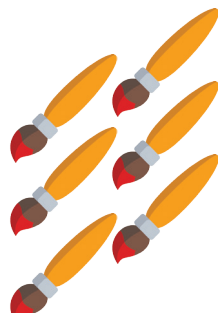
Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 2

КНИЖКИ

МОЛИВИ

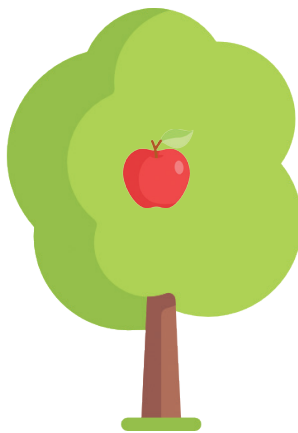
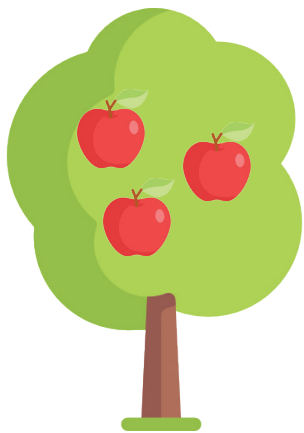
ЧЕТКИ

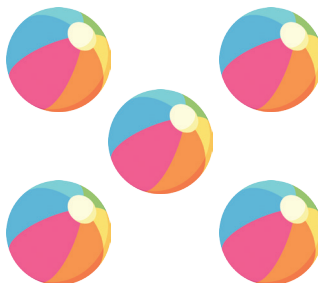
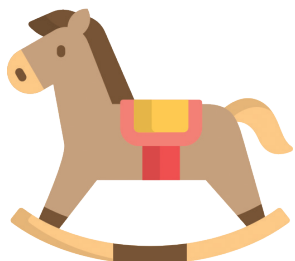
Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 3

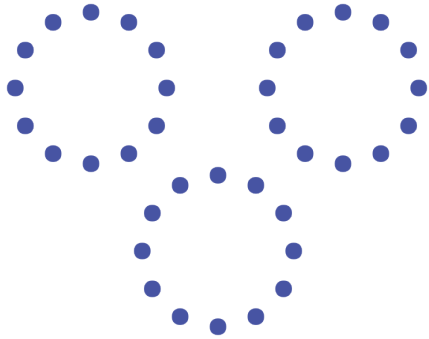
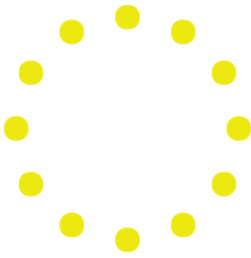
Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 4

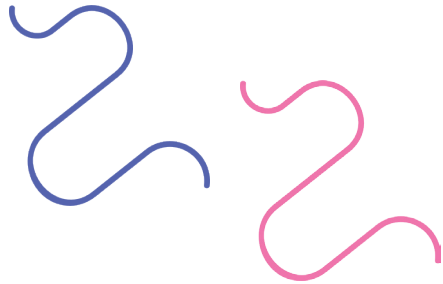
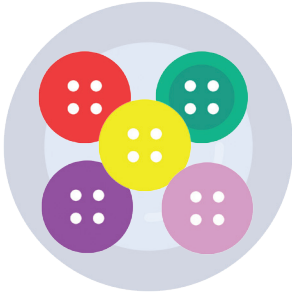
Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 5

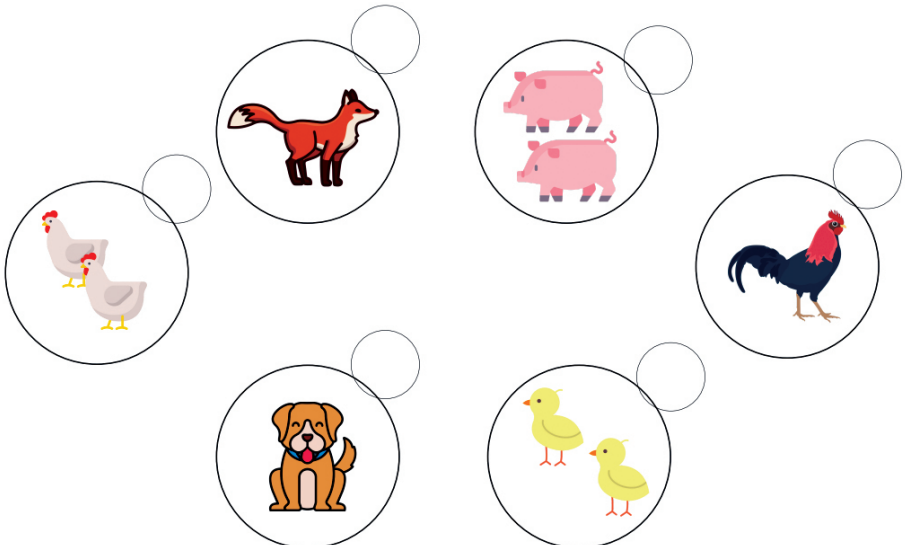
Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 6

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 7

Приложение № 2 – индивидуален работен лист, задача 8

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Български език и литература

Тема: „В магазина за играчки“

Втора възрастова група

- Образователно направление: **Български език и литература**
- Образователно ядро: **свързана реч, речник, граматически правилна реч**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Затвърждаване на уменията за участие в диалог и влизане в роля. Усвояване на правилно произношение. Разширяване на активния речник. Обогатяване на представите за единствено и множествено число на съществителни имена. Формиране на умения да различава меки и твърди играчки. Развитие на сензорни и моторни умения.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Слуша римувано стихотворение. Отговаря на въпроси. Посочва, назовава и описва различни играчки според възможностите си. Разказва за своята любима играчка. Разглежда табло с изображение на магазин за играчки и се включва в беседа с насочващи въпроси. Изпълнява практическа дейност – рисува по контур, оцветява, изрязва, лепи. Изпълнява сензорни игри. Участва в групова дейност.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

Беседа (Приложение № 1)

Играчките на Мими

*Бързам сутрин, като стана,
със игра да се захвана.
Моите играчки мили
цяла нощ събирали са сили.
Да играят също искат с мен,
всеки час и всеки ден.*

*Влакчето подреждам със вагони,
после украсявам със балони.
Мечо храня със лъжичка,
давам супа от паничка.
Гушкам зайчето с ръчички,
кукличките милвам по главички.
Колко ги обичам всички... всички...*

Детето слуша стихотворението и отговаря на насочващи въпроси:

За какво бърза сутрин Мими? *(за игра)*

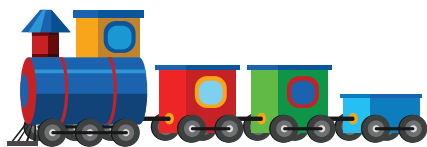
Кои са любимите играчки на Мими? *(влакче, мечо, зайче, кукли)*

Как играе с влакчето? *(подрежда вагончетата)*

Как играе с мечо? *(храни го със супа)*

Как играе със зайчето? *(гуши го)*

Как играе с куклите *(милва ги по косите..., прави прически)*

Влакчето на Мими има локомотив и вагони. Повтори и покажи! *Детето изпълнява след показ.*

Колко са вагоните? Можеш ли да ги преброиш? *(три)*

Какъв цвят са вагончетата? *(червен, зелен, син)*

С какво обича още да играе Мими? *(с балони)*

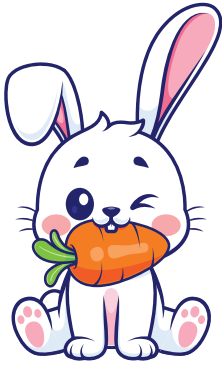
Нека заедно да преброим балоните?

Кога украсяваме с балони? *(на празници..., на рождени дни)*

Какъв цвят са балоните на Мими?

Това е мечето на Мими. То е кафяво и много мекичко. Повтори! Има очи, муцунка и лапи. На вратлето има панделка. Покажи и повтори! Мими обича да го храни с лъжичка.

Това е зайчето на Мими. То е бяло и мекичко. Повтори! То има очи, муцунка, лапи и дълги уши. Повтори и покажи! Как играе Мими с него? /като го гушка/.

Това са куклите на Мими. Те са много. Имат красиви рокли и дълги коси. Повтори и покажи! Как играе Мими със своите кукли? (*подрежда ги, милва ги по косите, прави им прически*).

Ти имаш ли любима играчка? Разкажи ми за нея.

Как играеш с любимата си играчка?

Откъде купуваме играчките? (*от магазина*)

Обичаш ли да ходиш в магазина за играчки?

С кого ходиш в магазина за играчки?

Какви играчки още обичаш?

Кога получаваш най-много играчки?

Кой е твоят любим магазин за играчки? (*„Хиполенд“ напр.*)

Беседата може да се приложи в първото структурно ядро на обучителната ситуация с цел въвеждане в темата и мотивация за работа. За концентрация на вниманието учителят подготвя предварително изображения на играчките на Мими върху бял лист. /Приложение №.../ Детето слуша стихотворението и едновременно разглежда картинките. Стихотворението е римувано, което спомага за създаване на емоционална връзка между детето и учителя, тренира паметта и формира приятен ритуал за комуникация.

Диференцирани задачи от индивидуален работен лист: (Приложение № 2)

Първа задача:

Инструкции: Разгледай играчките! Назови и посочи! (*мече, зайче, кола*) Откъде можем да ги купим? (*от магазин за играчки*) Свържи точките и нарисуй играчките по контура. Показвам! После ги оцвети с цвят по избор!

Необходими материали: отпечатани шаблони на играчки за рисуване по контур – мече, зайче, топка, кола, цветни моливи/пастели/флумастери.

Втора задача: (Приложение № 3)

Инструкции: Изрежи внимателно нарисуваните топки за игра с ножичка! Определи какъв цвят е всяка една! Повтори! (*червена топка, жълта топка, зелена топка, бяла топка, черна топка*). Залепи на всяка изрязана цветна топка стикер с цвят, съответстващ на нейния!

Необходими материали: шаблони за изрязване на пет топки с различен цвят – червен, жълт, зелен, бял, черен, отпечатани на лист хартия, лесни ножички за изрязване, самозалепващи се цветни хартиени етикети на ролка.

Трета задача:

Инструкции: Разгледай картинката! Това е магазин за играчки. Тук виждаш ли от любимите играчки на Мими? (*има мече, зайче, кукла*). А виждаш ли играчки, които ти харесваш?

Необходими материали: дидактично табло – „В магазина“ (*сюжетна картина или рисунка*). Сюжетът за обсъждане може да бъде представен и на интерактивната дъска.

Сензорна дидактична игра – „Меки и твърди играчки“

Инструкции: Разгледай играчките на масата. /плюшено мече, плюшено зайче, плюшена катеричка и пр., кола, влакче с вагони, кукла и пр./ Те са купени от магазин за играчки, за да могат децата от детската градина да си играят с тях. Покажи и назови всяка играчка! Пипни тази играчка /плюшено мече/. Тя е мека. Повтори! Пипни тази играчка /кола/. Тя е твърда. Повтори! Пипни останалите играчки и кажи – кои са меки и кои твърди.

Необходими материали: меки и твърди играчки от къта за игра в детската градина

Сензорна ролева игра – „Магазин за играчки“

Учителят подрежда импровизиран „магазин за играчки“ и играе ролята на продавач. Избира играчки с подходящ размер и форма, за да могат да бъдат поставени в платнена торбичка – напр. малка топка, кукла, количка, моливи, книжка с картинки и пр.

Инструкции: Какви играчки има в магазина? (топка, кукла, количка, моливи, книжка с картинки) Повтори!

Как се играе с тях? (*топката се търкаля, куклата се приспива, книжката се разглежда, с моливите се рисува*) Повтори и покажи!

Купи тези играчки, с които най-много искаш да играеш, и ги сложи в торбичката!

След като играчките са „купени“ и сложени в торбичката, на детето се поставя допълнителна задача – да опипа и без да гледа да познае и намери играчката, която учителят иска да му бъде показана.

Накрая детето и учителят играят с играчките по начина, по който е обяснено в началото.

Друг вариант на сензорната игра: „Вълшебна кутия“

Учителят подготвя непрозрачна кутия (например картонена кутия за обувки), като оформя отвори от двете страни, в които детето може да пхне ръчичките си. В кутията се поставят средно големи играчки, като напр. топка, кукла, кола, дрънкалка, чинийка, лъжичка и т.н.

Инструкция: В кутията има играчки, закупени от магазина в детската група. Искам да познаеш кои са тези играчки, само като ги опипваш с ръчичките, без да гледаш с очичките. Детето изпълнява задачата след показ от учителя.

Този вид игри помагат на детето със СОП да се фокусира върху активността, която то извършва. Детето учи чрез сетивата и най-вече чрез усещането за допир (тактилно учене). Подобни практически занимания с ръце поддържат концентрацията на вниманието, подобряват двигателните и координационните умения. Предметите, които се използват в двете игри (откриване чрез опипване), трябва да бъдат съобразени като брой и форма с възможностите на детето.

Подвижна игра с подражателни движения и текст. Играта може да се изпълнява с други деца в група.

Инструкция: Да отидем да си купим от нашия магазин за играчки кубчета и да изиграем заедно една игра. Следи моите движения, за да ги повториш правилно!

*Чукат малките дечица
чука, чука, чука, чук
с малки кубчета в ръчица
чука, чука, чука, чук.*

Тихо долу ги оставят,
тропат весело с крака,
после със ръчички пляскаат
ех, че весела игра.

Подвижната игра може да се приложи в минутите за почивка или при смяна на една дейност с друга в рамките на обучителната ситуация. Тя е динамична и емоционално наситена и се изпълнява с удоволствие от децата. Затвърждава двигателните умения, регулира движението на тялото в пространството чрез манипулация с предмети, в случая с кубчета.

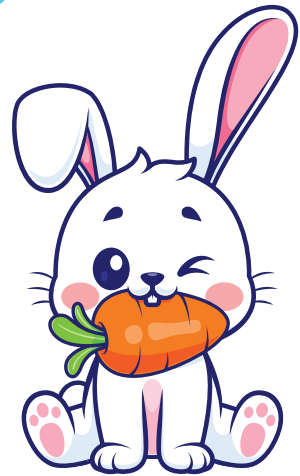
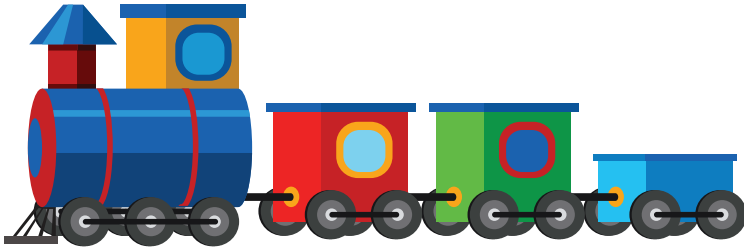
Групова дейност: Децата се разделят на три отбора по темата „В магазина“. Всеки отбор разполага с активни карти-пъзел „В магазина“. Задачата на първия отбор е да подреди магазин за играчки, на втория – магазин за плодове и зеленчуци, на третия – магазин за дрехи. Децата търсят подходящите картинки, назовават, описват, броят ги и т.н. Детето със СОП се включва в първия отбор. Изпълнява задачата с подкрепа от ресурсен учител или от бързо справящо се другарче.

Необходими материали: *три комплекта карти-пъзел „В магазина“ на CLEVER BOOK или други подходящи.*

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** беседа, наблюдение, визуализация, мултисензорен подход, рисуване по пунктир, оцветяване, изрязване, лепене, групова дейност, подвижна игра, индивидуален работен лист, дидактични материали – табла, активни карти и пр.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието –приблизително 35 мин. От тях: беседа – 5 мин., дейности по затвърждаване на знанията –10 мин., самостоятелна работа – 5 мин., групова дейност – 10 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.
- **Групова дейност:** Включване на детето със СОП в отборна играта „В магазина“ и в подвижната игра с кубчета по подражание.
- **Развитие на социални умения:** Усвоява умения за взаимна подкрепа, екипна работа, изпълняване на инструкции, изпълнение на задачите докрай. Развива увереност. Подобрява общуването.

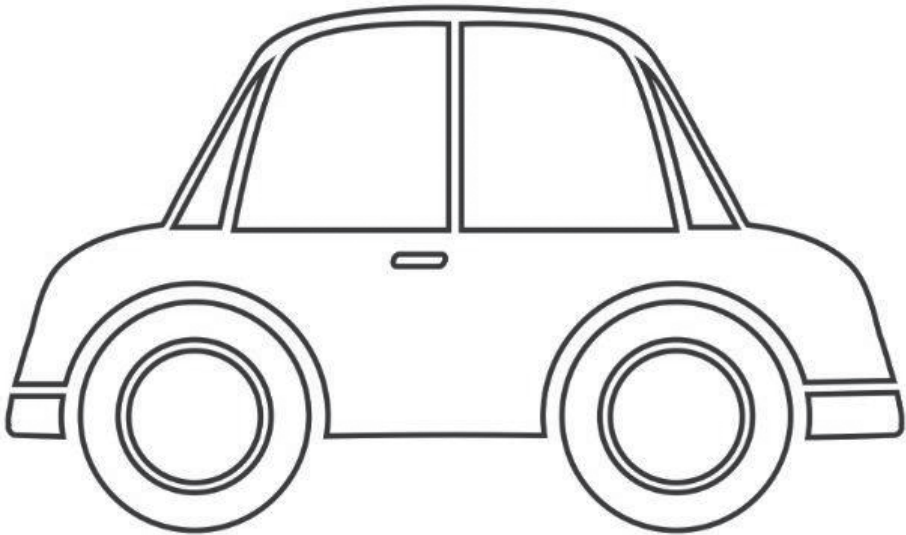
- **Интегративни връзки:** с „Околен свят“, „Изобразително изкуство“, „Математика“.
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** Подготвя работния лист, визуализиращ играчките на Мими, адаптира задачите за индивидуална работа, участва в груповата дейност, като подкрепя детето със СОП в неговата група, подпомага детето при рязането и лепенето, подготвя „вълшебната кутия“ за сензорната игра, организира всички деца за подвижната игра. Изпълнява и други дейности след съгласуване с общообразователния педагог в групата.
- **Помощни средства и технологии:** тренажор за писане/рисуване, който абсорбира силния натиск, лесна ножичка за подобряване на захвата.

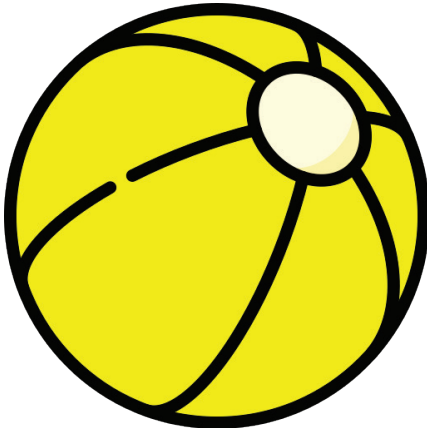
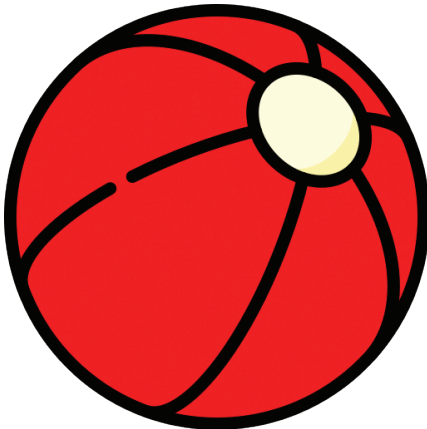
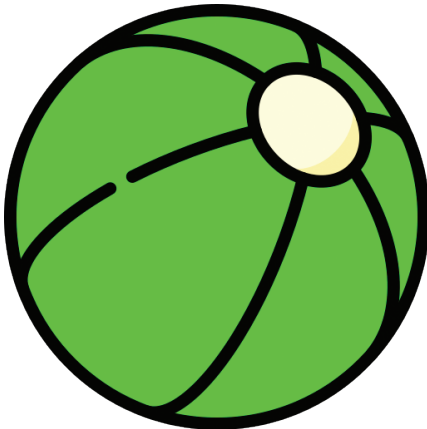
Приложение № 1

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Физическа култура

Тема: „Строяване в колона, ходене“

Втора възрастова група

- Образователно направление: **Физическа култура**
- Образователно ядро: **естествено приложна двигателна дейност**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Затвърждаване на уменията за строяване в редица (един до друг) –изпълняване на дейността – самостоятелно или с помощ. Овладяване на умения за строяване в колона (един зад друг) – изпълнение на дейността самостоятелно или с помощ. Развитие на умения за пространствена ориентация: ляво-дясно. Разбиране и изпълнение на команди: „Наляво“, „Надясно“ – самостоятелно или с помощ.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Участва в групови строеви дейности, ходене и бягане под музикален съпровод. Слуша обяснения. Наблюдава демонстрация и показ. Изпълнява общоразвиващи упражнения с уред според възможностите си. Включва се в игрова дейност – игрите: „Вятър“ и „Строй се бързо“, като си партнира с ресурсен учител или със справящо се другарче. Изпълнява индивидуални релаксиращи и дихателни упражнения.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

Задачи, упражнения и игри: ходене, бягане, ходене и бягане със смяна на посоката, придвижване напред и назад, разпръскване и отново събиране на едно място, завъртане и сядане по сигнал на учителя, намиране на другарчето след разпръскване.

Тези двигателни дейности се изпълняват в уводната част на обучителната ситуация, като тяхната цел е привличане на вниманието и предварителна подготовка за по-сложните и интензивни упражнения. Те трябва да са интересно представени, да предизвикат оживление, положителни емоции и преживявания, да повдигнат мотивацията на детето за участие в останалите планирани физически активности.

Строева дейност: Всички деца са строени в редица. Изпълняват команди на учителя: „Деца, обърнете се към мен!“, „Застанете в редица... един до друг!“, „Наляво!“, „Надясно!“, „Застанете в колона... един зад друг!“. Изпълняват ходене и бягане под музикален съпровод. Правят обиколки на салона.

Детето със СОП изпълнява дейностите с помощ от ресурсен учител или от справящо се другарче. С цел недопускане на момент на преумора броят на обиколките за него може да бъде редуциран/намален, като в остатъка от време изпълнява индивидуални практически занимания за затвърждаване на стари знания, навици и умения.

Индивидуални занимания с ресурсния учител за затвърждаване и усъвършенстване на пространствената ориентация и строевата дейност: „ляво“, „дясно“, „колона“, „редица“:

За по-лесно запомняне и бърза ориентация на дясната ръка на детето може да бъде поставен часовник, гривничка или временна татуировка/лепенка/печат.

Команди: *Вдигни дясната си ръка! Покажи дясното краче! Вдигни лявата си ръка! Покажи лявото си краче! Покажи моята дясна ръка и т.н. Посочи с дясната ръка подредените топки на пода! А сега с лявата...! Вземи обръча с дясната ръка! А сега с лявата! Вземи конуса с дясната ръка, а обръча с лявата ръка! Ритни топката с десния крак! А сега – с левия! Да подредим конусите в редица! Показвам! А сега се опитай да ги подредиш сам в редица! Да подредим конусите в колона! Показвам! А сега се опитай сам да ги подредиш в колона! и т.н.*

Общоразвиващи упражнения: Детето изпълнява достъпни упражнения с уреди с цел загреване на мускулите на тялото. Упражненията са разнообразни, обясняват се от учителя и се изпълняват съвместно с децата. Детето със СОП получава допълнителни обяснения и показ от ресурсния учител за конкретното упражнение. При необходимост упражненията за него се редуцират като брой и адаптират като съдържание спрямо възможностите му.

Масаж за релаксация: Докато си почива, детето може да използва масажна ролкова пързалка за отпускане на тялото и премахване на напрежението на мускулите. Това е и начин за постепенен преход от възбуденото, активно състояние на детския организъм към по-спокойно състояние. Това е подход, който се прилага за организирано превключване към други дейности като: спокойно ходене, дихателни упражнения и др.

Масажът е необходим за детето със СОП, особено ако то не получава достатъчно физическа активност и прекарва много време в седнало положение. Това може да доведе до изкривяване на гръбначния стълб и нарушаване на стойката. Масажът може да се изпълни ръчно и от учителя, като приложи най-елементарни движения: да огънете и разгънете ставите, да масажирате пръстите, да погалите гърба и корема и т.н.

Дихателна гимнастика: Играта „Вятър“. Учителят подухва в лицето на детето, за да покаже как духа „силният вятър“. Обяснява, че той свисти и люшка силно дърветата. Повдига нагоре сняг и прах. Сравнява се силен и слаб вятър. Подготвят се „снежинки“ от малки парченца памук, нахъсани салфетки или конфети, които вятърът повдига нагоре. Учителят обяснява и демонстрира как трябва да духа като вятър детето: да се направи вдишване през носа, устните се закръглят и плавно се духа през тях по „снежинките“.

Игрова задача – ходене за баланс: Учителят очертава „пътека“, накрая на която поставя стол с играчка, напр. мече. Първо обяснява упражнението, после показва.

Инструкции: *Да се строим в колона и да минем по пътечката! За да изпълним правилно това упражнение, трябва да вървим направо, да не навеждаме главата надолу и да гледаме само напред към мечето. Показвам! ...* Упражнението се повтаря. То може да се разнообрази, като се включи някакъв сюжет и различно движение. Например:

На разходка към гората тръгнаха децата. (ходят бавно)

По пътечката вървят и главичките изправени държат. (гледат напред)

Стъпват на петички във зелените тревички. (ходене на пети)

Под хроста мечка спи... Тихооо... на пръсти се движи. (ходене на пръсти)

Хайде, Мечо, ставай, бягай и ни настигни! (бягане в кръг)

Групова дейност: организирано ходене в колона по един по права линия в общ темп и ритъм с подходящ музикален фон. Играта: „Строй се бързо!“. Приложните двигателни действия се изпълняват от детето със СОП с помощ според неговите възможности и умения. Детето се поощрява с похвали, следи се неговото поведение и емоционално състояние през цялото време на организираната педагогическа ситуация.

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** Наблюдение, обяснение, демонстрация, групова строева дейност, индивидуални двигателни задачи, подвижна сюжетна игра, упражнения за укрепване на мускулатурата, дихателни и релаксиращи мероприятия.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието –приблизително 35 мин. От тях: групови строеви дейности – 5 мин., дейности по затвърждаване на знанията/индивидуални упражнения – 5 мин., релаксиращ масаж – 5 мин., групова дейност – 10 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.
- **Групова дейност:** Включване на детето със СОП в: групова строева дейност, общоразвиващи упражнения в колона/редица с другите деца, играта: „Строй се бързо“.
- **Развитие на социални умения:** Усвоява умения за разбиране и изпълнение на инструкции. Развива увереност, чувство за колективна дейност и работа в екип. Подобрява общуването.
- **Интегративни връзки:** с „Музика“, „Български език и литература“
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** Подкрепя детето при изпълнение на груповите строеви упражнения и командите на учителя титулър на групата, дава допълнителни обяснения, демонстрира и изпълнява упражненията едновременно с детето. Предлага при необходимост редуциране на двигателните активности. Подготвя дихателните и релаксиращи упражнения.
- Изпълнява и други дейности след съгласуване с общообразователния педагог в групата.
- **Помощни средства/уреди:** масажна ролкова пързалка, спортни пособия –конуси, обръчи, ленти, торбички, играчка-мече.

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Околен свят

Тема: „Здравословна храна“

Трета възрастова група

- Образователно направление: **Околен свят**
- Образователно ядро: **Социална и здравословна среда**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Затвърждаване представите за плодовете и зеленчуците (различаване, посочване, назоваване). Формиране на умения да различава полезна и вредна храна. Усвояване на знания – защо една храна е полезна, а друга – вредна чрез предоставяне на информация за това по достъпен и интригуващ начин. Формиране на готовност за здравословно хранене.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Слуша история за семейството на любими анимационни герои – Пепа и Джордж, които са отишли на пазар. Разглежда табло с изобразени хранителни продукти и се включва в беседа с насочващи въпроси. Изпълнява практическа дейност с реални продукти – плодове и зеленчуци. Моделира и оцветява. Слуша песен. Изпълнява сензорни игри. Участва в групова дейност.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

Беседа/разговор върху история със сюжетни герои.

Мама Праска е много грижовна майка. Тя иска най-доброто за своите деца. Това се отнася и за храната. Всеки ден цялото семейство отива на пазар. Често обаче купува храни, които не са полезни, но Пепа и Джордж много ги обичат. Това са шоколади, сладоледи, чипс, безалкохолни напитки и др. Нека обаче днес да им помогнем да напазарува само здравословна храна, с която да се нахрани цялото семейство.

Инструкции: Погледни продуктите, които се продават в магазина!

Приложение № 1

Картинно табло с продуктите: сладолед, морков, банан, торта, ябълка, близалка, круша, бонбон, домати, мляко, чипс, риба, краставица, вафла, зеле.

Посочи продуктите, които познаваш!

При затруднение детето се подкрепя с насочващи въпроси – Какво е това? / банан/ Повтори!.... или – Къде е бананът? Посочи! Повтори!.... или – Това е банан. Посочи и повтори!

Нека заедно да се опитаме да определим кои храни са полезни и кои вредни? Как мислиш, дали е полезно да ядем шоколад?

Ако детето се затруднява да отговори, учителят обобщава:

Шоколадът не е полезен – това е вредна храна. Повтори и запомни!

Как мислиш, дали е полезно да ядем ябълки? *(да)*

Значи ябълките са полезна храна. Когато ядем ябълки, ние ще бъдем здрави и силни. Повтори и запомни!..... и т.н.

И сега, след като вече знаем кои продукти са полезни и кои вредни, нека да помогнем на мама Праска да купи само полезни храни – *банан, ябълка, круша, мляко и т.н.*

А ти самият какви храни обичаш да си похапваш? (диалогичен метод –беседа).

За да растем здрави и силни, трябва да ядем много плодове и зеленчуци.

Беседата може да се приложи в първото структурно ядро на обучителната ситуация с цел въвеждане в темата и мотивация за работа. За възбуждане на интереса вниманието за кратко може да бъде насочено към илюстрация/картина/книжка с изображения на Пепа и Джордж. (Обичаш ли да се забавляваш с техните истории?) Таблото с продуктите от магазина може да се изработи с картинни изображения или реални снимки на полезни и вредни храни. Броят на храните и техният вид зависи от познанията на детето. Освен основната цел работата тук е насочена и към изграждане на речеви умения и обогатяване на лексикален запас.

Интерактивно упражнение – „Да се запознаем с Митко“

При изпълнението на упражнението се препоръчва използването на интерактивна дъска или мултимедийна презентация. Визуализират се: главният герой – Митко, ежедневните му игри и забавления, любимите му храни – плодове и зеленчуци, както и някои вредни храни. Целта е да се повторят и затвърдят знанията по темата: „Да се храним здравословно“ чрез активното включване и участие на детето със СОП.

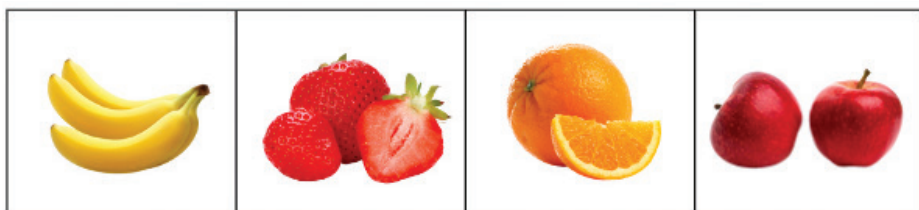
Това е Митко. Той е здрав и силен. Не ходи на лекар, защото рядко се разболява. Ако се разболее, бързо оздравява. Обича да бяга, да скача и да играе различни игри със своите добри приятели. Никога не се уморява и винаги е готов за нови забавления. Това е така, защото всеки ден яде разнообразна и полезна храна. Запознайте се с любимите храни на Митко, които му дават сили. Те са полезни, защото съдържат много витамини.

Кои са тези храни? Посочи и назови! **(Приложение № 2 (плодове, зеленчуци и вредни храни))**

Кои от тях харесваш ти?

Как се наричат тези храни? (плодове)

Повтори!

Освен плодове Митко обича да яде и зеленчуци.

Посочи и назови кои са те!

Кои от тях харесваш ти?

Митко знае кои храни са вредни и никога не яде от тях. Ето кои са те:
(кола, торта, пържени картофи, близалки и пр.)

Посочи и назови!

Ако искаш да си здрав и силен като Митко, ти също не трябва да ядеш тези вредни храни. Посочи и назови отново кои храни са вредните и децата не бива да ги ядат!

Необходими продукти: пластмасови чинийки, на дъното на които са нарисувани лица с черен маркер, плодове и зеленчуци. Детето моделира косите на лицата с подходящи плодове и зеленчуци – кръгчета от краставица, чери домати, грах, морков, боровинки и пр. Дейността се изпълнява с помощ и след показ от учителя. Наред с това „Арт готвачът“

може да се опита да моделира тревички /със зелена салата/, цвете /със морков и грах/ и др. Практическата дейност предизвиква изключителен интерес при децата, подобрява концентрацията, развива въображението и води до усвояването на сензорни еталони.

Задачи за индивидуална работа:

1. Сложи печат само върху полезните храни!

(Задачата се изпълнява върху лист с принтирани картинки, визуализиращи различни храни – вредни и полезни. Детето манипулира с детски печат с емотикон „усмивка“.)

2. **Дидактична игра:** Покажи тези карти, на които има продукти, с които можем да направим **плодова салата!** (банан, ябълка, круша, ягода, диня)

Покажи тези карти, на които има продукти, с които можем да направим **зеленчукова салата!** (домат, краставица, чушка, зелен лук, репичка)

Необходими материали за изпълнение на задачата: комплект флашкарти зеленчуци и комплект флашкарти плодове, две карти с изображения на плодова и зеленчукова салата, изработени от учителя с принтиране и залепване върху картонена основа.

Друг вариант на играта е използването на реални плодове и зеленчуци. След като детето посочи и отдели необходимите продукти за съответните салати, те могат да бъдат приготвени съвместно с ресурсния учител, за което е необходимо да бъдат подготвени предварително необходимите пособия за целта – купичка, нож, дъска, салфетки. Дейността трябва да е съобразена с психо-физическите възможности на детето и неговата безопасност. Играта формира умения и за групиране.

3. Слуша песента „Зеленчуци, който не яде, той голям не ще да порасте“
4. Моделира плодове и зеленчуци с пластилин.
5. Оцветява плодове и зеленчуци по шаблон.
6. Да направим герданче от макарони. За упражнението учителите могат да се възползват от големия избор на макаронени изделия на пазара – различни по вид и форма, които да подготвят и предложат на детето за изработката на красиви герданче или гривнички. Цел на работа – развиване на фина моторика.
7. Да направим слънчице. Необходими материали: макарони и нарисувано жълто слънце на лист хартия, което е с очи и усмивка, но без лъчи. Лъчите се подреждат от детето с макароните. Упражнението се изпълнява след показ и указания.

Групова дейност – състезателна игра „На пазар“.

Децата се разделят на два отбора. Всеки отбор получава по една кошница. Децата застават пред импровизиран магазин (маса, на която са подредени различни **реални** храни – вредни и полезни). Всеки отбор има за задача да подбере и да постави **бързо** в кошницата си точните храни. Играта е за време и точност. Съдия определя победителя. В ролята на съдията могат да влязат детето със СОП и ресурсният учител.

Инструкция: Първият отбор ще сложи в своята кошница храните, които са ни необходими, за да растем здрави и силни, а вторият отбор ще сложи в своята кошница тези храни, които обичаме, но са вредни за нашето здраве. Съдия ще следи кой отбор ще се справи по-бързо със задачата. Старт!

Сензорна игра: Пипни! Помириши! Вкуси!

Детето се предизвиква да обследва предмети със затворени очи. На масата са поставени плодове, напр. – *банан, ябълка, лимон*. Детето разпознава какъв плод държи в ръцете си с опипване, помирисване и опитване. Така надгражда представите си за различните плодове и зеленчуци, базирани на своите лични възприятия. Трупа сетивен опит.

Сензорна игра: Плодовете и зеленчуците се ядат чисти.

Целта на играта е детето да се научи **първо**, че плодовете и зеленчуците се почистват, преди да се консумират, и **второ** – да се научи да изпълнява последователност от действия (*моторно планиране*). Първо измиваме плодовете/зеленчуците, после ги подсушаване и накрая подреждаме в подходящ съд (кошница, щайга).

Необходими материали: *детски комплект цветни пластмасови плодове и зеленчуци, съд с вода, кърпа*. Детето получава обяснения, указания и показ от учителя.

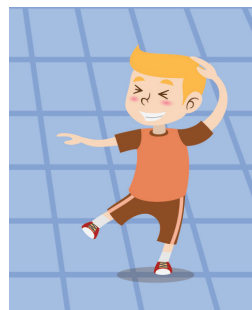

Тук е важно да се знае, че някои деца със СОП не обичат да се мокрят, както и да се цапат, поради факта, че са свръхчувствителни и включването им в такива дейности трябва да се извършва внимателно и постепенно.

Подвижна групова игра – движения по зададена схема.

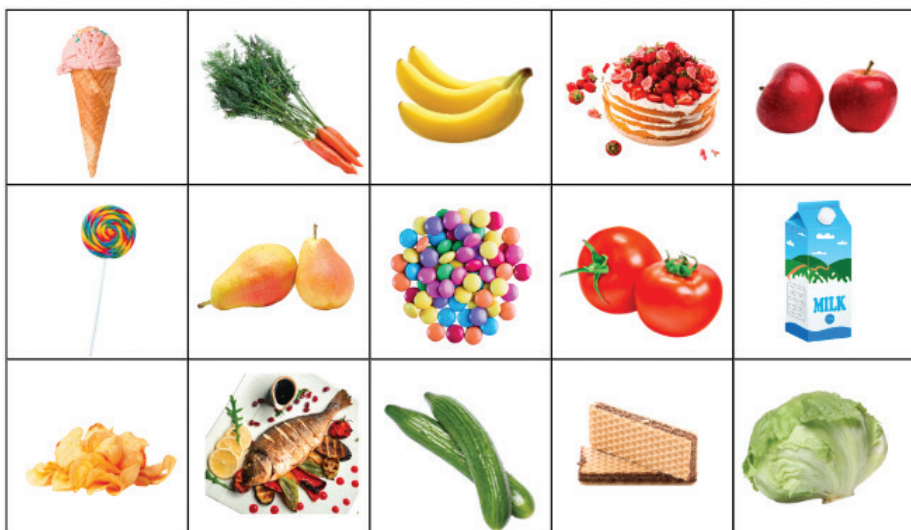
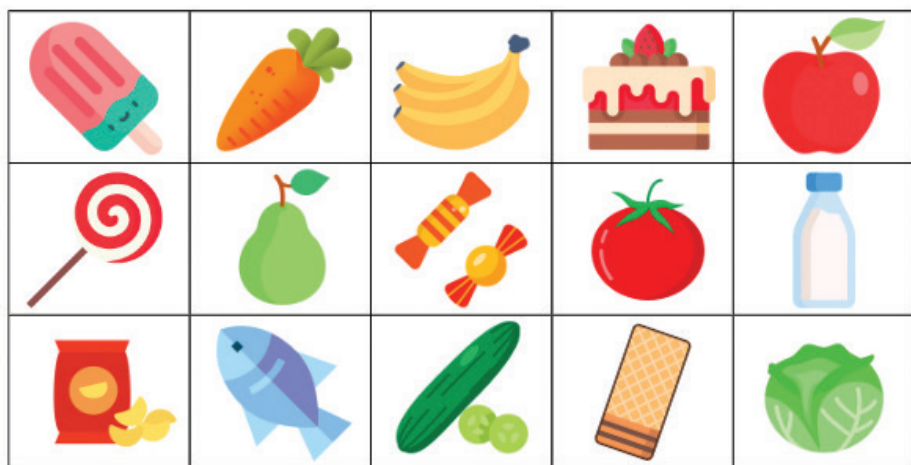
Всички деца изпълняват движения, които са изобразени схематично на карти, предварително подготвени от учителя.

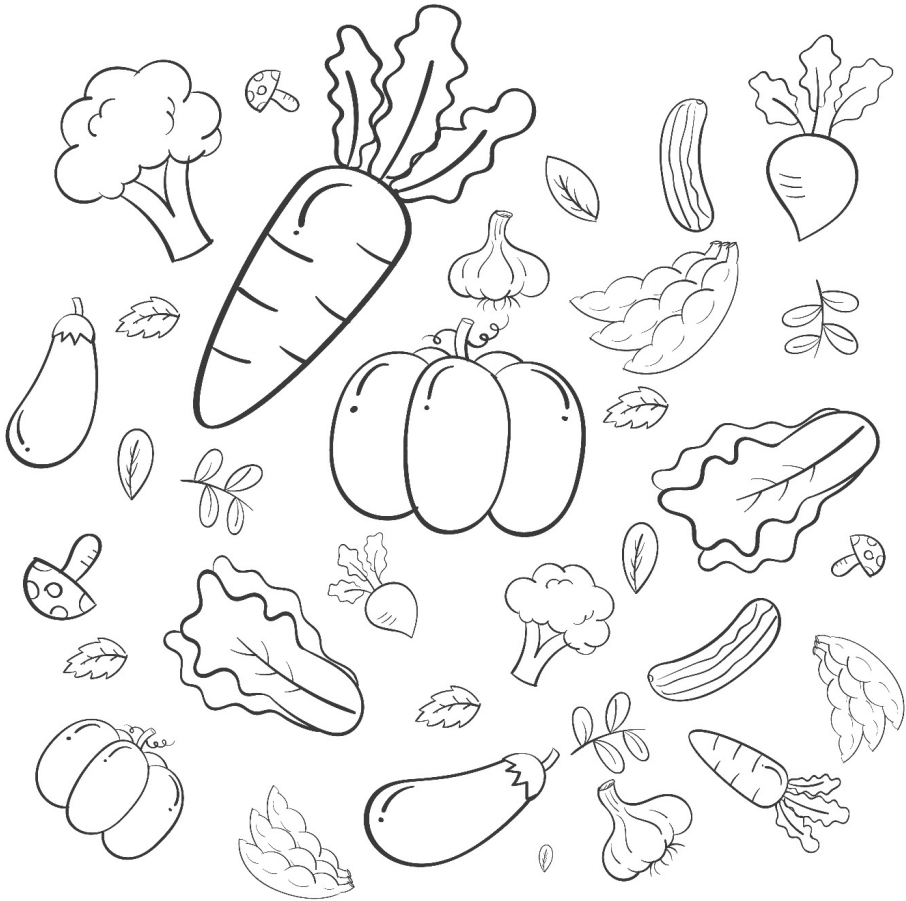
Нека поиграем и да скачаме сега,
за да бъдем здрави и усмихнати деца.
После плодчета ще си ядем
здравички да порастем!
(схема-карти)

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** беседа, наблюдение, обяснение, повторение, демонстрация-показ, визуализация, презентирание, мултисензорен подход при възприемане на информация и обогатяване на представите, моделиране, оцветяване, низане, групова дейност, подвижна игра, индивидуален работен лист, дидактични материали – табла, реални предмети и пр.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието –приблизително 35 мин. От тях: беседа – 5 мин., дейности по затвърждаване на знанията – 10 мин., самостоятелна работа – 5 мин., групова дейност – 10 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.
- **Групова дейност:** Включване на детето със СОП в състезателната отборна играта „На пазар“ и в подвижната игра – движения по зададена схема.
- **Развитие на социални умения:** Проявява предпочитания към полезна храна. Търси одобрение и подкрепа от учителя. Развива самостоятелност и увереност. Подобрява общуването. Влиза в роля. Участва в изпълнението на отборна задача.
- **Интегративни връзки:** с „Български език и литература“, „Изобразително изкуство“, „Физическо възпитание и спорт“.
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** подкрепя, показва, обяснява, предлага диференцирани задачи и сензорни игри, подготвя дидактични материали – табла, флашкарти и др.
- **Помощни средства и технологии:** не са необходими.

Приложение № 3

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Конструирание и технологии

Тема: „Ред и чистота“

Четвърта възрастова група

- Образователно направление: **Конструирание и технологии**
- Образователно ядро: Грижи и инициативност
- **Адаптирани цели и задачи:**

Затвърждаване на уменията за подредба на лични вещи, играчки и книжки въщи и в детската градина. Усвояване на правила за ред, чистота и други общи правила за детската група (да играем заедно, да споделяме играчките, да сме приятели). Развиване на речеви и комуникативни умения. Подобряване на концентрацията на вниманието. Усвояване на социални умения – самостоятелност, инициативност, самообслужване.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Слуша римувано стихче и отговаря на въпроси. Разбира защо играчките винаги трябва да се подреждат и пазят и къде е тяхното място въщи и в детската градина. Затвърждава правилата за подредба и грижа за други вещи (книжки, дрехи, обувки) с нагледни методи. Затвърждава общи правила на групата, като разглежда изображения на табло. Изпълнява диференцирани задачи от индивидуален работен лист по темата. Изпълнява практически задачи – сортира и реди вещи на точно определените места.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

Боби

*Търся мечо да играя,
а къде е той, не зная.*

*Търся под леглото,
няма го, горкото!*

*Търся на дивана,
гледам под юргана,
никъде го няма.*

*Мама казва ми на мен:
– Много си неподреден.*

Играчките си имат място.

Запомни го много ясно!
Тъжно ми е и ще плача.
Имам трудната задача –
трябва мечо да намеря.
А дали не е в килера???
(авторско)

Детето слуша римувано стихче и отговаря на въпроси:

Какво прави Боби? (търси своята играчка-мечо)

Къде търси играчката? (под леглото, на дивана, под юргана)

Къде още се чуди да потърси мечето? (в килера)

Какво казва майката на Боби! (че той е неподреден)

И какво още казва? (че играчките си имат място)

Къде е мястото на играчките? Къде се подреждат? (в шкафа за играчки, в коша за играчки и пр.)

Вкъщи къде са подредени твоите играчки?

А в занималнята къде се подреждат играчките?

Защо Боби не може да намери своята играчка? (защото той не си подрежда играчките)

Когато играчките не са подредени на точното място, децата трудно ги откриват.

В килера подреждат ли се играчки? (не) Да, там могат да се подреждат само стари и счупени играчки. Ако Боби отиде там, пак няма да намери своето мече. Играчките имат свои „къщички“, в които винаги искат да се връщат след игра. Те не обичат да бъдат разхвърляни и забравяни след игра и са много щастливи, когато са в своите „къщички“.

А сега, нека да помогнем на Боби и да го научим на важни правила, които той трябва да знае и спазва.

Учителят припомня правилата. Детето слуша, повтаря и отговаря на въпросите.

ПРАВИЛА

1. Играчките се подреждат в шкафа за играчки. Къде е нашият шкаф за играчки?
2. Когато свършим играта, връщаме играчката и я подреждаме отново там. Повтори!

3. По време на играта пазим играчките да не ги счупим или повредим. *Повтори!*
4. Книжките се подреждат в шкафа за книжки. *Къде е нашият шкаф за книжки?*
5. Когато разгледаме книжката, я връщаме отново в шкафа. *Повтори!*
6. Докато разглеждаме книжката, се стараем да не я скъсаме или изцапаме. *Повтори!*
7. Дрехите и обувките се подреждат в шкафа в приемното помещение. Къде е нашият шкаф за дрехи и обувки? В него можем да сложим още шапката, ръкавиците, шала и раничката.
8. Стараем се да пазим винаги дрехите и обувките чисти. *Повтори!*
9. *Погледнете тези шкафове и ми посочете – кой е за играчки, кой е за книги, кой е за дрехи и обувки?*

Детето затвърждава правилата за подредба и грижа за вещите си, като едновременно с това отговаря на въпроси. Въпросите са кратки, ясни и по същество. Необходимо е търпеливо и настойчиво да се изискват пълни отговори. В изпълнение на задачата детето получава подкрепа чрез визуализация – илюстрации на компютър или таблет или само принтирани картинки на местата за подреждане на вещите – шкафовете. Едновременно с това детето намира и показва местата за подредба в детската занималня. Повтаря думи и изрази с цел формиране на правилно произношение и словосъчетание. Освен тези правила се припомнят и други, общи за групата: да играем заедно, да бъдем приятели, да споделяме играчките. Към тях могат да се добавят и други съобразно опита и уменията на детето. Общите правила се онагледяват с табло.

Табло за правила

Диференцирани задачи от индивидуален работен лист.

Задача: *Огради с червен цвят книжките, със син – играчките, а с жълт – дрехите. Колко са книжките? Кои играчки виждаш? Посочи и назови! Преброй ги! Какви дрехи виждаш? Посочи и назови!*

Къде подреждаме играчките? /в шкафа за играчки/ Да, шкафът за игра е тяхната „къщичка“.

Къде подреждаме книжките? /в шкафа за книжки/ Шкафът за книжки е тяхната „къщичка“.

Къде подреждаме дрехите? /в шкафа за дрехи/ Шкафът за дрехи е тяхната „къщичка“.

Необходими материали: цветни изображения и цветни моливи.

Задача: *Подреди със стрелки разхвърляните вещи! Задачата се изпълнява с помощ.*

Практическа задача: *Да проверим какво има в кутията? /игралки, книжки, дрехи на детето/. Нека да намерим „къщичките“ им и да ги подредим там! Тук, в кутията те не са щастливи.*

Детето изпълнява практическа задача и подрежда вещите в съответния шкаф в детската група. Необходими материали: кутия, в която има дреха, играчка и книжка.

Групова дейност: В края на ситуацията детето със СОП заедно с децата от групата посещават приемната зала и проверяват как са подредени дрешките в шкафчетата.

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** слушане на римуван текст, дискусия, обяснение, визуализация, упражнение, практическа дейност, групови занимания.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието – приблизително 35 мин. От тях: слушане на стихчето, отговаряне на въпроси, актуализиране на знания – 5 мин., обсъждане на правила – 5 мин., изпълнение на индивидуални задачи – 10 мин., практическа дейност – 5 мин., групови дейности – 5 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.
- **Групова дейност:** В края на ситуацията детето със СОП заедно с децата от групата посещават приемната зала и проверяват как са подредени дрешките в шкафчетата.
- **Развитие на социални умения:** проявява инициативност да подрежда вещите си и да ги поддържа чисти, разбира и спазва правила, проявява самостоятелност, работи в група.
- **Интегративни връзки:** с „Български език и литература“, „Математика“, „Околен свят“.
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** Представя текста на стихчето за Боби пред детето и води беседата, изготвя табло за правила в детската група, адаптира задачите и подготвя индивидуалния работен лист за самостоятелната работа, обяснява, показва, подкрепя при изпълнението на задачите, придружава детето до приемната зала за последната задача съвместно с другите деца. Изпълнява и други дейности след съгласуване с общообразователния педагог в групата.
- **Помощни средства/уреди:** не се налага.

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Изобразително изкуство

Тема: „Празнична украса“

Четвърта възрастова група

- Образователно направление: **Изобразително изкуство**
- Образователно ядро: **Изобразителни материали и техники**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Овластяване на графични умения за възпроизвеждане на пунктирани прави и криви линии на познати за детето геометрични фигури и образи. Внимателно следене и спазване (според възможностите) на декоративния код в зададения алгоритъм. Стимулиране на въображението при избора на цветове и включване на допълнителни елементи. Развиване на творческите способности, графо-моторните умения, общуването и езика.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Участва в беседа на тема – „Моят рожден ден“. Разглежда сюжетна картина – „Рожден ден“ и разказва за празничната обстановка, която вижда, в т.ч. и за украсата. Разглежда празничната украса на работния лист, която ще трябва да довърши, като възпроизвежда пунктирани прави и криви линии и оцветява гирлянди, знаменца, балони, торта. Получава възможност за самостоятелен избор на графичните материали, с които ще работи.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

„Моят рожден ден“ – беседа: Въпросите се формулират съгласно възможностите и уменията на детето да се изразява.

Примерни въпроси:

Разкажи за твоя последен рожден ден!

Къде беше отпразнуван той!

Кои бяха твоите гости? Присъстваха ли деца от групата?

Имаше ли торта? Как изглеждаше тя?

Имаше ли украса? Разкажи за нея!

Имаше ли балони? Какъв цвят бяха?

Имаше ли подаръци? Разкажи за тях!

Какво още имаше на твоя празник? (музика, танци, песни, игри) и т.н.

Задача:

Инструкция: Разгледай картината! Разкажи какво виждаш на нея!

Ако детето срещне затруднение да разказва по тематичната картина, учителят го подкрепя с насочващи въпроси. Целта на тази задача е да бъдат допълнително обогатени зрителните възприятия, образните представи и въображението, което ще помогне за по-ефективното изпълнение на следващата основна задача. Друго важно нещо за провеждане на изобразителните дейности с деца със СОП е да получават по-често възможност за свободен избор на техники за работа, материали, теми. В случая детето само избира материалите, с които ще работи. Това е и една добра възможност за самия учител/специалист да изучава интересите, предпочитанията и възможностите на децата, да прави изводи за тяхното функциониране и емоционално развитие. На база на тези наблюдения могат да бъдат набелязани цели за бъдеща работа, които да се изпълняват с плановете за подкрепа на детето.

Основна задача:

Инструкция: *Дорисувай парти украса по прекъсваните линии и я оцвети с цветовете по избор! Нарисувай флагчета и шарени балони! Не забравяй и тортата!*

Рисунката е адаптиран вариант на тази от познавателната книжка по изобразително изкуство за четвърта подготвителна възрастова група – „Малко криво, но красиво“, „Бит и Техника“ с тема: „Рожден ден. Празнична украса“.

След края на задачата детето с помощта на учителя прави анализ на своето изпълнение. В следващ момент изображенията на картината могат да се използват за: назоваване, броене /напр. има три жълти балона, два червени, една торта и т.н./, отговаряне на въпроси, съставяне на изречения, кратък текст и пр. В случай че детето със СОП срещне сериозни затруднения при изпълнението на задачата, елементите на парти украсата могат да се подготвят на голям картон, върху който да работят група деца, като детето изпълнява по-лесните дейности, напр. само оцветява.

- ▶ **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** беседа, разказ по сюжетна картина, отговаряне на въпроси, визуализация, арт терапия (изотерапия), упражнение, писане по пунктир, оцветяване, обяснение, изображения в черно-бял формат за оцветяване, цветни моливи.

- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието –приблизително 25–30 мин. От тях: беседа-разказ – 5 мин., беседа върху сюжетна картина „Рожден ден“ – 5 мин., изпълнение на основна задача – 10 мин., анализ – 5 мин., отговаряне на въпроси по картината – 5 мин. При необходимост се предоставя почивка за детето.
- **Групова дейност:** Предвижда се при необходимост, ако детето със СОП не успее да се справи. Тогава задачата се изпълнява от група, като то извършва по-лесните задачи, напр. само да оцветява, без да възпроизвежда пунктирани линии и да работи по декоративния код по зададения алгоритъм.
- **Развитие на социални умения:** Търсене на одобрение и подкрепа от учителя. Развиване на самостоятелност и увереност. Изпълнение на задачи в сътрудничество с учителя/ресурсния учител/деца.
- **Интегративни връзки:** с „Български език и литература“, „Математика“, „Конструиране и технологии“.
- **Дейност на ресурсния учител или друг специалист:** провежда беседата, подготвя нагледния материал, адаптира задачата, която детето изпълнява в основната част на ситуацията, предлага помощно средство за рисуване, подкрепя детето, при необходимост – осигурява почивка и предлага игра/дейност за отмора.
- **Помощни средства и технологии:** при необходимост се използва тренажор двупръсник – допълнение към цветните моливи. Подходящ е за усвояване на функционален захват, намалява умората и напрежението на пръстите при по-продължителна работа.

Примерен методически модел на адаптирана обучителна ситуация по Музика

Тема: „В концертната зала“

Трета възрастова група

- Образователно направление: **Музика**
- Образователно ядро: **Възприемане**
- **Адаптирани цели и задачи:**

Създаване на интерес към музиката – желание да слуша музикални произведения, да танцува на фона на музика, да пее песни, да свири на музикални инструменти. Формиране на конкретни представи за: концертна зала, слушател, музикант, певец. Формиране на умения да определя различните роли и да ги сравнява. Формиране на предпочитание към определена роля. Развитие на метроритмично чувство, певчески умения и желание за изява.

- **Основно съдържание** на обучителната ситуация за детето със СОП

Слуша песен „Направи като мен“ и изпълнява движения по подражание заедно с децата от групата. Разглежда сюжетна картина „На концерт“, посочва певците, музикантите и слушателите. Участва в беседа с насочващи въпроси относно различните роли. Разглежда снимки от изяви на сцена на детската група. Посочва и разказва кой каква роля има на празника на детската градина. Танцува на фона на музика, свири с детски музикални инструменти, пее любима песен според възможностите си в хор с другите деца. Участва в арт терапевтични дейности – музикотерапия. Накрая изказва предпочитания към определена роля – на певец, музикант или слушател.

- **Подходящи ресурси** за постигане на целите и усвояване на учебното съдържание:

Визуализация: картината „На концерт“. Провеждане на беседа. Детето разглежда сюжетната картина и отговаря на въпроси, формулирани според индивидуалните възможности и умения, свързани с нивото на развитие на речта и езика. Посочва кой каква роля има – пее, свири, слуша.

Визуализация със снимков материал – „Концерт за празника на детската градина“. Провеждане на беседа. Детето разглежда снимки от празник, на който то също е присъствало и участвало в празничната програма на сцената. Посочва децата, които пеят, тези, които свирят с детски музикални инструменти, родителите и гостите, които са седнали в публиката и наблюдават концерта. Посочва ги конкретно, при условие че ги познава добре и

знае техните имена. Разказва и за своето участие. Затвърждава представите за различните роли – на певци, музиканти и слушатели. Разказва за сцената – как е подредена и украсена. Обяснява къде е мястото на публиката/на слушателите. Затвърждава представите за концертна зала – място, което разполага със сцена и има подредени столове за слушателите. Има завеси и озвучаване. В залата се провеждат концерти и празнични програми от децата и възрастни. **Двигателна музикална дейност, съчетана с музикотерапия – танцова терапия.** Детето танцува на фона на ритмична мелодия. Изпълнява движения по подражание. Задачата може да се изпълнява от цялата група. Целта на музикалното занимание е да въздейства върху психичното и физическото състояние на детето със СОП, да подобри настроението му и да го освободи от негативни емоции.

Музикотерапия – хорово пеене. Детето изпълнява любима песен съвместно с връстниците си. Целта на музикалната дейност е да: съдейства за развитието на гласа, речевите умения, музикалните способности, свързани с ритъм и музикална памет, подобрява дишането и кръвообращението, насърчава въображението и творческия потенциал, повишава интереса към музиката.

Музикотерапия – свирене с детски музикални инструменти – *дайре, чинели, маракаси, клапъри, триъгълник, гуиро и др.* Детето само избира музикалните инструменти, с които ще свири. Изпълнява дейността в група според възможностите си. Целта на този вид музикотерапия е развиване на: фините моторни умения, музикалния слух, чувството за ритъм и най-вече – детето получава възможност да експериментира.

Хоровото пеене, както и танцът сближават децата, участници в съвместната дейност.

- **Адаптирани методи и похвати на преподаване:** визуализация на постер – сюжетна картина „На концерт“, беседа, разказ, визуализация със снимков материал, отговаряне на въпроси, арт терапия – музикотерапия, танцова терапия, свирене с музикални инструменти, игрови похвати.
- **Времево разпределение:** Обща продължителност на заниманието – приблизително 25–35 минути. От тях: подвижна игра – 5 мин., беседа върху сюжетна картина – 5 мин., разглеждане на снимки/беседа – 5 мин., арт терапевтични дейности – 15–20 мин.
- **Групова дейност:** арт терапевтичните дейности се изпълняват в групова форма.

- **Развитие на социални умения:** развива увереност в собствените сили, повишава самочувствието си, преодолява срамежливостта, експериментира, търси одобрение и подкрепа от учителя, развива творческия си потенциал, участва в групови дейности.
- **Интегративни връзки:** с „Български език и литература“, „Физическа култура“, „Околен свят“.
- **Дейност на психолога:** провежда беседата, подготвя нагледния материал, провежда арт терапевтичните дейности в музикалното занимание.
- **Помощни средства/технологии/пособия:** музикално озвучаване, набор от музикални произведения, постер или компютърна визуализация, детски музикални инструменти, детски микрофони.

БЕЛЕЖКИ

A series of horizontal dashed lines for writing notes.

A series of 25 horizontal dashed lines for writing.

Учебно помагало/ръководство за адаптиране на съдържанието
по образователни направления за обучението на деца
със специални образователни потребности и с хронични заболявания
в предучилищното образование

Калоян Дамянов, Гергана Колчакова, Невена Николова,
Калина Вълова, Джуние Иланска, Гюлбахар Мехмед, Александър Попов,
Василка Лазарова-Ненова, Еделвайс Темелкова

Българска
Първо издание
Редактор Андриана Спасова

Предпечат Таралеж ЕООД
Печат ЕА ПРИНТ ООД
Формат 70/100/16
ISBN 978-954-8973-43-4

Издава:
Министерство на образованието и науката
www.mon.bg

www.mon.bg

